

הרבנית

1234567890

Published and Copyrighted by

VAAD TALMIDEI HATMIMIM HAOLAMI

770 Eastern Parkway, Brooklyn N.Y. 11213

Hatmimim@gmail.com

5773 - 3013

פתח־דבר

בעומדנו לקראת כ"ב שבט, יום ההסתלקות־הילולא העשרים וחמש של הרבנית הצדקנית מרת חיה מושקא נ"ע זי"ע, אשת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע – הננו להוציא לאור את הקובץ "הרבנית".

הקובץ כולל סקירת תולדותיה, בעיקר מהשנים שטרם קבלת הנשיאות על ידי הרבי; רישומים מהקשר המיוחד בינה לבין אביה, הרבי הריי"צ; סיפורים מיוחדים על הקשר עם הרבי והתייחסויותיו לגביה; סיפורים על אישיותה ועל חייה וקווים לדמותה, מפי אנשים שונים שזכו להכירה. כל זה בשילוב מסמכים נדירים, תמונות, ומענות קודש.

*

הקובץ יצא לאור לראשונה לפני עשור, אך מאז נתרבו הידיעות והמסמכים הקשורים בחייה של הרבנית הצדקנית ובקובץ נעשתה עבודת עריכה מחודשת, שכללה גם שיבוץ העובדות החדשות.

במלאכת העריכה המחודשת הסתייענו רבות בספר 'אגרות־קודש' (חט"ו) לרבינו הריי"צ, ובהפקות של חברת המדיה החב"דית JEM. כן היו לנו לעזר וסיוע ספרי "ימי מלך" וגיליונות 'כפר חב"ד' שונים. התודה והברכה הלבבית שלוחה להם בזה.

תודה עמוקה נביע להרב לוי יצחק שי' גרייזמן, על הסיוע בעצה טובה בעין יפה. תשואות־חן נישא להרב מיכאל אהרן שי' זליגסון על עזרתו בנתינת מראי־מקומות מתוך אוצר מפתחותיו; הרב אפרים שי' קלר מספריית אגו"ח על סיועו בעין יפה במסירת חומרים שונים ובעצה טובה; הגב' פ' ברוד תחי' על סיועה ונתינת הרשות להשתמש בחומרים.

תודתנו נתונה גם להרב מנחם מענדל שי' קמינקר שערך את
הקובץ במתכונתו הראשונה, ולמי שסייעו בעדו: הרב שמואל שי'
אופן, הרב לוי יצחק שי' אזימוב, הרב חיים שאול שי' ברוק, הרב
מנחם מענדל שי' הבלין, הרב אליעזר שי' זקליקובסקי והרב דוד
שי' זקליקובסקי.

•

וזאת למודעי: עמל ויגיעה רבים הושקעו בקובץ זה, על מנת
להוציאו מתוקן ככל הניתן, אך שגיאות מי יבין. ובקשתנו שטוחה
בפני הקוראים, שיואילו נא לשלוח לנו הערות והארות.

רבים מהמכתבים המובאים בקובץ הם בתרגום מאידיית.

•

מתוך תקווה עמוקה שימלא קובץ זה את ייעודו, ויוסיף אומץ
וחוזק ב"והחי יתן אל לבו", וכלשון הרב (לחברי בית-הנבחרים
דמדינת ניו-יורק), "והעיקר – שכל אחד ואחת יעשה כל שביכלתו
ללכת בעקבותי", דבר שיגרום נחת רוח לנשמתה, ותועלת מרובה
לכל אלו שימשיכו אורח חייהם בדרכה". ובקרב ממש יקוים בנו
"ומחה הוי' אלקים דמעה מעל כל פנים" בביאת משיח צדקנו תיכף
ומיד ממש, ובעגלא דידן!

ועד תלמידי התמימים העולמי

ר"ח שבט תשע"ג

ברוקלין נ.י.

פרק ראשון
ערש ילדות

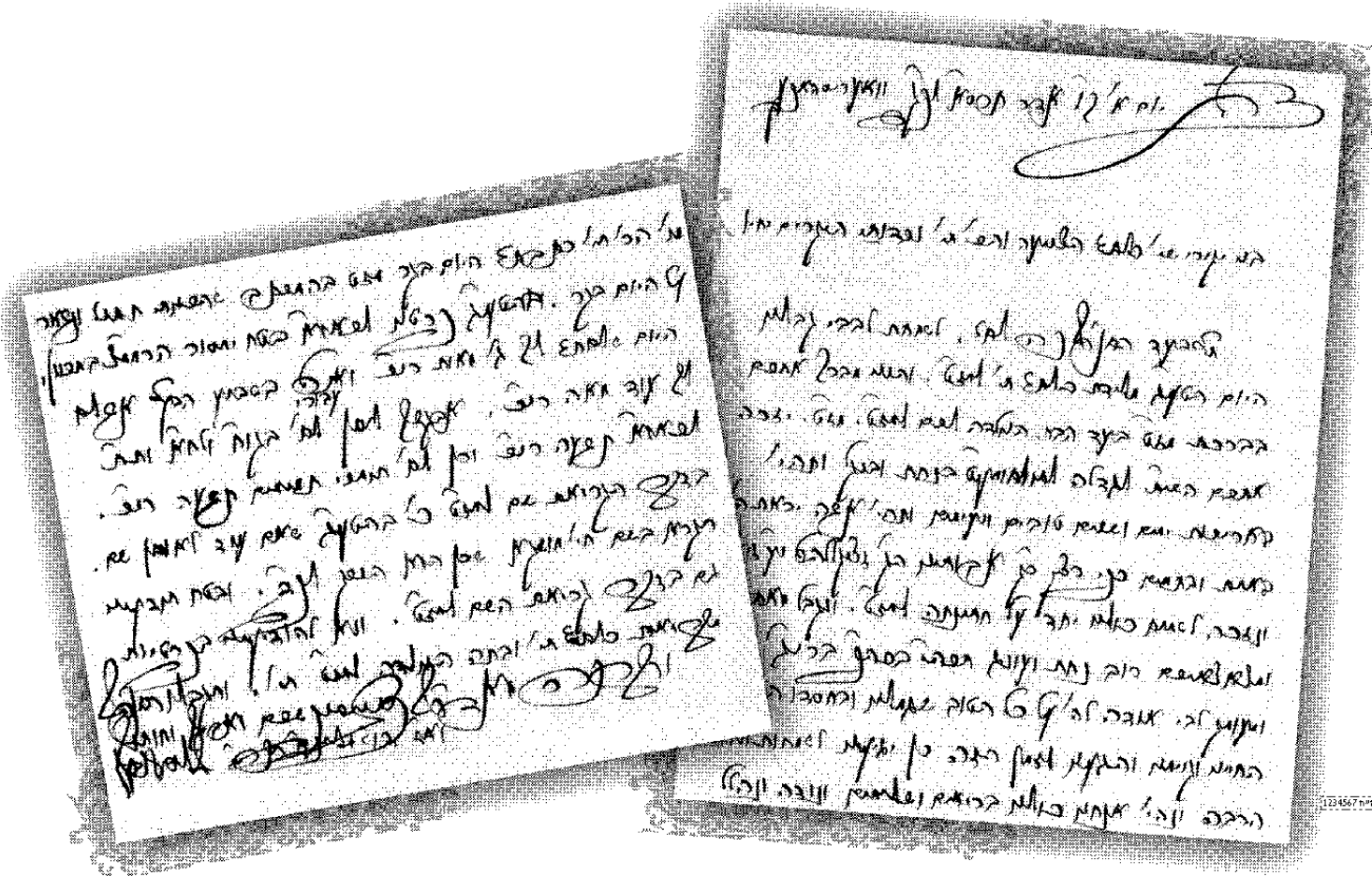

שבת קודש, פרשת ויקהל-פקודי. כ"ה אדר תרס"א. אור חדש ובהיר מפציע בשמי ליובאוויטש. בת שניה נולדה לרבי הריי"צ, בנו יחידו של הרבי הרש"ב, בעיירה באבינאוויטש הסמוכה. ונקרא שמה בישראל: חיה מושקא.

שנים רבות יחלפו עד שהעולם יעמוד על מעלותיה ואצילותה המופלאים, אך סבה, הרבי הרש"ב, גילה כבר בשחר ילדותה חיבה יתירה אליה.

באגרת הקודש הראשונה לאחר לידתה, אותה שיגר מוואריספען, נאמר בין השאר: "ומעונג לבי אודה לה' על כל הטוב שגמלנו ובחסדו הגדול החיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כן גיענו לשמחות ולטובות הרבה".

את השם 'חיה מושקא' הציע קבע הרבי הרש"ב בעצמו, במברק מיוחד שנשלח לבנו הרבי הריי"צ, בו נכתב ש"אם עוד לא ניתן שם, תקרא בשם חיה מושקא שכן הוא הנכון לפ"ד [= לפי דעת]. ובטה תודיעני גם בדבר קריאת השם למז"ט..." (ראה תצלום). השם ניתן ע"ש הרבנית הצדקנית מרת חיה מושקא, אשת הרבי הצ"צ. בני המשפחה כונתה הרבנית: מוסיא.

מכתב הרבי הרש"ב ע"ד הולדתה וקריאת שמה

הרבנית

במכתבים ששלח הרבי הרש"ב לאחר קריאת השם, ניתן למצוא ביטויים מיוחדים ומרחיקי-ראות אודות הרבנית.

"יתן השי"ת שתהיה באריכות ימים ושנים טובים ונעימים ברו"ג ותהיה אשה כשרה יראת ה' באמת ונקבל אנחנו כולנו מאתה רוב נחת ועונג ברו"ג..." כותב הרבי הרש"ב. "ושתהיה אשה יראת ה' באמת ותהיה בכל הפרטים כמו א"ז [= אמה זקנתה] הצדקנית ז"ל אשר שמה נקרא בה..."

טל ילדותה

שנות חייה הראשונות עברו על הרבנית בבית אביה וסבה, שם גדלה וחונכה. הרבי הרש"ב גילה חביבות מיוחדת לנכדתו זו. פעם, נתקלה בו תוך כדי ריצה, וכשהבחינה בכך ונסוגה אחור במבוכה, הרים אותה הרבי בידיו הק' ונשק לה במצחה.

בהזדמנות אחרת, עליה סיפר הרבי הרי"צ בסעודת "אחרון של פסח" הש"ת, ייחס הרבי חשיבות מיוחדת לאימרת הרבנית, שנאמרה בעודה בת חמש בלבד.

היה זה באחרון של פסח תרס"ו. הרבנית משחקת עם אחותה בחדר האוכל, אך את מוחה מטרידה שאלה קשה: מהו 'אחרון של פסח'? האחות מנסה להסביר לה כי זהו חג ככל החגים, אבל היא אינה מקבלת את המענה: הלוא באחרון של פסח אין מברכים ברכת "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות. בחדר הספרים הסמוך שוהה הרבי הרש"ב, והוא מאזין לשיחה בין הילדות.

שאלה זו נשאלה כבר ארבעים שנה לפני כן, על ידי הרבי הרש"ב עצמו. וכששמע את דבריה, גילה וסיפר בסעודת החג את המעשה שאירע עמו בילדותו.

היה זה בשנת תרכ"ה, סיפר. בעיצומה של סעודת החג אצל הרבי מהר"ש. הרבי הרש"ב שאל את אביו – הרבי מהר"ש מדוע אחרון של פסח הוא יום טוב. הרבי מהר"ש פנה לבנו הרז"א, ואמר לו: זלמן אהרן, אולי אתה יכול לענות על השאלה? אך גם זלמן אהרן לא ידע מענה.

האחות – מרת דבורה לאה – ישבה ליד הרבנית רבקה אשת הרבי מהר"ש, ואמרה שהיא יודעת. הרבי מהר"ש פנה אליה ואמר לה, "אם את יודעת מדוע – תאמרי!". ודבורה לאה אמרה, שכאשר בני ישראל שומרים את שבעת ימי הפסח לפי הדין, והם נשמרים מחמץ, עושים את היום האחרון של פסח ליום טוב המבטא את שמחת כל ישראל על כך שעברו את חג הפסח ולא נכשלו בעבירה הגדולה ביותר – חמץ בפסח.

בשעה שהרבי הרש"ב סיפר זאת, נכח הרז"א במקום וסיפר על המשך הדברים:

"האבא היה מרוצה מאד ואמר: דבורה לאה, יש לך ראש טוב. לאחר מכן, כשהלכנו לבקר את הסבא, הרבי הצמח-צדק, ואבא (הרבי המהר"ש) סיפר לו את כל זאת, אמר הסבא, "זהו תירוץ שכלי טוב". והמשיך והסביר את מהותו של חג אחרון של פסח..."

בלוח כיס יומי לילדים, אותו ערך הרבי לשנת תש"ג, מופיע בתאריך "אחרון של פסח" פתגם זה, "הידעת אשר ימי שביעי ושמיני של פסח הן החגים היחידים שלא אומרים בהם שהחיינו?".

ערש ילדות

בשנת תשכ"ה, סיפר הרבי את הסיפור ביתר ביאור. הרבי הסביר בהסבר מופלא את כל פרטי המעשה, ואפילו מדוע בתרכ"ה אירע הדבר בלילה, ובשנת תרס"ו ביום, וכו'.

התברר איפוא, כי דברי הרבנית בגיל חמש היו מדויקים ועמוקים, בעלי תוכן רב – שלא כפי שנדמה בהשקפה ראשונה. אין פלא אפוא כי שלשה מרבנותינו חזרו על הפתגם וייחסו לו חשיבות כה רבה...

זכרונות ילדות

הרבנית עצמה – סיפרה פרטים רבים מימי שהותה בבית סבה – הרבי הרש"ב, היא ציינה שתפילותיו המרגשות ומעוררות הלב חרוטות היטב בזכרונה ומצלצלות באזניה עד היום.

על אותם ימים גדולים במחיצת סבה אמרה פעם, שהיא יכולה לחזור במדויק על כל הדברים שנאמרו מפי קדשו.

הערות מחכימות

בזכרונה נחרט גם מראהו המדויק של הרבי הרש"ב. ולימים, כאשר התייחסה לתמונתו הנפוצה, אמרה שהתמונה "חוטאת למציאות", שכן הדרת הפנים שלו היתה מהודרת ומפוארת הרבה יותר מהנראה בתמונה.

כך גם היה כאשר הרב נחום יצחק קפלן צייר את דמותו של הרבי הרש"ב, וביקש ממנה את הערותיה. הרבנית אמרה שבאופן כללי הציור הוא טוב, אך העיניים היו במציאות חריפות יותר. כמו כן היא העירה שצבע הזקן היה בהיר מבתמונה. לאחר התיקונים היתה הרבנית שבעת רצון מהציור, והשאירה אותו למשך לילה בבית.

"ערה כל הלילה"

לסיום נושא זה, העוסק בקשר שבין הרבנית לסבה הרבי הרש"ב, נביא מספר 'אשכבתא דרבי' על ימיו האחרונים של הרבי הרש"ב בעלמא דין:

"כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ ובניו ביתו שיחיו הלכו לישון, לבד בתו מושקא תחי' שנשארה להיות נעורה כל הלילה... וגם אני הלכתי לישון באחד החדרים. ובאמצע הלילה לערך בשעה שתיים בבוקר, הרגשתי בשנתי קצת רעש בבית, והלבשתי עצמי ויצאתי מחדרי, והנה מושקא תחי' הולכת בבית במהירות ובידה כוס חלב. וכאשר שאלתי אצלה מה זה, ולמי הוא החלב – עד כי אמרה לי, שהוא עבור זקנה, רבינו, שמרגיש עצמו לא טוב..."

פרק שני
שחר נעורים

בשנת תרד"ע, והרבנית נערה כבת שלוש-עשרה, פרצה מלחמת העולם הראשונה. המלחמה הנוראה, הביאה את בית רבי לגלות הראשונה אליה גלתה ליובאוויטש – אל רוסטוב שעל נהר דון, בחודש חשון תרע"ו, עת היתה הרבנית כבת חמש-עשרה.

כשנתיים לפני הסתלקותו של הרבי הרש"ב, בכ"ב חשון תרע"ח, פרצה המהפכה הקומוניסטית. מהפכה שהביאה לקרבנות רבים, ולשלטון דיכוי אכזר שנלחם בכל סממן של דת.

הרבי הרש"ב קרא אז לבנו יחידו ואמר לו: עננים שחורים מכסים את שמי רוסיה, וצריכים לעמוד במסירות נפש בפשטות.

בב' בניסן שנת תר"פ, כאשר נסתלק הרבי רש"ב, עבר כתר הנשיאות אל הרבי הריי"צ.

מני אז, לחם הרבי הריי"צ את מלחמת היהדות ללא חת. הקים "חדרים" ומקוואות ברחבי רוסיה מתחת לאפם של אנשי השלטון הקומוניסטי וחיזק את הפצת התורה ושמירת המצוות בכל עיר ועיר, כאשר סוכני הבולשת החשאית עושים כל שביכולתם על מנת להניח את ידם על "סוכני שניאורסאהן" ולעוצרם, להגלותם, או במקרה הגרוע – להטיל עליהם עונש מוות, ר"ל.

בכל אותה עת, עמדה הרבנית חיה מושקא לצדו של אביה הגדול והיתה מעורבת בעבודת-הקודש המסועפת, שנכרכה במסירות-נפש.

כך למשל, כאשר הרבי הריי"צ נזקק לשליח שיעביר בחשאי מזון ונרות לישיבת נובהרדוק, ששכנה באותו זמן ברוסטוב – בחר לכך את בתו. רק היא ולא אחר, היתה השליחה עליה היה ניתן לסמוך שתעשה זאת בחשאי מרובה ובהצלחה, מדי יום ביומו – במשך תקופה ארוכה.

האמון שנתן בה אביה, בא לידי ביטוי במשך כל אותן השנים בהן שהתה הרבנית לצידו, כאשר היא היתה זו שנבחרה להתלוות אליו בנסיעות חשובות וחשאיות, כפי שיסופר לקמן.

עסקנות ציבורית

בז' כסלו תרפ"ה, מסר הרבי כתב הרשאה וייפוי כח לבתו הרבנית, בו הוא מעניק לה סמכות בלתי מוגבלת לקבל כל מסמך רשמי ובלתי רשמי שנרשם על שמו. ייפוי הכח

באותה תקופה קיבלה הרבנית הוראות תכופות מאביה, בהן הוא מטיל עליה משימות שונות.

צוהר קט לפעולותיה של הרבנית במסגרת זו ניתן במספר מכתבים של הרבי הריי"צ אל הרבנית, המופיעים ב'אגרות קודש' חט"ו שלו.

"אם ר' זאביל שי' זידינפעלד יבקש ממך 300 רוביל, תקחי מנתן שי' בן מחותני רמ"מ שי' גורארי", כותב לה האב בכ"ה תמוז תרפ"ו.

"הנני שולח לך כאן חבילה", כותב הרבי הריי"צ יומיים לאחר מכן, בער"ח מנחם-אב, "הואילי נא למסור זאת מחר בבוקר לנתן שי' גורארי, לא יאוחר משעה 10 בבוקר. אם יבוא הבחור מסלוצק מאייזעס, תתני לו ע"י חתני ר' שמרי' שי' 15 רוביל".

במכתב ארוך ומפורט, (המודפס כאגרת ה'תיא), מעביר הרבי לבתו הרבנית שורת הוראות שונות על פעולות שעליה לעשות למענו.

מדוגמאות אלו ניתן ללמוד על מעורבותה הפעילה בעבודתו המסועפת של אביה, הרבי הריי"צ.

גם בשנים מאוחרות יותר, לאחר חתונתה, המשיכה הרבנית לסייע בפעילותיה של אביה, כשהרבי משמש גם הוא כעין מזכיר של חותנו הרבי, בתקופות מסוימות. בתאריך י"ז אלול תרצ"ו פותח הרבי הריי"צ במכתב אל בתו, "בתי יקירתי חביבתי מרת חי' מושקא חי', מזכירה זמנית"...

"במפלגה של אבא"

עבודת הק' של הרבי הריי"צ גדלה והסתעפה עם המעבר ללנינגרד (כיום פטרבורג).

הרבנית

הנ.ק.וו.ד. לא יכול היה להמשיך לשאת זאת, ובט"ו בסיון תרפ"ז באו מלאכי החבלה אל מעונו של הרבי הרי"צ, על מנת לערוך חיפוש ולהובילו לבית האסורים.

תוך כדי עריכת החיפוש, פגשו אותם זדים ברבנית, היא השיבה לשאלותיהם בתקיפות ובגאון, כפי שמספר הרבי הרי"צ ב"רשימת המאסר" הידועה שלו:

"עברו רגעים אחדים, וקול הפקיד נחמנסאן – נער עברי מנעוול – אשר אביו היה נוסע לליזבאוויטש וגם הוא למד אצל מלמד בנעוול מצווה לאמר: אתם לכו ועמדו על פתחי הבית לשומרם, אם יבקש איש להכנס לבית תפתחו לו הדלת לרווחה, ואם יחפוץ איש ללכת גם מחדר לחדר, או לדבר ביניהם לא תתנו..."

איור הסכנה

"...ראשונה הלכו לחדר בנותי מ' חי' מוסיא ושיינא יחיו, לבקר שם וידרשו מאתם לאמר להם: מאיזה פארטיע [= מפלגה] המה ויענו כי הם בהפארטיע של אביהם, בנות ישראל בעז-פארטיינע [= בלתי-מפלגתיות] מחבבי ארחות ישראל סבא, ממאסים בשאיפות החדשות..."

בשעה שהבחינה בעד החלון בחתנה המיועד – הרבי – הקרב ובא, מיהרה להזהיר אותו, "שניאורסאהן, אורחים באו לבקרנו!". הרבי הבין מיד באלו אורחים מדובר, ונקט את הצעדים הדרושים עוד באותו לילה, וגם בתקופה שלאחר מכן. יוזמתה ותושייתה הביאו להצלחת וביעור מסמכים "מפלילים" רבים שהיו בבתייהם של חסידים שונים, ועוד רב הנסתר על הגלוי בפרשה זו.

[מעניין לציין כי בהתוועדות י"ב תמוז תשט"ז, קם החסיד ר' שניאור-זלמן דוכמאן ואמר, "אילולא הרבי שליט"א מי יודע אם היינו יכולים לחגוג את י"ב תמוז!" אך הרבי רמז לו בבת שחוק שלא ימשיך בספורו...]

הנסיעה לקאסטראמא

בר"ח תמוז, לאחר מאסר מאויים של שבועיים בבית הכלא הנורא "שפאלערקע", הוסרה אימת המוות שריחפה כל העת, ותמורת זאת נגזר על הרבי דין מרושע: גלות למשך שלש שנים לקאסטראמא.

ביום ג' תמוז, הותר לו לבקר שש שעות בביתו טרם הנסיעה, ושם בחר דווקא בבתו הרבנית חיה מושקא להתלוות אליו לנסיעתו. הרבי הסביר את דעתו הק' בכך שהיא המתאימה ביותר מבין בנותיו.

וכך מספר הרבי הרי"צ עצמו על הנסיעה:

"בשעה 8 עזבתי את בני ביתי שי' בלענינגראד, קהל גדול נאספו בבית הנתיבות והמסע עשה דרכו. בתי ח' מוסיא ת', חתני מר גורארי' שי', וידידי הנעלה מר אלטהויז שי' נסעו אתי עמי..."

בהמשך האגרת מסופר על בשורת הגאולה:

"בבואי ביום ג' י"ב תמוז (יום הולדת) להתראות לפנייהם כחוק, הודיעו לי כי הגיע פקודה נמרצת אשר ישחררוני. במשך שעה נודע דבר שיחרורי לכל הקהילה ובערב באו אלי לברכני . . . ובכל עיר ועיר אשר הגיע הבשורה רבים מאוהבינו וידידינו מתאספים יחד ומברכים על כוס של ברכה ושמחה..."

"בלי פרסום"

השמועה מספרת, כי ב"ב תמוז באחת השנים, סיפרה הרבנית עצמה, שעם בוא הבשורה לא יכלה להתאפק מלצאת בריקוד חסידי לפני אביה הק', בניגון הידוע "ניעט ניעט ניקאווא".

וב'שלשלת היחס' ב'היום יום' נכתב (ותוקן על-ידי הרבי), "היתה הראשונה למסור את בשורת הגאולה בטלפון מקאסטראמא לדירת האב בלניגרד".

במהלך עדותה במשפט הספרים, ציינה הרבנית כי הפעם היחידה בה זכור לה שהשתמשה במילים "לא לפרסום", הייתה כאשר טלפנה מקאסטראמא להודיע על שחרורו המלא של אביה: אחותה הרימה את שפופרת הטלפון, והרבנית אמרה קצרות, "באים לשבת. בלי פרסום".

כך נתגג המאורע ההיסטורי הגדול, י"ב תמוז הראשון, על ידי בתו הצדקנית של בעל הגאולה...

שנים רבות לאחר מכן אמרה הרבנית: בקשר למאסר של י"ב תמוז מספרים הרבה סיפורים שלא היו. אני זוכרת את המאסר כאילו התרחש רק אתמול, למרות שעברו כל כך הרבה שנים.

מעניין לציין, כי במכתבו אל חתנו הרבי, בתאריך א' דר"ח אב תרפ"ט מזכיר הרבי הריי"צ את הנסיעה לגלותו, אליה הצטרפה בתו הרבנית:

"... משם נסענו לטריעסט, והתעכבנו בתחנה אודינא, ושם היה לנו שמירה מעולה, וגם אחד [= נציג משטרת איטליה] נסע איתנו ע"ד כמו מליענינגראד לקאסטראמא, אשר זוגתך בתי היקרה תי' זוכרת היטב, וכעין זה הי' גם פה, אבל באופן בלתי ניכר כ"כ, וטעם הדבר הוא היחוס הגדול שלנו, שיש לנו תעודות (פאספארטיזן) סס"ר האהובים לאיטליע בריחוק מקום..."

הנסיעה למלכובקא

אחר הגאולה וביקור קצר בביתו, נסע הרבי הריי"צ לכפר הנופש מלכובקא, הסמוך למוסקבה. בשל המורא הרב, ניתנה הוראה שהחסידים לא יבואו לביקורים, מלבד קרואים בודדים.

גם הפעם היתה הרבנית היחידה שנתלוותה אליו ושהתה עמו כל משך אותו זמן, והיא אף היתה זו שזכתה לנסוע עמו משם אל ה'אוהל' הק' של הרבי הרש"ב ברוסטוב.

החסיד ר' רפאל נחמן הכהן, מספר בספרו ('שמועות וסיפורים' ח"א, עמ' קלד) על הביקור ברוסטוב:

"נסעתי למאלאחובקע. בבואי לבית כ"ק אדמו"ר [הריי"צ] זי"ע, מצאתי שם... את בת אדמו"ר הרבנית מרת מוסיא (שהיתה אז כלה)..."

נודעתי שכ"ק אדמו"ר נוסע היום בערב לרוסטוב על האהל הקדוש של אביו הרבי הרש"ב. גם בתו הרבנית מרת מוסיא נסעה אתו לרוסטוב על האהל הק'. אמרו אז בין

הרבנית

החסידיים, למה דוקא הרבנית מוסיא נוסעת, מפני שאצלה הוא לפני חתונתה, כי כבר ידוע היה שהחתן שלה הוא כ"ק אדמו"ר שליט"א..."

ועל הנסיעה ברכבת, לצידם של אדמו"ר הריי"צ ובתו הרבנית, הוסיף וסיפר:

"כל ספסל הוא מקום בשביל שניים. אדמו"ר [הריי"צ] ובתו ישבו על ספסל אחד, ואני מקודם רציתי לעמוד על יד אדמו"ר בכדי להסתירו שלא ידחפו אותו העוברים ושבים בין הספסלים עם שקיהם וכדומה, אך אח"כ התבוננתי אולי רוצה אדמו"ר לדבר עם בתו ואני מפריע . . על כן הלכתי וישבתי מול על ספסל".

בתחנת קורסק, עלה על הרכבת ר' שמואל זלמנוב. הוא קיבל ידיעה מוסווית במברק שהרבי יעבור דרך עירו, ויחד עם עוד מספר 'תמימים' שהיו בביתו עלה להקביל את פני הרבי הריי"צ. הוא הביא עמו כד מלא ב'חלב ישראל', עלה אל הרכבת והחל לחפש את הרבי בין הקרונות.

סיפר ר' שמואל, "הרבי ישב בכיפה גדולה כשמגבעתו מונחת בסמוך לו, ועל המושב הסמוך יושבת בתו, הרבנית חיה מושקא . . הרבי אמר אז שמוטב שלא יודיע לידידיו על מקום הימצאו, ובהגישו את קנקן החלב קבלו הרבי מידו ומזג מיד, קודם לבתו הרבנית ואחר כך לעצמו. אחר כך הודה לו הרבי באומרו, "דו האסט מיר גאר מחיה געווען" [= ממש החיית את נפשי]".

באסרו חגי הסוכות תרפ"ח, יצא הרבי הריי"צ עם כל בני ביתו, ובתוכם הרבנית, את גבולותיה של רוסיה הסובייטית.

פרק שלישי
החתונה

כבר בצעירותה, ייעד הרבי הרש"ב את רבינו לחתן לנכדתו הרבנית. חסידים מספרים שאירע כאשר הרבי הרש"ב שוחח עם זוגתו הרבנית שטערנא שרה אודות שידוך לנכדתו, אמר, "יש לחשוב על בנו של לוי"ק" [= רבי לוי יצחק, אביו של הרבי]...

גם הרבי הרי"צ איווה לקחת את הרבי כחתן לבתו. כשהציע מישהו את ההצעה, השיב הרבי הרי"צ, "מי יתן"...

למרות זאת, התארך הדבר והתעכב, ולא יצא מיד לידי פועל. מסופר משמו של החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב הי"ד, שבשעתו קיבל איגרת מהרבנית שטערנא שרה,

הרבנית שטערנא שרה

הרבנית

בה כתבה שיש לה צער רב מכך שהדבר לא יוצא לידי פועל, והרי היא שמעה מהרבי אישה ש"יש לחשוב על בנו של לוי"ק". לפיכך, נהגה ללכת לעתים תכופות ל'אוהל' להתפלל שהשידוך יצא לפועל.

"הלכות מענדל"

בשנת תרפ"ג נסע הרבי לראשונה לרוסטוב, שם נפגש לראשונה עם מי שעתיד להיות חותנו, הרבי הריי"צ. הפעם הראשונה בה נפגשו הרבי והרבנית, הייתה בקיץ תרפ"ג בעיירה קיסלאוואדסק (בצפון הרי קווקז), שם שהתה משפחת בית הרב.

בתום השעות בעיירת הנופש נסעו הרבי וחותנר לעתיד לרוסטוב (זו הייתה נסיעתו השנית של הרבי לרוסטוב, לאחר שמוקדם יותר באותה שנה ערך ביקור), שם שהו יחדיו שבוע ימים ושוחחו מדי יום שעות ארוכות.

בתום השבוע, כתב הרבי הריי"צ לבתו הרבנית:

"בתי, השבוע למדתי ביסודיות "הלכות מענדל שי", כמעט כל יום עד אתמול בערב, מספר שעות ביום. ביום ראשון בילינו שלשתינו כל היום, והי' נעים מאוד. הוא נשאר כאן לשבת, ומן הסתם ביום ראשון יסע אי"ה הביתה להצלחה [= לביתו ביקטרינוסלב]. הוא מרגיש אהרת לגמרי מאשר בפעם הראשונה שבה הי' כאן [= הכוונה לביקור שערך הרבי באותה שנה ברוסטוב]. נשאר לו רושם טוב מאוד ונעים מקאווקאז [כאן רומז על פגישתם בקיסלאוואדסק שנמצאת בקווקאז], הוא הי' רוצה ללכת פעם נוספת לטיול בהר, במיוחד הטיול עד ההר. יכולני לומר שאני כבר קצת מכיר אותו, הוא נותר מאוד מרוצה מקבלת הפנים. הוא לא ראה הנהגה כזו. מאוד ביתית וידידותית, דבר שמוסיף הרבה"

אה"ח 1234567

תקופה ניכרת מתוך השנים תרפ"ד-תרפ"ו שהה הרבי בלנינגרד. כשנת תרפ"ו הגיעה הרבנית חנה לביקור ארוך וממושך בלנינגרד בכדי לראות את כלתה לעתיד, שם היא התאכסנה בביתו של החסיד ר' אליהו חיים אלטהוויז מניקולייב, שהיה

השדכן הרשמי בשידוך מפואר זה. בתקופה זו ביקרה תכופות בביתו של הרבי הריי"צ, ואף סעדה על שלחנו.

בשנת תרפ"ז, מיד לאחר גאולת הרבי הריי"צ ממאסרו, החלו מאמצים כבירים על מנת לאפשר את יציאתו מרוסיה הסובייטית.

בתקופה בה שהה הרבי הריי"צ במלכובקא, ביקר אצלו החתן

הרבנית חנה

המיועד מספר פעמים ומסר באמצעותו דברים אל הרבנית. וכך כותב הרבי הריי"צ לבתו, בתאריך כ"א אב תרפ"ז:

"בתי היקרה תחי'. ודאי קבלת את דרישת השלום שלי מעומק הלב ע"י ש"ב הנכבד [= הרבי], והנני מצפה למענה ולמכתב שלך בפרטיות..."

חתן כזה אי אפשר למצוא...

לאחר שתדלנות בלתי-נלאית, קיבל הרבי הריי"צ אישור יציאה יחד עם מספר קרובים מצומצם.

כשהבחינו אנשי השלטונות בשמו של הרבי, כשלצידו הנימוק – חתן לבתו, טענו הפקידים שבודאי לא תהיה בעיה למצוא חתן אחר מחוץ לרוסיה.

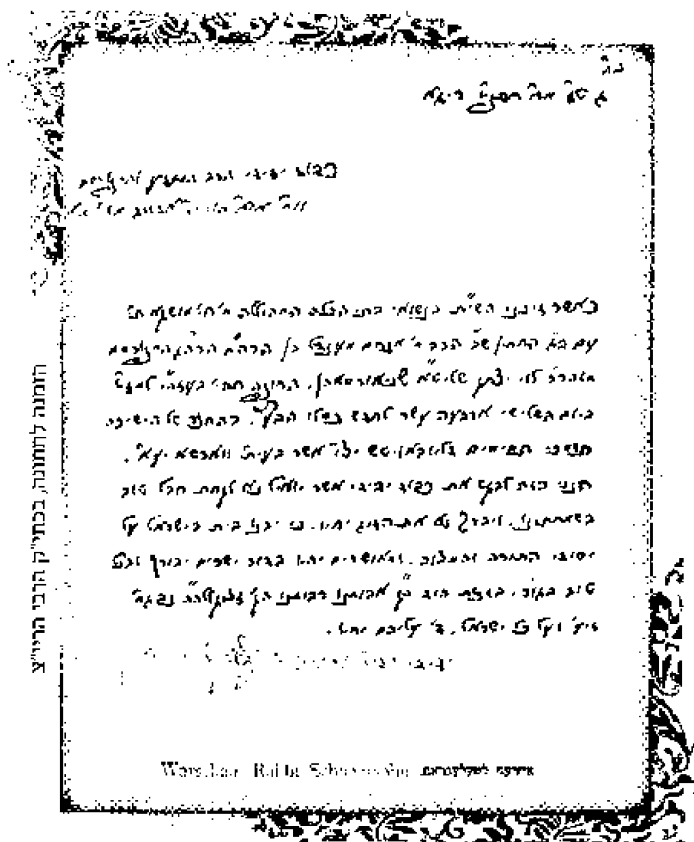
תשובתו של הרבי הריי"צ היתה חד משמעית: חתן כזה אי אפשר למצוא!..

ההכנות והחתונה

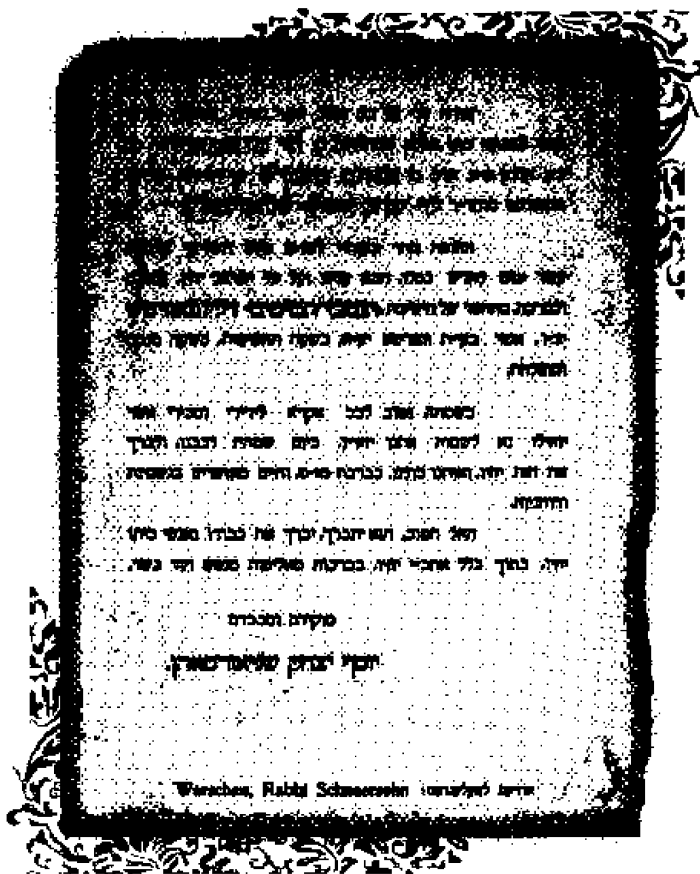
רק שנה לאחר היציאה מרוסיה, בי"ד כסלו תרפ"ט, התקיימה החתונה הגדולה של הרבי והרבנית, עד אז שהה הרבי לפרקים גם בחצרו של חותנו לעתיד, כאשר הוא מסייע רבות בעבודת הקודש.

בתחילת תרפ"ט, הוקבע זמן החתונה ל"ד כסלו. השמועה על כך פשטה חיש מהר בין החסידים וגרמה לשמחה והתרגשות.

וכך כותב הרב שמואל זלמנוב, ברשימתו על תקופה זו:

"הבשורה הטובה שחתונת בת הרבי, מרת חי' מושקא עם כ"ק אדמו"ר שליט"א, נועדה ליום י"ד בכסלו בוורשא, גרמה לשמחה אדירה והתרגשות גדולה בין ידידינו אנ"ש והתמימים יהיו, תושבי מדינת פולין בכלל ותושבי העיר וורשא בפרט, לבד העונג הרוחני של כללות אנ"ש יחיו משמחת בית חיינו עוד זאת ערכה לנפשם שהם יזכו, הודות לאל עליון, לקחת חבל בשמחה הגדולה, שמחה של מצוה זו, ואין פלא איפוא שכלב מלא צפיה

חכו לעת בוא הרבי לוורשא, שהוגבל ליום ב' פרשת וישלח."

באמצע חודש חשון, שלח הרבי הרי"צ מספר סוגי הזמנות. בהן הזמנה לחסידים ששהו ברוסיה ולא היה באפשרותם להגיע לחתונה, הזמנה לתלמידי 'תומכי תמימים' לשעבר, הזמנה לזקני החסידים, לבעלי בתים חסידים ועוד.

קשורי התנאים נערכו בליל שני, אור ל' כסלו תרפ"ט. הרבנית עצמה לא נכחה בהם. היא נסעה

- יחד עם אמה - כשבוע קודם לכן בכ"ח חשון, לוורשא על מנת להכין את צרכי החתונה. למחרת מסיבת התנאים המצומצמת, כותב הרבי הרי"צ לרבנית:

"בתי היקרה מ' הי' מושקא תי'! מזל טוב לך בתי היקרה, מזל טוב. אתמול בערב ערכנו "תנאים" בשעה טובה ומוצלחת בנוכחות אנשים קרובים ספורים בלבד. השי"ת יעזור שזה יהיה באושר מכל הבחינות בגשמיות וברוחניות, ושהחתונה תהיה ביום המוגבל בשעה טובה ומוצלחת ברוב אושר ונחת בכל הפרטים כולם, אושר בכל, והשי"ת יעזור לך ויתן הבנה טהורה בהירה ומאירה להבין את האמת הזכה והנאה, כרצון זקנינו הגדולים הקדושים, זכר צדיקים לברכה, שתזכו שברכותיהם יגיעו אליכם באושר רב, אמן, אמן, אמן."

החתונה עצמה התקיימה, כאמור, בי"ד כסלו תרפ"ט. רבים רבים מאלפי המשתתפים בחתונה היו שותפים לתחושה שהם זוכים ליטול חלק באירוע היסטורי, ולכולם היה ברור כי מדובר במאורע יוצא דופן בעולם היהודי, הן מצד הכלה - בתו החסודה של הרבי הרי"צ, והן מצד החתן, שכבר אז החלו להתהלך שמועות על גאונותו וחסידותו הבלתי מצויים. ה'גילויים' הנפלאים שהיו מצדו של אבי הכלה, הרבי הרי"צ - הראו שאף הוא מייחס לחתונה חשיבות מיוחדת.

לרבנים והאדמו"רים שבין האורחים ניתנה הזדמנות נדירה לדבר עם הרבי בלימוד, וכן להתוודע לקדושה וצניעות לא מצויים בהם התנהג הרבי, כאשר הוא מנסה להסתיר אותם בענוותנותו כי רבה ולגאונותו העצומה. אחד מהם היה הגרמ"ש שפירא (מייסד וראש "ישיבת חכמי לובלין") שהתבטא בהתפעלות בפני הרבי הרי"צ,

החתונה

"ליובאוויטשער רבי, איר האט גענומען אן איידים אַ גאון עולם!" [= לקחתם חתן גאון עולם].

(על מהלך החתונה פורסם תיאור מפורט ב"קובץ י"ד כסלו", בהוצאת ועד תלמידי התמימים העולמי,

ולחלן נתמקד בקווים כלליים של המאורעות)

אוצר החכמה

ה'חתן מאל'

כלילה שקדם לחתונה, התקיימה סעודת "חתן מאל" בישיבת תומכי תמימים. עליה מספר החסיד ר' אלי' חיים אלטהויז ב"יומן החתונה", מכתב שכתב למשפחתו ברוסיא:

"מדוע נקראת השמחה אשר חוגגים טרם החתונה ע"ש החתן לבד ובשם "חתן מאל" לא ידעתי מעולם וגם עכשיו טרם אדע, ואל תשאלו אותי, כי לא ידעתי טעמה, אפס בחוש ראיתי, כי הכלה איננה משתתפת בהשמחה הזאת וכן כל הנשים השייכות להחתונה פטורות מן החג הזה, וגם נודעתי כי מסכת גדולה בפני עצמה היא.

הרבנית חיה מושקא, ביום ה'חתן מאל

...באותה שעה נכנסנו להזאל בישיבת "תומכי תמימים", אז נפקחו עיני ויאר לי מהאור הגדול אשר הבית נתמלאה ממנו. הזאל הגדול נתתקן ונצבע בצבע תכלת דומה לים, עם תערובות של הרבה גוונים...

מי שלא ראה השמחה והסעודה הגדולה הזאת עם רוב בהירותה והארתה הצחה המפיקה והמאירה באור נוגה. מי שלא שמע את קול ששון ושמחה בגן האלוקים הזה מי שנשמתו לא הריחה מרית גן עדן הזה – מעולם לא האזין לא שמע ולא ראה טוב, ואשרי עין ראתה כל אלה..."

ה"חתן מאל" הסתיים בשעה שתיים לפנות בוקר.

קטע נוסף מיומנו של רא"ח אלטהויז:

"ויהי בעלות המנחה ויעמוד החתן שליט"א להתפלל תפילת מנחה האחרונה שקודם החופה, ולהתוודות לפני היודע רזי עולם, וידוי הארוכה, ברוב כוונה ושפיכת הנפש בקול דממה דקה. המחזה והתמונה המבהילה והמפחידה הזאת, אין איש אתנו רק אני והוא, ורחוקים מאד מאד איש מאחיו כרחוק מזרח ממערב. כי לא מחשבותיו מחשבותי.

. . התוכלו אהוביי ויקיריי לצייר לכם, ולתאר לפניכם את מצב רוחי בשעה הארוכה הזאת ביושבי באחת הפנות מהחדר הגדול הזה, ובראותי לפני את העלם הזה אשר בעוד שעות אחדות מיועד להיות חתנו של עטרת תפארת ראשנו כ"ק אדמו"ר שליט"א, וממנו עתיד לבנות בית בישראל, וכל רז לא נעלם ממנו. . וגם מכס! האם לא בכיתי גם אני אתו? האם לא התחברתי והשתתפתי אתו בתפילתו, בתחנונו ובבקשת רחמים מקירות לבו?

הטרם אדע כי בדרכיו של העלם המהולל הזה, תלויים גם דרכי ומעללי זרענו וזרע זרענו, וברצות ה' דרכיו, תרוממנה קרנות צדיק, אויביו ישלימו אתו, ודרכו דרך החיים ותוכחת מוסר, גם דרך חסידיו ישמור..."

ה"קבלת פנים" והחופה

ה"קבלת פנים" הוקבעה לשעה חמש בערב, אך כבר מהשעה שלש החלו ההמונים לזרום לחצר הישיבה, והמאוששים שהיה ברשותם כרטיס כניסה – הורשו להכנס. בשעה חמש הגיע הרבי הריי"צ. דומיה שררה באולם כאשר הרבי פתח ואמר:

"ידוע ומפורסם שבעת שמחת נישואין באות נשמות האבות מן העולם האמת, עד ג' דורות למפרע הוא בכל ישראל, ויש שבאות יותר ויותר וישנן בזה מדרגות שונות. ובתור הזמנה לנשמות הצדיקים הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים אשר יבואו אל החופה ולברך את הזוג, נאמר חסידות שחלק ממנו הוא מרבינו הזקן, חלק מהרבי האמצעי, חלק מאבי הסבא, חלק מהסבא אבי הסבא של הכלה, חלק מסבסבו של החתן, חלק מאבי סביהכלה, האומר שמועה בשם אומרו יהא רואה את בעל השמועה כאילו עומד לנגדו", והתחיל לומר בהתלהבות גדולה את הדרוש ד"ה "לכה דודי לקראת כלה".

אחרי ה"קבלת פנים" הלך הרבי עם החתן ושהו שם שעה קלה. חסידים מספרים שהרבי חגר לחתן את האבנט ואמר לו "הנני קושר אותך אלי, בזה ובבא". כפי

הנראה, בהזדמנות זו התבטא הרבי הרי"צ (לעד הכתובה הר' ב.מ. שמוטקין, במענה לשאלתו על טיבו של החתן), "קיימתי" את בתי נתתי לאיש". הוא בקי בלקו"ת עם כל ה"עיינים"...

הרבי בימים הסמוכים לחתונה

אוצר החכמה

תח"ח 1234567

משם הלכו ל"באדעקעניש". את המעמד ואת האולם בו ישבה הכלה, תיאר רא"ח אלטהויז במכתבו הנ"ל:

"החתן עם השושבינין יצאו מהחדר הזה אל העזרת נשים אשר בחדר השני, ג"כ גדול ומפואר ברוב הוד ותפארת, אילנות נאות גדולות עם הרבה פרחים ושושנות עמדו בחדר של הכלה אשר עשו הנשים, מכיריה ומקורביה, לאות אהבה ולטימן טוב, עם הרבה נרות של עלעקטרא (השמל) נתונים בהם להאירם ולהראות את הפרחים כי היות הנה, ויהי' לחן ולתפארת בעיני כל רואיהם, ועשו הצמחים האלה וישם גדול על נפשי בעת נכנסתי להחדר הזה.

ופתאום הנני בגן ירוק פורה צומח ופורה כמו בימי האביב הטובים והבהירים,

הרבנית

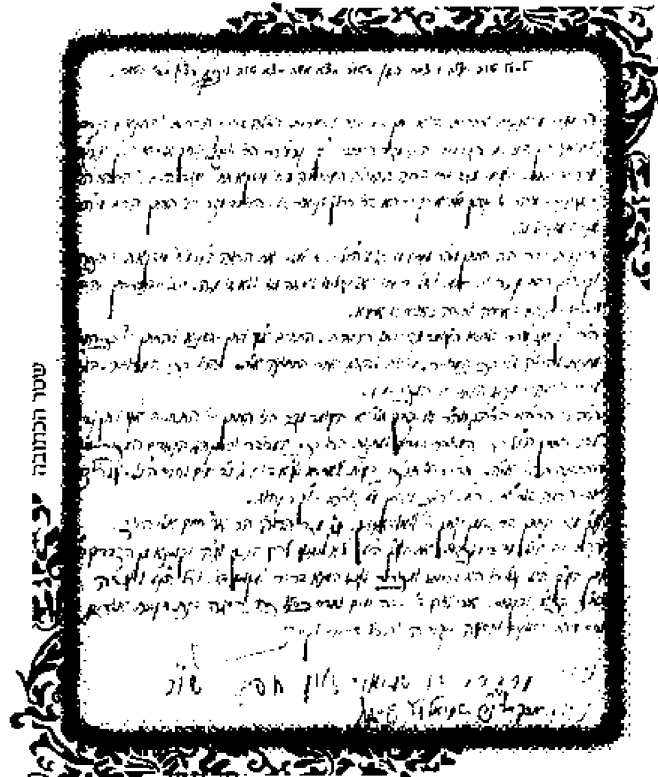
והכלה המהוללה היפה בנשים יושבת בתוך הגן הזה מקושטת בטלית נאה, מהודרת ברוב הדרה, פני' הלבן כסיד ברוב חן ויופי עם יראת אלוקים, נשקף כמו שחר מהיער של פרחים ושושנים עם ערוגות הבשם אשר סבבה מכל צד ופנה. אמה הרבנית שתליט"א עם אמה זקנה הרבנית הגדולה שתליט"א עם כל הנשים הכבודות, ורבות בנות אשר באו לכבודה של הכלה עומדות עלי' ויאשרוה ויהללוה".

הרבנית ניום החתונה

החופה היתה בחצר הישיבה, והשושבינים מצד החתן היו הדודים, הרב ר' משה הורנשטיין (חתן הרבי המהר"ש) ורעייתו, ומצד הכלה הרבי הריי"צ ורעייתו. כשהובילו את החתן והכלה אל החופה ניגנו את ניגון ה"ד' בכות" לרבינו הזקן. מסדר הקידושין היה הרבי הריי"צ בעצמו. את הכתובה קרא האדמו"ר מראדזין,

ועדי הכתובה היו החסידים ר' בערל משה שמוטקין, ור' מענדל קופערשטוק – שניהם מנכבדי חסידי חב"ד. את שבע הברכות קרא הרבי בקול רם ובערבות נפלאה.

מיד לאחר החופה סרו המחותנים למעון הישיבה לנוח מעט, וכל הקרואים הלכו לאולם בו נערכה סעודת החתונה.

בעיצומה של הסעודה הכריז הרבי הריי"צ הכרזה מיוחדת לתמימים, ולאחריה יצא בריקוד עם מנהלי הישיבה והמשגיחים.

לאחר הפסקה קצרה ישב על מקומו והתחיל לומר מאמר ר"א ח ד"ה "אשר ברא ששון ושמחה". הדרוש נמשך עד חצות הלילה, ולאחריו גטלו כל המוזמנים ידיהם לסעודה.

למשתתפים בסעודה חולקה תשורה מיוחדת, צילום כתי"ק של רבינו הזקן, בצירוף הסבר בכתי"ק של הרבי הריי"צ, בו הוא מבאר את תוכן כתב היד של רבינו הזקן.

סעודת החתונה נמשכה עד השעה שבע בבוקר.

החתונה ביקטרינוסלב

באותו יום ובאותן שעות, במרחק של מאות קילומטרים ומאחורי מסך של ברזל, חגגו הורי החתן, שנמנעה מהם האפשרות להשתתף בשמחת הכלולות של בנם בכורם.

השמחה ביקטרינוסלב היתה גדולה ועצומה. השכן שהתגורר בסמוך לבית הורי הרבי, הרס את הקיר המפריד בינו לבנינם, כך שהיה מקום מרווח לעריכת השמחה.

(תיאור מפורט שכתבה 'אם המלכות', הרבנית חנה ג'ע, מופיע ברשימת זכרונות).

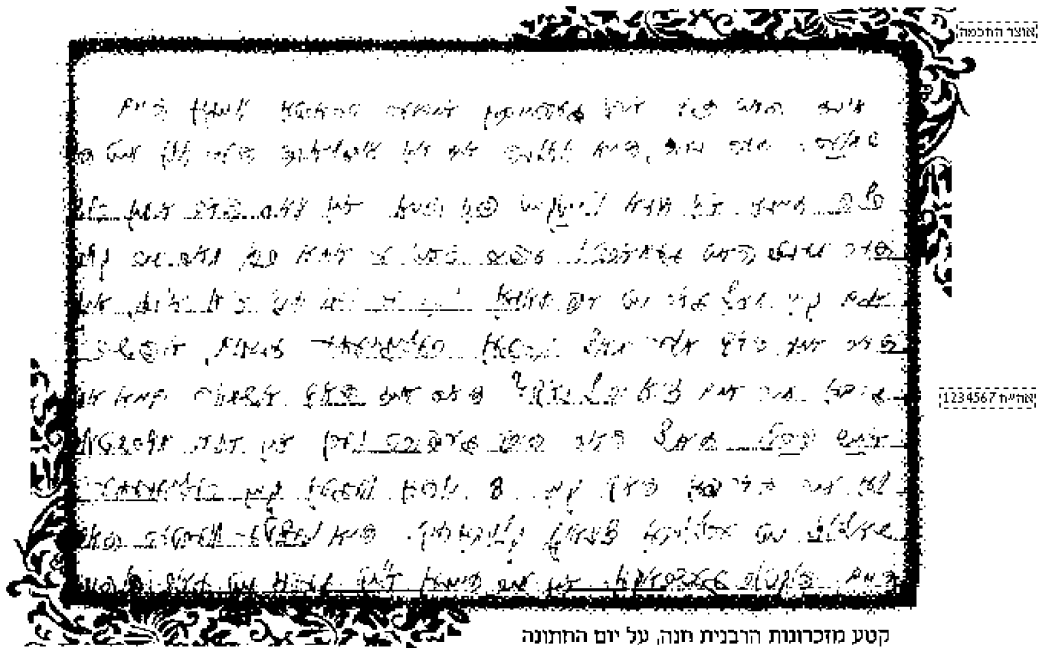
שלשה סוגי הזמנות נשלחו לאישים שונים, וביום החתונה נקבצו ובאו קרובים, אורחים וידידים מהעיר והמתחזו לבית הורי הרבי. שלש מאות אנשים השתתפו בשמחה, ומדובר בימים בהם עצם החשד בקשר עם רב יהודי רתי, עלולה "להפליל" את הנחשד ולגרום לו לאבד את פרנסתו!

ר' זלמן ווילענקין, שזכה להיות אחד ממלמדיו הראשונים של החתן – קפץ על

הרבנית

השולחן, פיזו וכרכר, כאשר מידי פעם הוא קורא "אני זכיתי" – על הזכות הגדולה שזכה שתלמידו יהיה חתן המלך.

נציגי הקהילה העניקו תשורות לחתן ולכלה, ומכל קצווי רוסיה נתקבלו מברקי מזל טוב. המברקים הוקראו בשעת השמחה.

ה"שבע ברכות"

יום לאחר החתונה בוורשא, התקיימה באותו אולם סעודת 'שבע ברכות'. לקראת שבת, שב הרבי יחד עם החתן והכלה לריגא, ושבת ה'שבע ברכות' נחגגה שם.

בסעודת ה"שבע ברכות" של י"ט כסלו, קרא הרבי הרי"צ למזכירו ר' יחזקאל (חאטשע) פייגין הי"ד וביקשו לשגר מכתב לרוסטוב, להניח פ"ג על ציון אביו, הרבי הרש"ב, להודיע שרצונו [של הרבי הרש"ב] התמלא...

הכרת הטוב

"רעייתי תחי' פ"ש ומוסרת תודה על ברכותיו" – כותב הרבי בשולי מכתב ששיגר הרבי לרב עזריאל זעליג סלונים, כמענה על מכתב ברכה לחתונה, בצירוף "דורון דרשה", כנהוג.

הכרת הטוב של הרבנית כלטה היטב גם כאשר אמרה לאחד החסידים, ר' שמחה יצחק זאיאנץ, "אני זוכרת אתכם, הן השתתפתם בחתונתי"... ומדובר בתקופה של למעלה מעשרים שנה לאחר החתונה!

"טייערע ליבע טאכטער"

למרות העובדה שהוריו של הרבי, הרב ר' לוי יצחק והרבנית חנה לא נכחו בשמחת הנישואין, וחרף המרחק הגשמי האדיר שהפריד ביניהם, נוצר קשר הדוק בין הרבנית

חיה מושקא וחותניה. קשר שהתבטא, בין היתר, במכתבים החמים אותם שלח רבי לוי יצחק לבנו וכלתו, כאשר באחד מהם הוא אף מציין ש"אילו הייתם יודעים כיצד אנו מביטים על מכתבי שניכם, הייתם כותבים כל הימים".

שנים רבות לאחר מכן, תפגש שוב הרבנית עם חותנתה, הרבנית חנה, ולאחר מכן היא אף תתגלה במידותיה הנעלות כאשר תעשה כל שביכולתה על מנת שחותנתה לא תדע שמץ של דבר על פטירת בנה ר' ישראל ארי' לייב. אולם עד לאותה פגישה, נאלצו הכלה וחותניה להסתפק במכתבים שנשלחו לעיתים תכופות.

ננצל איפה הזדמנות זו, לעמוד על כמה מהמכתבים אותם כתב רבי לוי יצחק אל כלתו.

איחולי מז"ט לקשורי התנאים

המכתב הראשון (לכאורה) אותו ייעד רבי לוי יצחק גם לכלתו, היה המכתב מיום קשורי התנאים, בו' כסלו תרפ"ט, בו הוא כותב בראשית המכתב:

"מז"ט מז"ט ומז"ט, לכם, בני החתן עם ב"ג הכלה המהוללה מרת חי' מושקא תחי', בעד הקשורי תנאים שלכם למז"ט, יתן ויעזור השי"ת ויהי' בשעה טובה ומוצלחה, בהצלחה ואושר בנפש ובבשר..."

מתנה לרבנית

תקופת זמן לפני החתונה, הורה רבי לוי יצחק לרבי לרכוש מתנה עבור הכלה בסכום מסויים. כשהרבי שאל איזו מתנה לקנות, השיב, "את אשר יוכשר בעיניך ובעיני מוסיא תחי', אותה קנה למוסיא, ותמסור לה בשמנו, און זאל דאס טראגען גיזונדער פרייליכער הייט מיט ליינגע יאהר מיט דיר צו זאמען" [= ושתענוד זאת מתוך בריאות ושמחה ושנים ארוכות עמך יחד].

"הייתם כותבים כל היום"

במכתב שנכתב תקופת זמן לאחר החתונה, בה' טבת תרפ"ט, מציין רבי לוי יצחק (תרגום חופשי):

"נתקבל ממך מנחם יחי' לע"ע רק מכתב א', שבוע העברה, ומאתך מוסיא תחי' ג"כ רק מכתב א' לאמא תחי', אתמול..."

ואמר לכם עוד הפעם, חיו יחד חיי נחת שלווה והשקט, תהיו שבעי רצון וענג זה מזו וזו מזה תמיד בכל עת, תלכו יחד תמימי דעים, ורוח אחד לשניכם, כאיש אחד ממש בכל דבר ודבר כל ימיכם לעולם, ונשבע מכם רוב נחת וענג בגו"ר.

...רק בנושא אחד רצוני שתהיו כן כאנשים נפרדים, והוא – בנוגע לכתיבת מכתבים אלינו לעיתים קרובות ככל האפשר. בענין זה אל תסמכו זה על זה, ואל תצאו ידי חובה זה על ידי זה. כתבו הרבה ככל האפשר ולעיתים קרובות ככל האפשר, בלי שום "רשמיות".

ואת כלתי היקרה, שבעינינו הנך בת יקרה ואהובה, מבקש אני ממך: כתבי הרבה ככל האפשר, וגם אלי. מכתביך יהיו לי נעימים ויקרים מאד. כתבי בדרך הנוחה

לך - באידיש או [בשפה] הרצויה לך. אינך צריכה [לכתוב בצורה] "רשמית", פשוט כתבי כפי שאומרים ב"מאמע לשון", כפי שאת חושבת ומה שאת מרגישה תמיד. בין הורים וילדים אסור שתהיה מחיצה בשום נושא, ואת ומענדל יחי' הנכם בעינינו דבר אחד ממש, וזוהי גם הסיבה שאני כותב לך ולמענדל יחי' מכתב אחד, ולא [מכתבים] נפרדים, כי בעיני הנכם דבר אחד. אינני רוצה להרגיש אחרת, ואני משער שגם אצלך כך הדבר..."

מכתבים ליום הנישואין

מכתבים רבים שלח רבי לוי יצחק לקראת יום הנישואין, בהם היה מציין מדי פעם את חשיבות יום הנישואין ("שמלוי שנה הראשונה דהנישואין הוא ענין גדול ונכבד מאד" (בשנת תר"צ), "ענין נכבד מאד נעלה מה שנתמלאו שלש שנים" (בתרצ"ב), "המספר דשמונה ביחוד איש ואשה, יש לו מעלה מיחדת ביותר" (בשנת תרצ"ז)).

כל אותם מכתבים היו מופנים ל"אהובי יקירי ומחמדי בני מנחם מענדל וכלתי חי' מושקא יחיו לאויט"א".

פרק רביעי
בארץ לא זרועה

לאחר הנישואין יצאו הרבי והרבנית והתיישבו בעיר ברלין, אותה בחר הרבי למגוריהם. הרבנית הלכה עם הרבי ברצון ובשמחה, למרות שמצדה היה כרוך הדבר בעזיבת המרכז החסידי החם והשוקק, סביב בני המשפחה, בכדי לעבור לדירה צנועה במערב ברלין – ולאחר מכן בפריז – בבדידות מוחלטת ובניתוק פיזי מן המשפחה. בכך קיימה הרבנית את הפסוק "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" כפשוטו, בהסכמה מלאה וברצון רב.

ברלין: תרפ"ט - חורף תרצ"ב

הביקור בארץ הקודש

בקיץ תרפ"ט, ערך הרבי הריי"צ את מסעו המפורסם לארצנו הקדושה, ומשם לארצות הברית. המסע נפתח בברלין, בביקור אצל הזוג הצעיר, ואף נחתם בביקור שם. במשך המסע – שארך כשנה תמימה – עמד הרבי בקשר מכתבים הדוק עם חתנו ובתו.

הזוג הצעיר

מברקים רבים שיגר הרבי הריי"צ לברלין. להלן נביא קטעים מיומנו של הרבי הריי"צ, בו כותב אודות הפגישה עם חתנו ובתו בברלין, והמכתבים שנשלחו אליהם:

"ד, כ"ג תמוז: ... תפלה בוואגאן [קרונ הרכבת], קימה 6 בבוקר. בתנו מ[רת] חי' מושקא עם בעלה חתני רמ"מ שי' פוגשים אותנו על התחנה ברלין הראשונה, בשעה 7.20 באים אנחנו למלון צענטראל חדר 236.

היום עבר בשיחה מעט, בתי תחי' חושבת לנסוע בשבת הבע"ל לריגא צלחה, וחתנינו שי' חפץ עוד להתמהמה כג' שבועות..."

ו, י' מנ"א (בארה"ק): קבלתי שני מכתבים. ומכ' חתני הרמ"מ ובתי ח[יה] מ[ושקא] יחיו..."

ימים ספורים קודם לכן ביקר הרבי הריי"צ במירון, שם הדליק נרות לזכות בני הזוג:

"ב, ו' מנ"א: בשעה 5 וג' רגעים אחרי הדליקי נרות עבור כ' אמי מורת'... בתנו ח"מ בעלה רמ"מ שי'..."

בתום הביקור בארה"ק, נודע לרבי הריי"צ על פרעות תרפ"ט שאירעו – ל"ע – בארצנו הקדושה. מרוב צער ועגמת נפש נחלה ל"ע במחלת כליות שפגעה בגופו.

הרבנית

בשיחת טלפון שהתקיימה באותם הימים בין הרבנית ואביה, הביעה הרבנית את דאגתה למצב בריאותו וע"כ בקטע היומן הבא:

"א, ג' אלול: ... תשע, דיבור עם בתי ח"מ אשר נודע לה שלא הייתי בקו הבריאות והבטחתי לה אשר עתה ת"ל הנני בריא".

תודה רבה לך

בפגישתם עם הרבי הרי"צ, טרם נסיעתו, הביאו לו דברי מאכל למהלך הנסיעה. במכתב אותו הוא כותב לרבנית ממצרים, מער"ח מנחם-אב הוא מודה לה על כך:

"בתי היקרה מ' ח' מושקא תי'

ת"ל בעד החנה"ש כה לחי, אודות נסיעתנו בטח קראת בפרטיות בשאר המכתבים. לגבי דברי המאכל שנתת לנו, הביסקויט עדיין משמש, ושלוש החלות היו לנו ללחם משנה, שכן פת ישראל אין אפילו בטריעסט. תודה רבה לך על כך שסיפקת לנו את החלות הללו. ערכנו את השבת עם חלה".

הנסיעות לריגא

בחודש תשרי תר"צ שהו הרבי והרבנית בריגא. בהעדר הרבי הרי"צ, ניהל הרבי את הבית והחצר, והתוועד רבות עם צבור החסידים.

הרבי הרי"צ (צידו למצלמה) בבית הנתיבות בריגא

ככל הנראה, גם בחודש ניסן תר"צ שהו בריגא, כחצר הרבי הרי"צ. מתקופת שנת תרצ"א והלאה נשתמרו בידינו יומנים של הרבי עם ההנהגות של הרבי הרי"צ, אשר נתגלו ונתפרסמו ב"רשימות".

"אוהב אתכם אהבה עזה"

מתקופה זו של ברלין, התפרסמו שני מכתבים של זקני הרבי, הרב מאיר שלמה

והרבנית רחל ינובסקי, שנשלחו אל הזוג הצעיר – לברלין. הסבא, הרב מאיר שלמה כותב בין היתר (יום ד' כ"ד אלול תר"צ):

"כבוד נכדי יקירי הרבני המופ' המרומוס וו"ח רום המעלה מו"ה מנחם מענדל נ"י זוגתו היקרה והמפורסמת המרוממה מ' מוסיא תחי'

...זה זמן כביר אשר אנכי לא כתבתי לכם, יאמינו לי כי חי נפשי אשר אנכי אוהב אתכם אהבה עזה, אבל מלאכת הכתיבה קשה עלי מאד, אין לתאר, ראשי ואברי כבידים עלי מאד. לימים יבואו עלי, גודל בקשתי לפנות אלי במכתבים תמידין כסדרן ולא לעשות עמי חשבון במדה כנגד מדה, ולפעמים אכתוב גם אני לכם..."

והסבתא, הרבנית מרת רחל כותבת:

"נכנסים כעת לשנה חדשה, הרצון מתגבר לשוחח עם כל הילדים והנכדים שלנו, אבל ילדיי, זה רק במחשבה, ולהתראות – ה' יודע מתי... אבל התקווה קיימת להתראות.

בינתיים מבקשת אני מכם נכדיי לא לשכוח ולגרום את העונג הגדול ולכתוב, שבכתיבתכם תגרמו לנו עונג רב. משערת אני שלא תדחו את בקשתי להשתמע לפרקים קרובות..."

הסבתא המאחלת לכם אושר, רחל יאנוואסקע."

חתונת הרבנית שיינא

ביום י' סיון תרצ"ב, התקיימה בלאגודרוב חתונת אחותה הרבנית שיינא עם הרב מ"מ הכהן הארנשטיין, הי"ד. כמוכן, הרבי והרבנית נסעו אל החתונה. בידינו רשימה שערך הרבי מהחתונה, במהלכה מציין שהרבי הריי"צ "מסר להכלה ע"י מוסיא תי' – שתאמר תילים".

בהזדמנות מסויימת העניקה הרבנית שיינא לאחותה טבעת יהלומים, באומרה "הטבעת הזו תביא לך מזל". הרבנית הקפידה לענוד טבעת זו בכל עת שיצאה מביתה, לנסיעות, קניות או סידורים שונים.

ומרדכי לא יכרע

הרבנית סיפרה, כי פעם הלכה ברחוב עם הרבי, וראתה קבוצת נאצים לובשי מדים הולכים ומתקרבים לעברם. למראה פניהם נבהלה כל כך, עד שביקשה מבעלה להכנס ולהסתתר בחנות קרובה לשעה קלה... אולם למעשה, הוסיפה, הרבי החליט להתעלם כליל מקיומם, והמשיך לצעוד בדרך כאלו לא היו. "לא יכרע ולא ישתחוה".

(באותה הזדמנות סיפרה הרבנית כי גיסה, ר' ישראל ארי' ליב נקלע לרחוב מרכזי בברלין בו נאם היטלר ימ"ש. הנאספים כולם הרימו ידיהם בתשואות והריעו לו בקריאות תמיכה, אך הוא לא הצטרף אליהם, כמוכן. כשהבחינו בכך השוטרים, הכו אותו באלה כבדה באכזריות בכל גופו, עד שהתעלף! גופו היה כולו שחור מהמכות שספג, ובנס נשאר בחיים).

צרפת: תרצ"ג - תשי"א

עם עלות המפלגה הנאצית לשלטון, כשהחלה לנשב בגרמניה תעמולה אנטישמית ארסית ופרועה, שגרמה לתחילת הרדיפות נגד היהודים, החליטו הרבי והרבנית לעקור מברלין לפריז בירת צרפת.

בהגיעם לפריז, מיהר לשגר רבי לוי יצחק מכתב לבנו וכלתו (בערב חג המצות תרצ"ג):

"בנפש שוקקה חכינו למכתבך מפריז, וסוף כל סוף הגיענו סוף שבוע העברה. בואכם לשלום. התיישבו במקומכם ותהיו במנוחה ושלחה והשקט עד העולם, תצליחו בכל ותעלו מעלה מעלה, וגם אנחנו נזכה לראותכם במהרה בשמחה וכל טוב..."

סיפורים רבים נשתמרו בידינו מאותה תקופה, חלקם סופרו על ידי הרבנית עצמה – בהזדמנויות שונות – לחסידים שבאו לבקרה בביתה שבניו יורק. סיפורים נוספים הינם של עדי ראייה, שזכו להתגורר בפריז באותה תקופה ולהכיר את הרבי והרבנית, וחלקם אף סייעו להם בכל האפשר.

דירת חדר צנועה

הרב יהודה אריה (לייביש) הבר, שהתגורר בפריז באותה תקופה, סיפר:

"כשבאו הרבי והרבנית לפריז, שכרו דירה פשוטה במלון דירות בשם Max. בדירה היה בסך הכל חדר אחד ששימש גם כחדר אוכל וגם כחדר שינה. בנוסף לכך, היא היתה רעועה ואף המיקום שלה היה גרוע, מעל לחנות של גויים.

"אני, שהייתי מבוסס בעיר והצטערתי מאד לנוכח מצבם, קמתי ועשיתי מעשה: שכרתי דירה נאה, ריהטתי אותה ברהיטים חדשים ובאתי אל הרבנית להודיע לה בשמחה: הדירה מוכנה ואתם יכולים להכנס אליה מתי שתרצו.

"הרבנית השיבה שעליה לשוחח על כך קודם עם בעלה.

"כשעבר שבוע ולא קיבלתי אף תשובה, ביקרתי אותם שוב. כשהזכרתי את נושא הדירה, הרימה הרבנית את ידיה בתנועה של "מה אני יכולה לעשות" ואמרה, "וואס זאל איך אייך זאגן, אז מיין מאן איז ניט אינטערסירט" [= מה אומר לכם, כשבעלי כלל לא מעוניין בזה]..."

חיים ללא קביעות

בכ"ז אייר תרצ"צ כותבת הרבנית חיה מושקא להורי הרבי – רבי לוי יצחק והרבנית חנה – מכתב נרגש מפורט, בו היא מספרת על רצונם לקבל דרכון צרפתי, על דירה ששכרו באותם ימים, ועוד:

"יקירי, מכתבכם שימח אותנו מאד, פשוט כי ד"ש מכם וכתב ידכם הוא לנו לענג גדול. רגש האשמה כלפיכם אינו מרשה לי לפעמים להתיישב לכתוב לכם. הימים רצים אחד אחרי השני עם דאגות יומיות קטנות וגדולות. אינני זוכרת בעצמי כמה זמן כבר לא כתבתי לכם, וזה בכלל לא שאיני רוצה לכתוב, כי אם המצב רוח ועוד כאלו דברים, שלמעשה אינו מוסיף כלום, אלא שמבלבל את הסדר.

אני מזכרת אתכם ליום ההולדת של הקטן [ר' ישראל ארי' ליב, ששהה באותה תקופה בארץ הקודש], ומאחלת לכם עם כל הלב שימלא את תקוותכם ממנו, שיהי' לכם ממנו הרבה נחת ושמחה, ושתהי' לכם האפשרות לראות כל זאת בעצמכם.

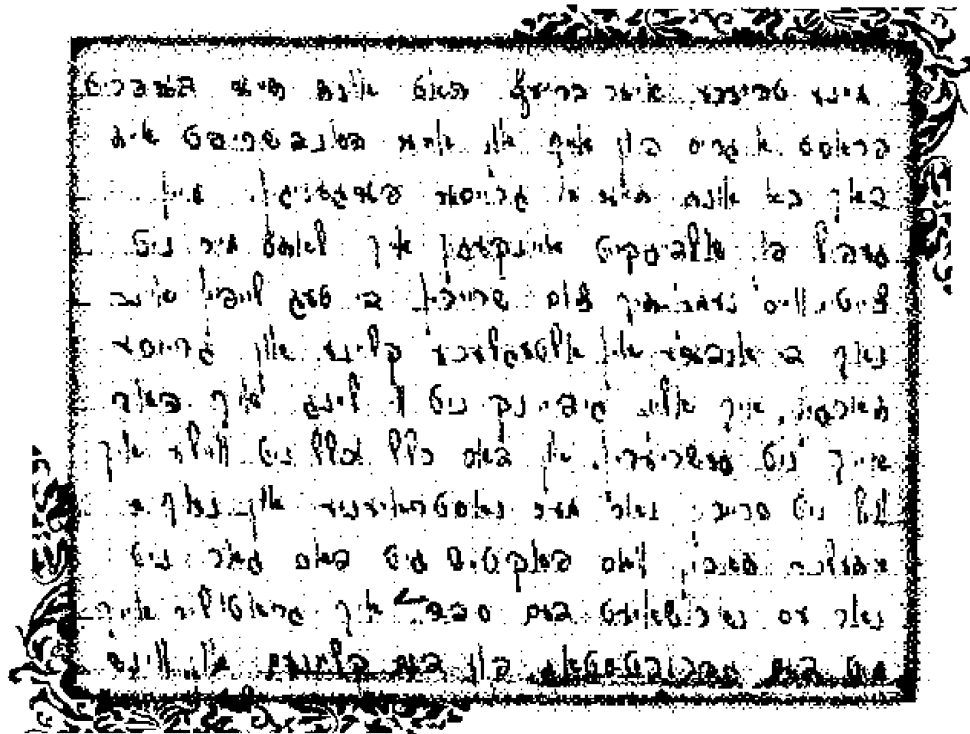
אנו רוצים להיות כאן תושבים קבועים, ומשתדלים בכל יכולתנו שיאשרו לנו זאת. בעוד כמה חדשים נדע את המענה שלהם, אנו מקווים שיאשרו לנו, כי כך בלי קביעות, החיים הם מאד קשים.

סוף כל סוף שכרנו דירה קטנה לפני כמה ימים, שני חדרים ושירותים ומטבח. היה מאד קשה להחליט, שהרי בינתיים אין משרה, ולא נראה שיקבלו זאת בקרוב, במצב כזה קצת לא הגיוני להתקשר עם הוצאות גדולות יותר.

מענדל היה סבור שצריך להחליט כן או לא, ולחשוב בשאלה הזו פעמים רבות כל כך אין בעד מה, אבל אני התלבטתי, והיה קשה לי להחליט.

דירה גורמת שמוכרחים לקנות קצת רהיטים, ומתקשרים למקום, וזה מביא להוצאות גדולות יותר. בינתיים אני אומרת שחוץ ממטות שלחן וכסאות לא צריך, אבל יש חשק שיהיה נעים, וכשיהיה נוגע למעשה נקנה דברים טובים יותר.

אני מאד שבעה רצון ממה שהשמש מגיעה לדירה, בקומה השלישית, עם מעלית, כל הנוחיות, ומזה שסוף כל סוף באנו להחלטה בשאלה הזאת. את המעלות והחסרונות נראה אח"כ. אני משערת, חותני וחונתי היקרים, שאתם לועגים לי, על דבר קטן כזה לדאוג כל כך!

אחותי הקטנה וגיסי נטלו חלק גדול בחיפוש. גם הם מצאו דירה, חדר שירותים ומטבח, לידינו, ונמשיך להיות לא רחוקים זה מזה. עבורינו זה חשוב.

מאד כואב לי הלב מה שקרה ע"י הקמח [ככל הנראה מדובר אודות קמח 'שמורה' למצות, ששלח הרבי להוריו לפני הפסח], עד כמה אי אפשר לראות אף פעם את הנולד.

מדוע אינכם כותבים בפרטיות יותר אודות עצמכם, מה שלומכם, איך אתם מרגישים.

תמיד חשבתי שמפות, מגבות ומפיות, הוא עומס מיותר, ללא צורך, כל החפצים שלנו מונחים אצל אמא, הדירה שלהם קטנה וזה הרי לוקח מקום. כעת אני שבעה רצון שיש הכל ואין צריך לקנות. אלא שלהביא זאת לכאן [מדירת הוריה באטוואצק (פולין) לפריז] גם לא יהיה קל כל כך. לזמן שנצטרך, זה כבר יגיע לכאן, להשערת.

מה שלום גיטע, בנה ובעלה. הם כותבים לעתים נדירות. כאן עדיין מאד קה, השמש כלל איננה. אני מבקשת מאד לכתוב לנו. יקרתכם, מוסיא".

כעבור תקופה (בט"ו אב תר"ח"צ) שיגר רבי לוי יצחק אגרת לרבי ולרבנית, בה ביאר גם את מספר החדרים בדירת הרבי והרבנית – על פי הקבלה, כדרכו בקודש. האגרת מתייחסת (ככל הנראה) לדירה אותה תיארה הרבנית במכתבה (ואמנם אין זו הדירה במלון-הדירות "מקס" דלעיל):

"אהובי חביבי ויקירי בני וכלתי שיחיו לאויט"ט.

כשהדירה היא בעלת שני חדרים כדירתכם זאת, פרוזדור וטרקלין, או קישון וטרקלין (במד"ר ר"פ ויקהל). שאז היא רומזת על ה' כפולה שבשם המתחברין יחדו שמהם נבנה בית ישראל כמ"ש כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל, וכן בית הוא ב"פ אור (בהסרת האלפ"ן, כידוע הטעם ע"ז). לרמוז שיש ב' אורות יחד..."

להודיע קודם לרעייתי...

מספר ד"ר מאיר שוחטמן (שחם), שעלתה בחלקו הזכות ללמוד יחד עם הרבי, ולסייע לרבי ולרבנית בימיהם הראשונים בפריז:

"לצורך קבלת הרבי ללימודים באוניברסיטת סורבון, להמשך לימודיו המדעיים, היה עלינו לפתור כמה בעיות: היה זה באמצע שנת הלימודים, ולא מקובל להכניס אז סטודנטים; כל התעודות אותם קיבל הרבי באוניברסיטת ברלין, נשארו בברלין; ובנוסף, הרבי לא שלט בשפה הצרפתית. אך לפי בקשתו המפורשת של הרבי הריי"צ פעלתי בעניין.

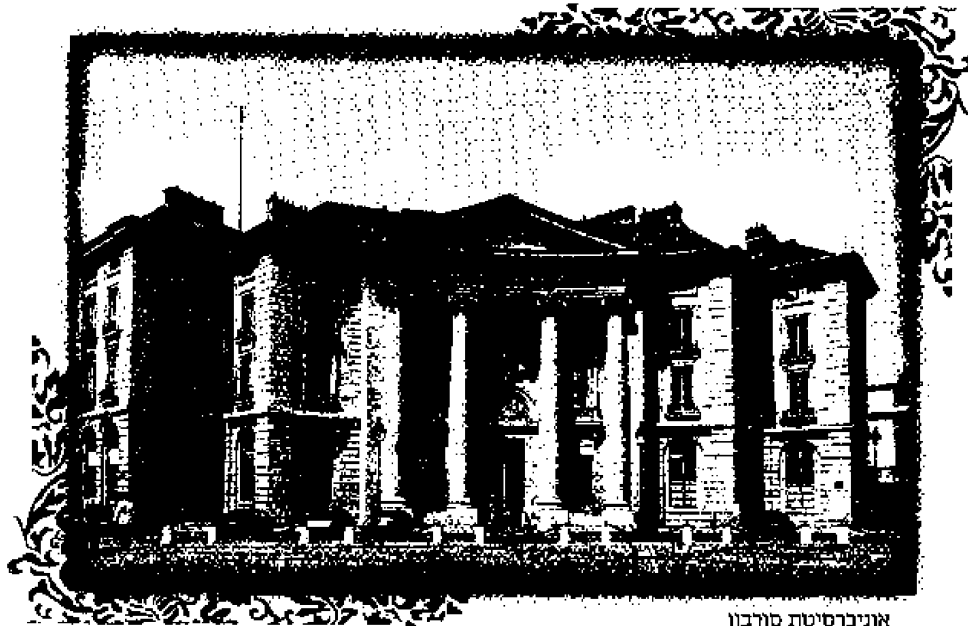
"לאחר לחצים רבים, התכנסו עשרים ואחד חברי הסנאט של האוניברסיטה ובתום ישיבה שערכו הוחלט שהרבי יתקבל לתקופת ניסיון של ששה חדשים, ואז יערך דיון בשנית.

"לאחר שהרבי שמע את ההחלטה, הצעתי לו לנסוע מיד אל הרבי הריי"צ להודיע לו כי השליחות הוכתרה בהצלחה. הוא הרהר מעט, אך כעבור שניות ספורות אמר, "על פי הלכה אני צריך להודיע קודם לרעייתי".

"כשהגענו לרבנית חיה מושקא, היא פתחה את הדלת וקריאת שמחה פרצה מפיה, השם יתברך הצליחכם?" היא היתה מרוצה.

"לאחר מכן הלכנו אל הרבי הריי"צ שקיבל את הבשורה בבת שחוק"...

הרבנית, שהקדישה את כל חייה לרבי, אף סייעה בלימודיו האקדמיים, כאשר הייתה מעתיקה את העבודות בצורה יפה, בכדי לחסוך מזמנו היקר של הרבי.

אוניברסיטת סורבון

"תדברו אתו בעצמכם"

על יחסה של הרבנית לזמנו היקר של בעלה, ניתן ללמוד גם מהסיפור הבא:

הרב לייביש הבר, שהיה מיודד מאד עם הרבי בתקופת פריז, הבחין שהרבי נראה חלוש ופניו חק' חיוורים שלא כרגיל. תחילה הוא לא העז לדבר על כך, אולם כשהדבר נמשך במשך מספר ימים הוא פנה לרבנית, באומרו שכנראה הרבי מעמיס על עצמו יותר מדאי ולומד למעלה מכוחותיו.

הרבנית חייכה והשיבה לו, "אם אתם סבורים שאתם יכולים להשפיע על בעלי,

תדברו אתו בעצמכם"...

יומיים לאחר מכן, כששאל על כך את הרבי, השיב לו הרבי (תרגום חפשי), "אין לי זמן לנוח. אני שלית והגמ' אומרת 'חזקה שליח עושה שליחותו', ובמילא עליי למלאות את שליחותי"...

(ראוי לציין את שיחת ש"פ וישב תשנ"ב, בה ביאר הרבי את השינוי העצום שמתחולל בעולם, עד שמדינה כצרפת, שהיתה איום קיומי ליהדות, ובשל זה רבינו הזקן נלחם למפלתה – הרי שכיום היא מוארת במאור שבתורה. וזאת לא רק ע"י אור ממקומות אחרים, שמגיע עדיה – אלא עיקר ושילמות בירורה נפעל ע"י הרבי הריי"צ,

אשר מעל כל פעולותיו בזה, "שלח לשם שלוחים מבני ביתו, וחיו שם כמה שנים, ועבדו עבודתם בלימוד נגלה דתורה ופנימיות התורה..."

לחם גם לא היה...

פריז – עיר של אורות וצללים. העיר ה'נאורה', היוותה קושי של ממש לאלו שחפצו לשמור תורה ומצוות בדקדוק, על אחת כמה וכמה למהדרים שביניהם. והרבנית עשתה כל שביכולתה בכדי להכין את המזון ה'מהודר' ביותר עבור הרבי.

הרבי, מצידו, סמך בדברים אלו על הרבנית בלבד. כך היה בנוגע לרכישת בשר באיטליז. כשנודע לרבי, שבאיטליז (שהיה בבעלותו של ר' קלמן המר) מוכרים בשר מוכשר בלבד, בא יחד עם הרבנית לעקוב אחר כל תהליך ההכשרה. רק כשהביעה הרבנית את שביעות רצונה מכשרותו של האיטליז, החל הרבי להימנות בין לקוחותיו הקבועים של ר' קלמן.

בתקופות מסוימות היתה הולכת הרבנית מרחק של קילומטרים(!), כדי להיות נוכחת בשעת חליבת החלב ברפת שהיתה ב'עטוואל', ליד פריז. לאחר מכן אף היתה מכינה ממנו מאכלים עבור הרבי, שהקפיד שלא לאכול מחוץ לביתו.

שמע ההקפדה המרובה של הרבי והרבנית פשט ונתפרסם אף מחוץ לגבולות פריז. כך, כשנסע ר' אליהו רייכמן מהונגריה לפריז, אמר לו סבו שהיחידים עליהם הוא יכול לסמוך בנוגע לכשרות הם הרבי והרבנית.

ר' אליהו הגיע לפריז בתקופת פסח, והופתע לראות את הרבנית כשהיא בוררת בעצמה את החיטים ואופה את המצות בתנור ידני קטן. ר' אליהו הביע את השתאותו לנוכח ההקפדה המרובה, והרבנית הסבירה לו כי בעלה אינו אוכל מאום מחוץ לביתו. למרות הכמות המצומצמת, נתן לו הרבי מן המצות שנאפו בביתו.

וממצות ללחם: הרבנית סיפרה, שהרבי היה נוהג לקנות לחם במאפיה יהודית ידועה ב"פלעציל" המפורסם, רק לאחר שעמד מקרוב על טיב כשרותה. פעם, כשהרבי עמד בפתחה של המאפיה ניגש אליו יהודי כשעל פניו הבעת תמיהה, "מה? יהודי ירא שמים שכמותכם קונה כאן?", מאז אותו היום, חדל הרבי מלקנות באותה מאפיה.

לבסוף נתברר, כי היהודי היה מעוניין להרחיב את חוג לקוחותיה של המאפיה האחרת, אך גם כשנתבררה האמת, לא שב הרבי לקנות באותה מאפיה.

כשסיפרה זאת הרבנית, סיימה, "האט דער אויבערשטער געהאלפען, און זינט יעמאלט איז שויין קיין ברויט אויכעט ניט געווען" ... [= ה' עזר, ומאז גם לחם כבר לא היה...]

היין בבית הרבי והרבנית, היה (לפחות במשך תקופה מסוימת) מייצור של הרב הערש ליפשיץ מוינה. הרבי הריי"צ אף הוא השתמש בו, ושלח זאת לפריז.

"ברוח של חסיד נלהב"

נשתמר בידינו תיאור קצר וקולע של הרבנית על ספר מסוים שקראה – מאיגרת שנשלחה אל הרבי הריי"צ על ידי מזכירו רח"ל בפורים תרצ"ה:

"נודמן לי ספר אשכנזי בשם 'דער רב'. נדפס בפרנקפורט. הוא מעין ספר בית רבי באשכנזית. נתתיו למוסיא תחי' למקרא ואומרת שנקרא בעונג וכתוב ברוח של חסיד נלהב, לפי דבריה - ע"פ בעלה שי' שכתב לה - המחבר הוא ד"ר עהרמאן..."

בקשות מיוחדות

קשר המכתבים ההדוק שהיה בין הרבי, הרבנית ורבי לוי יצחק - נמשך גם בפריז במלא תקפו. מבין שיטי המכתבים מבצבצת ועולה דאגתו של רבי לוי יצחק לבריאיותם, כאשר הוא מבקש מהם (במכתב מער"ח אלול התרצ"ז):

"השתדלו לחזק את בריאותכם. ונשמרתם לנפשותיכם פשוט באכילה ושת' וטיול ומנוחת הנפש והגוף יחד, וה' יחזק אתכם שתהיו בריאים ושלמים כל הימים. ומה גם שעתה מתחילים ימי רצון מחדש אלול והלאה..."

ובערב יום הכיפורים, משגר רבי לוי יצחק אל הזוג את ברכתו:

"ממעמקי תעלומות לבי ונפשי פנימה הנני מברך אתכם ביום הקדוש הזה . . . בברכת הורים, כי אתה בני חביבי ישימך אלקים כאפרים וכמנשה, ואותך כלתי יקירתי כי ישימך אלקים כשרה רבקה רחל ולאה . . . ולשניכם יחד יברכך כו' יאר כו' ישא כו' ישם לך שלום... ובשנה הזאת נתראה כולנו יחד..."

"חרשנו וזרענו"

בקשר לאותה תקופת זוהר בפריז, התבטאה פעם הרבנית באומרה לשליחה מרת בתיה אזימוב מפריז, "אנחנו חרשנו וזרענו ואתם צריכים לקצור..." (יצוין כי אמרתה זו מובאת בהערה בשיחת ש"פ וישב תשנ"ב).

גוטע פריינד

לסיום הפרק העוסק בתקופה זו בפריז, נחתום בעובדה שאיננה ידועה כל כך. בברית-מילה שהיתה לבן משפחת הבר, בכ"א שבט תרצ"ט, היו הרבי והרבנית "קוואטערס". לאחר הברית הביע הרב הבר את תודתו הלבבית לרבי ולרבנית, והרבנית השיבה, "גוטע פריינד דארף מען ניט דאנקען" [= לידידים טובים לא צריך להודות]...

עם פרוץ מלחמת העולם השניה, בשלהי שנת תרצ"ט – נסתיימו ימי השלוה בפריז. פליטים החלו לזרום למדינה שהפכה לתוהו ובוהו, שהלך וגבר – כאשר הנאצים פלשו אף לצרפת ושלטו בה שלטון ללא מיצרים. בכך, הסתיימה עבור הרבי התקופה בה עבד את ה' ללא הפרעות כאשר איש אינו מכירו, ותקופה חדשה החלה: תקופה של נדודים ומנוסה.

פרק חמישי

שלושלת היחס

קשר עצמי מיוחד שרר בין הרבי הריי"צ לבתו הרבנית. ממאות מכתבים, המשתרעים על פני חלק ט"ו מאגרות קדשו – המוקדש כולו לתכתובות עם הרבי והרבנית, כמו גם עדויות נוספות – אנו נעשים עדים לקשר יחיד במינו. עם לימוד הספר, נפרשים בפנינו חיי הרבי והרבנית לאורך השנים שעד לקבלת הנשיאות, שכן הקשר עם הרבי הריי"צ היה חלק בלתי נפרד מהחיים.

שנות נערות

כבר בהיותה בגיל צעיר, קיבל הקשר המיוחד ביטוי, כפי שניתן ללמוד מהמכתבים דלהלן:

בהיות הרבנית בגיל 12, בשלהי שנת תער"ג, נסעו הרבי הריי"צ ורעייתו מליובאוויטש לחו"ל.

הרבנית שלחה לאביה הרבי 'דרישת שלום', והוא מיהר להשיב לה באגרת מיוחדת, ובה הוא מבקש ממנה לכתוב לה בפרטיות ממצבה. וזה לשון המכתב:

"בתי היקרה מ' מוסיא תי"! אני דורש בשלומך בלבביות. את דרישת השלום ממך קיבלתי בעונג. כתבי בפרוטרוט אודות הלימודים, ועל כל הדברים. היי בריאה ומאושרת לאורך ימים טובים, מאחל, אביך דורש שלומך".

ובמברק ששיגר אליה מפטרוגרד לקראת יום הולדתה החמש עשרה, כתב הרבי הריי"צ:

"בתי היקרה והחביבה מוסיא תחי"! בתי החביבה, ביום הולדתך, בו ימלאו לך חמש עשרה שנה, אני שמח להביע ברכת ה' אבהית ואיחול של הורים, יתן לך השי"ת אריכות ימים ומזל, והצלחה מופלגה בעיסוקיך בלימודים, ושתהיי מאושרת תמיד, תהיי בריאה, חביבת. אביך".

מכתב מיוחד, הפותח בפנינו אשנב לתשוקתו העזה של הרבי הריי"צ לקבל מכתבים מבתו הרבנית, נשלח גם הוא מפטרובורג, בח' שבט תרע"ז:

"מוסיא יקרה תחי"

אני תמה מדוע בכל הזמן הזה לא קיבלתי ממך אף מכתב אחד. חביבתי, מדוע את מתנהגת כל כך לא נכון? ילד צריך לדעת שהוא הנחמה של הוריו והעושר שלהם.

הרבנית

זה הכל, וכל השאר הוא רק גלווה. וגם אצל הילדים, כל האושר והעושר שלהם אלו ההורים. צריכים לחשוב על זה תמיד. וזהו הקשר הכי נכון של הילדים וההורים, ואז המשפחה היא האנשים המאושרים ביותר בתבל. חביבתי, תכתבי לי על הבריאות שלכם ואיך הולכים הלימודים. תהיי בריאה ומאושרת. שלך".

1234567
אחייך

אוצר החכמה

לכתוב ולכתוב

בחודש תמוז עטר"ת נסעה הרבנית לנופש. כבר למחרת שולח לה אחיה מכתב בו הוא מביע את געגועיו:

"כך מתחיל אבא למחרת נסיעת ילדו, לכתוב מכתבים!

שאלות, יש לי לאין שיעור, הרבה מאוד, מכל הסוגים, כל המילים של האלף־בית

יהיו מעטות לפירוט השאלות שלי, אבל את הרי ודאי עייפה מהדרך, ובודאי מודאגת ממקום מגורים".

והרבי הריי"צ ממשיך וכותב, ברוח אבהית:

"את מחפשת בתי את האויר הטוב והיפה ומתפלאת היכן הוא? אבל בתי, תחילה עלייך לישון די הצורך, לנוח, ואחר כך תחושי באויר הטוב! כאשר נמצאים לאחר מנוחה ושובע, האויר טוב, יפה ונעים".

את רצונו העז לקבל מכתבים מבתו, מבטא הרבי הריי"צ במכתב הבא, שנכתב בכ"ז תמוז, בעודה בנופש:

"הקשיבי ילדתי! דעי לך כי זה עוול גדול שאין ממך מכתבים... בשעה שהמכתב מיטלטל, גם אצל אבא ואמא האוהבים מיטלטל (בלב), דואגים"...

הרבי הריי"צ מסיים את מכתבו:

"כולנו ב"ה בריאים ורעננים, מזיעים כמו בתמוז, בלי עין הרע, זיעה בריאה, כל טיפה היא כמו גרגר פטל טוב, כמו פולים. אבא מזיע, אמא מזיעה, חנה מזיעה, שיינדל מזיעה, בן ציון מזיע. הקירות מזיעים, ומסתמא גם מוסיעלע מזיעה, שיהיה לך לרפואה, זיעה בריאה לך בתי. היי בריאה ושנתראה בבריאות"...

למחרת כתב לה אביה הרבי מכתב נוסף, ארוך למדי, בו מסביר במתיקות מיוחדת, בסיפור ואומר, את המושג "ואתה מחיה את כולם", ומסיים:

"תוך כדי שהותך ביעסענטיקי תוכלי להבין את גדלות השי"ת, כמו שאמר אדמו"ר הזקן, ולכן אני רושם לך את הסיפור"...

למחרת, בקשר עם יום תשעה באב, שלח אליה הרבי הריי"צ מכתב נוסף, ארוך ומפורט, המתאר את כל מאורעות הגלות המרה מתחילתה. וכך פתח הרבי את המכתב:

"תשעה באב", שתי מילים קטנות, בעלות תוכן של מרירות עמוקה ועצומה. "תשעה באב" הוא מארה של צרות, דם, בכי ומספד, מוות וצרחות אימה. ועד שקשה להבחין מי הגדול, האם האוקיינוס - במימיו ובעומקו, או תשעה באב - בייסורים ובמוות"...

מכאן והלאה מתאר הרבי באריכות מיוחדת את השתלשלות הדברים, החל מכי דור המדבר, ועד כאב הגלות בימינו אנו. הרבי מסיים:

"גבורת ישראל שלימה היא ולא נפגמה, אלא שהיא עמומה ומכוזצת. גם הילדים שלנו חדורים דם יהודי ותקיפים באמונתם, נקודת היהדות שלימה היא. אז יכולים אנו לקוות שלא ניתן להתפתות ע"י החברים המעושים שלנו, ונשים מבטחנו באבינו הקדוש, השם יתברך, אשר נשבע שאם נקיים את התורה והמצוות, הוא יהפוך את יום האבל תשעה באב ליום טוב נצחי, ומשיח יבוא.

ממני, אביך, אחד ממליוני היהודים הבוכים ומצפים"...

מרגלית טובה...

ביום שלישי ה' אלול תרפ"ט, במהלך מסעו לארה"ב (שהחל זמן קצר אחר מסעו

לארץ הקודש), כתב הרבי הרי"צ אל הרבי מכתב בנושאים שונים הנוגעים לתיאור פרטי הנסיעה של המסע לארה"ב. בסיום המכתב מבקש הרבי הרי"צ כי הרבי יכתוב לו בכל שבוע ושבוע, ושיהיו אלו מכתבים ארוכים. לאחר חתימת יד קודשו הוסיף שורות אלו:

"התבונן היטב בהמרגליות טובה אשר נתן לך האלקים לאריו"ש [לאורך ימים ושנים] וכל טוב בגו"ר, והשי"ת יתן לך חבו"ד [חכמה, בינה ודעת] להבין העניין על בוריו באמת לאמיתו..."

מכתב זה היה לעיני הרבי בלבד, משום שבאותו יום ממש כתב הרבי הרי"צ מכתב נפרד אל הרבנית ששהתה באותה עת בריגא, לשם נסעה כבר בר"ח מנחם אב.

כמעט ארבעה חודשים אחר כך, כשהוא בעיצומו של המסע בארה"ב, בעיר בולטימור, מעלה הרבי הרי"צ שוב את הנושא העלום, שלא הוזכר בחילופי המכתבים בינתיים. וכך הוא כותב באגרת מיום ראשון כ"ו טבת:

"נא כתוב לי בפרטיות מכל אשר אתך לטובה בגשמיות ורוחניות. וע"ד המתנה טובה, מרגליות יקרה, עדיין אין אתה יודע כוונתי, או כבר עמדת על חידתי" [?].

לאחר אזכור שני זה, אנו מוצאים כי הרבי מתייחס ל'חידה'. וכך כותב הרבי באגרת תשובה מיום ראשון, י"ח שבט תר"צ (אחר שמפרט סיבות למיעוט מכתביו), "ואיכות ומהות המרגלית טובה טרם הבנתי פי' מה הוא..."

כעבור למעלה מחודש ימים, מוצאים אנו אגרת קודש בה מפרש הרבי הרי"צ פשרה של חידה עלומה זו – במכתב מיום שלישי כ"ה אדר תר"צ:

"והמרגלית טובה אשר נתן לך האלקים, היא בתי רעייתך הכבודה תי'. . יקויים בה חכמת נשים בנתה ביתה על יסודי קדש הקדשים, ותהי' ביתכם פתוחה לרווחה לכל הטוב אשר בירכו אותנו כולנו הוד כ"ק אבותנו רבותנו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בגו"ר, אשר דבריהם חיים וקיימים לעד ולנצח נצחים לכל שומרי פקודתם".

"כאילו אתם עומדים לידי"

ביום הושענא רבה תר"צ – בו שהה הרבי בביקורו הגדול בארצה"ב – כתב הרבי הרי"צ מכתב מיוחד, אל כל בני משפחתו שמעבר לים, וזה לשונו:

"היום הושענא רבה, המנהג שהאב מצליף על הילדים שי' עם הערבה, ומברך אותם שלא ידעו ממכה כל השנה, ויהיו מאושרים ברוחניות ובגשמיות.

אני עתה אחרי התפילה, ועשיתי בחדרי כאילו אתם ילדיי יחיו הייתם עומדים לידי. והנני שולח לכם ילדינו היקרים..."

במהלך אותו ביקור רב־רושם, כותב הרבי הרי"צ לרבי ולרבנית מכתב לרגל יום נישואיהם:

"ביום המאושר, י"ג כסלו, יום כלולתכם למז"ט, מרחוק במקום ובקרוב בלב, הנני לברך אתכם יקירי וחביבי, אשר מאושרים תהיו כל ימי חייכם, באריכות ימים ושנים, ותתברכו בדור ישרים יבורך ובכל טוב, בזכות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' "

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ועינינו ועיני הוריך חתני שי' תחזינה בכם ובזרעכם רוב נחת וגיל מנפש ועד בשר"...

בשולי מכתב נוסף מאותה הזדמנות, כותב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי:

"הנני פר"ש בתי היקרה רעייתך תי' באהבה בלתי מוגבלה, ואכתוב לה אי"ה כאשר אקבל מכתבה, ומבקשה להגיד ברכה בשמי באהבה בלתי מוגבלת לבנותי היקרות אחיותיה"...

כבת טובה

בעת ששהה הרבי הריי"צ לצרכי רפואה בברלין, בחורף תרצ"ג, נטל הרבי על עצמו את ארגון כל הקשור לבריאותו של חותנו הגדול. הרבי הרבה להתיידד ולהתייעץ עם טובי וגדולי הרופאים בקשר לטיפולים של חמיו, הרבי הריי"צ, ומכאן ואילך היו הטיפולים והתרופות על פי התייעצות הרופאים עם חתנו הרבי. באותה תקופה נשארה הרבנית בריגא, ובמוצש"ק פרשת שמות, כותב לה הרבי הריי"צ:

"את רצונך האהוב לכתוב, שמעתי בשמחה מאישך האהוב חתננו היקר שי'. מהלכת שמועה שאת כותבת, היכן זה עומד?"

אצל אישך חתננו הרב מ"מ שי' התפתחו כשרונות ארגוניים גדולים, הוא דואג לי לכל. תשומת הלב שלו איננה חידוש לגבי, אבל כל כך הרבה זה כבר יותר מדי, לא רק כחתן מסור אלא כבת טובה.

הנני שמח מאוד מההיכרות שלו עם כל הפרופסורים והרופאים מבחינה אנושית, שאף פעם לא יהי' צורך במקצועיות שלהם, אבל כאנשים יש עניין מסויים בכך"...

'התמים'

באגרת דלקמן, מתאריך כ"ב סיון תרצ"ה, כותב הרבי הריי"צ לבתו הרבנית על התפקיד המיוחד שהטיל על בעלה הרבי:

"בעזה"י על ידי עבודתו והתמסרותו של אישך הנכבד חתני יקירי וחביבי הרב שי', יודפס בקרוב כתב עת חשוב מאוד בשם "הַתָּמִים". העורכים 'על הנייר' יהיו אחרים, אבל כל העבודה היא שלו, אברך חשוב מאוד בלי עין הרע. השי"ת יברך אתכם בגו"ר"...

מעט זו והלאה, החלה התכתבות ענפה בריבוי אגרות ומברקים בין הרבי והרבי הריי"צ, בקשר לעריכה, ניסוח, הגהות ותיקונים, רעיונות למיזמים מיוחדים ועוד, הקשורים לכתביהעת הזה.

רבנות בפריז

לאחר שהרבי והרבנית התיישבו בפריז, עמדו יהודי המקום על טיבו של הרבי במהרה, וביקשו למנות אותו בתור רב קהילה. לאחר שהציעו זאת אישית לרבי ולא נענו, שלחו את ההצעה אל הרבי הריי"צ... מרתק ומרגש לקרוא את האגרת הבאה הדנה בנושא זה, על ביטוייה המיוחדים והנדירים – מתאריך י"ד תמוז תרצ"ה:

"בתי יקירתי חביבתי מרת ח'י' מושקא תי', חתני יקירי וחביבי הרב רמ"מ שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי,

... בימים אלה קיבלתי מכתב מידידנו היקר והנעים מר ריינין שי', אודות הרבנות בפריז בכלל, והוא כותב שאולי הרב ר' מנחם מענדיל שי' הי' מעוניין בכך, מר מערקין שי' שאל האם אפשר לחשוב על כך.

בפריז הוקם ועד המאחד את כל המנינים שאינם שייכים לקאנסוסטואר, ומר מערקין שי' הוא יו"ר הועד. הועד מתעניין מאוד בשאלת הרבנות, ורוצה מאוד לדעת האם אפשר לדבר על המועמדות לרבנות שלך, חתני יקירי הרב רמ"מ שי'. גם אחד החברים בוועד מ'פני' החרדים דפרנקפורט, אורתודוקס מסויים, אדריכל מר פייסט שי', שאל על כך את ידידנו הנעלה מר ריינין שי', והוא לא יודע מה לענות. לפני זמן מה שאל אתכם, ילדים אהובים, וכרגיל נותר ללא מענה.

ידידנו היקר מר ריינין שי' שואל אותי האם זה מתאים שחתני שליט"א יהי' רב בפריז, ואיך אני רואה את זה. הוא רואה שמערקין ופייסט יחיו היו מאוד רוצים בכך. עניתי לידידנו מר ריינין שי' שברצוני לדעת פרטים שונים – אותם הנני שואל במכתב – ואני מבקש ממנו לענות במהירות האפשרית.

ילדים אהובים! אין לי כלל מילים כדי לבטא איזו שמחה גרמה לי ההצעה הזו, וכמה הייתי מאושר, אילו הייתם מקבלים את ההצעה הזו, והשי"ת עוזר והדבר הי' מתממש בשעה טובה ומוצלחת. חבילות חבילות של בריאות היו נוספות לי. זה הי' משמח את לבבי השבור. הנני פונה אליכם ילדים אהובים בבקשה פנימית עמוקה, לשניכם בשוה, לשקול היטב ובעומק את ההצעה. אני מבקש מאוד תשובה מיידית. ילדים אהובים! התבוננו ברצינות..."

”יום הבהיר והמתוק לכולנו”

מדי שנה, בבוא יום הולדתה – כ”ה אדר, כתב הרבי הריי”צ מכתב לרבנית. הנה מכתבו מכ”ה אדר תר”צ, המלא ביטויים מיוחדים:

”היום ביום הבהיר והמתוק לכולנו, יום ההולדת שלך, ברוב אושר עד מאה ועשרים שנה, הנני מברך אותך בתי היקרה והאהובה, שהשי”ת יתן לך שנים ארוכות שמחות ומאושרות עם אישך חתני יקירי הרמ”מ שי’.

השי”ת ימלא את כל הבקשות הטובות והחכמות שלך שאת מבקשת מהשי”ת, השי”ת יתן לכם חיים טובים עדינים ומאושרים, התברכו בילדים טובים בריאים פקחים ועדינים, תבורכו בפרנסה טובה, היו מאושרים בדרך היהדות היסודית, כולנו נראה בכס רוב עונג ככל הדברים הטובים, אתם תראו בנו רוב עונג, כולכם ילדים יקרים ומשפחותיכם יחיו תמשיכו הלאה את שרשרת הזהב, שלשלת יחס ישראל תפארתו והדרו, שיתחזק ענינה של ליובאוויטש, הרגשות הנכונים הנאים והעדינים אצל הזולת, לייקר תורה תמימה, תורה ויראת שמים, חסידות, ונזכה שעל כולנו תאיר הזכות הקדושה של הוד כ”ק אבותנו רבותנו הקדושים זצוקללה”ה נבג”מ”...

והנה מכתבו משנת תרצ”א:

”ת”ל בעד החוה”ש כה לחי. בתי! בראש ובראשונה היא ברכה אבהית חמה ליום ההולדת שלך בשבת קדש הבע”ל. השנה התאריך כ”ה אדר חל בשבת קדש, בדיוק כמו בשנה שבה נולדת לנו באושר רב לשנים ארוכות, טובות, בריאות, מתוקות ומאושרות.

הנני מאחל לך, בתי, שנים ארוכות בריאות וטובות, את ובעלך חתננו הרב שי’ תתברכו בחיים טובים ונעימים, מאושרים וטובים ברוחניות ובגשמיות, בפרנסה טובה בריזת גדול, עם דור ישרים יבורך, ונשיאת חן בעיני אלקים ואדם”.

גם בשנת תרצ”ה כתב הרבי הריי”צ מכתב, מלא ברכות-אב:

”בתי יקירתי חביבתי מרת חי’ מושקא תי’

ת”ל בעד החוה”ש כה לחי. בת אהובה! ביום חמישי הבא יחול התאריך האהוב והנעים לכולנו של יום ההולדת הנעים והמאושר שלך ושלנו, הנני שולח לך בכתב את ברכתי ואיחוליי האבהיים.

השי”ת יתן לך, בת יקרה, ולבעלך האהוב, חתננו היקר, שנים ארוכות טובות נעימות ובריאות, וישמח את הלבבות האהובים שלכם. . . תתברכו ברוב אושר בגשמיות וברוחניות. הקב”ה ימלא את כל משאלותיכם הטובות לטובה ולברכה, ואנחנו כולנו נראה רוב נחת מכס ומכל הילדים שלנו יחיו.

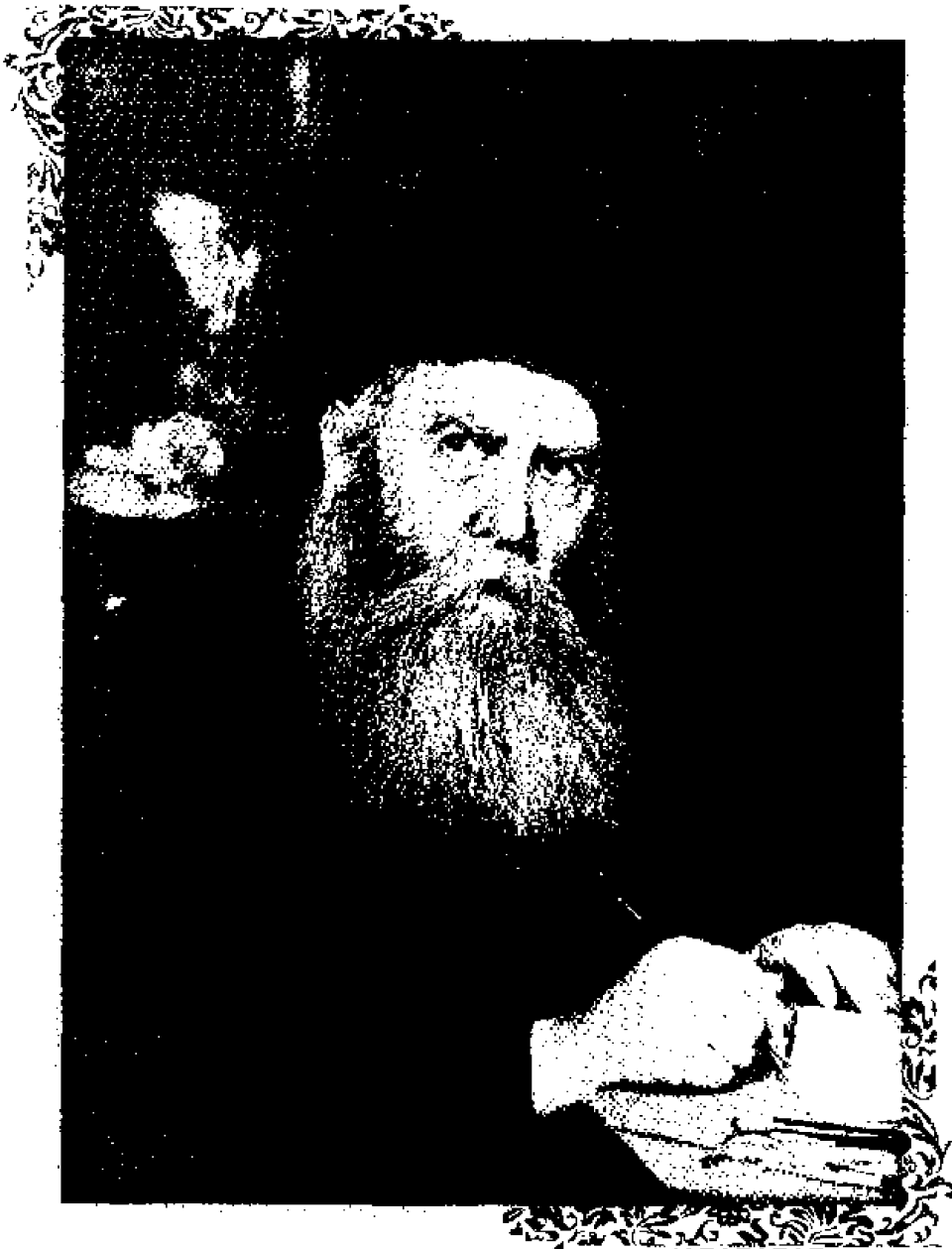
והנני אביך האוהבך בל”ג והמברךך ברוב טוב זמני ונצחי”...

רמז להסתלקות

מעניין לציין, כי רמז להסתלקותו, בחר הרבי הריי”צ לומר דוקא לבתו הרבנית: היה זה ביום רביעי ז’ שבט תש”י – ימים ספורים לפני ההסתלקות – אז אמר לה הרבי,

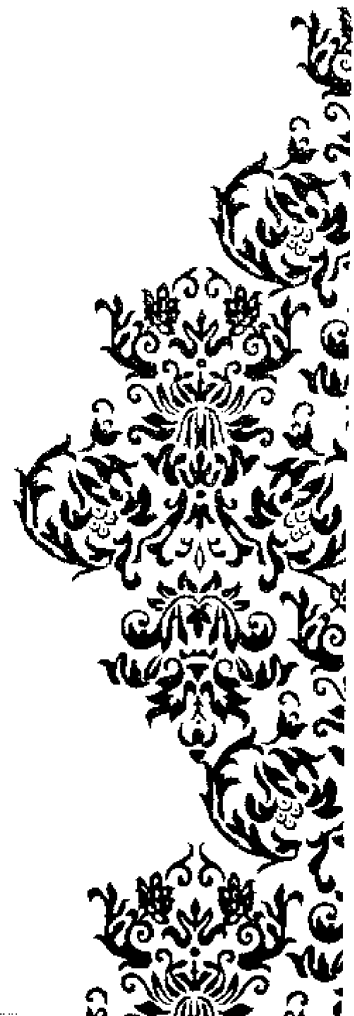
הרבנית

"הגיע הזמן לעזוב את עבודת הכלל" (נוסח אחר – "צריכים להפסיק עם העסקנות, צריכים לנוח"). הרבנית היתה מרוצה מדבריו כי חשבה שהרבי ינוח קצת... מספר ימים לאחר מכן נתבררה כוונתו של הרבי הר"י"צ.

אוצר החכמה

פרק שישי
**מגיא צלמות
לחוף מבטחים**

בשלהי שנת תרצ"ט, פרצה מלחמת העולם השנייה במלוא עוזה. צבא הכיבוש הנאצי פלש לפולין, והמשיך במסעותיו הרצחניים בכל מדינות אירופה. המלחמה הנוראה גבתה מיליוני קרבנות בנפש מהעם היהודי בכל מדינות אירופה.

הרבי הרי"צ שהה באוטבוצק שבפולין כאשר פרצה המלחמה. לאחר מכן, כשבועיים לפני ראש השנה ת"ש נסע לורשה, שם היה במחבוא – עד שחולץ למדינת לטביה.

את המאמצים לחילוץו של הרבי הרי"צ ניהלו הרבי והרבנית מפר"ז (יחד עם הרש"ג), שהיו בקשר עם נציג אגודת חסידי חב"ד בניו יארק, הרב ישראל דושיקובסון. הרבי ה' שולח מכתבים מוסווים בשפה הצרפתית אל אגו"ח שבארה"ב, שהם היו העסקנים העיקריים במאמצים אלו.

בא' המכתבים, מתאריך כ"ח תשרי ת"ש, כותב הרבי:

"רב יקר! הננו להודות לכבודו על מכתביו מה22 וה25 האחרון. אין לנו כל חדשות מהורינו. ממכתב של מר ליבערמאן נודע לנו שלא התאפשר להם לעזוב את וורשא, ואנו מאד דואגים לשלומם.

ברצון הייתי נותן לכבודו את כל תאריכי ומקומות הלידה של משפחתינו כפי בקשתכם, כדי להקל עליכם בקבלת הרשיונות האמריקניים. לדאבוני איני יודע אותם כולם חוץ מאלו: מענדל הארנשטיין נולד 1905 בביאנושפאל; שינא הארנשטיין נולדה 1904 בלובאוויץ; ח' מוסי' שניאורסאהן נולדה 13 באוגוסט 1901 בסמאלענסק מיוסף ודינה. מענדל שניאורסאהן נולד 1 במרס 1895 מלויק וחנה ינובסקי בניקולייב..."

(להעיר, כי תאריכי הלידה המופיעים כאן (של הרבי בי"ז אדר תרנ"ה ושל הרבנית בי"א אלול תרס"א) – הם תאריכי הלידה שהופיעו במסמכים הרשמיים, השונים מהתאריכים האמיתיים).

המאמצים הוכתרו בהצלחה, ובכ"ז אדר ראשון, לאחר שהות קצרה בשבדיה התפשית – עלה הרבי הרי"צ על האניה שהפליגה לארצות הברית, אליה הגיעו ביום ט' אדר שני.

בדרכו לארצות הברית, שיגר הרבי הרי"צ בקשה לשלוח אל חתנו ובתו שבפריז מצות שמורות לפסח הקרוב ובא, ובקשתו נתמלאה.

'שניאורסאהן' מעורר חשד

באותה תקופה, בה שלטו הנאצים בגרמניה – אך עדיין לא פלשו לפריז – היה זקוק ר' ישראל ארי' ליב, אחיו של הרבי, למסמכים מהשלטונות הנאציים בגרמניה.

הרבי רצה לנסוע בעצמו לגרמניה על מנת להשיג את המסמכים הדרושים, אך הרבנית הסבירה כי היא תצליח להשיג את המסמכים ביתר קלות. הרבנית נסעה למשרדי הממשל הנאצי בגרמניה, וב"ה הצליחה להשיג את המסמכים המבוקשים.

הפקידים הנאצים – סיפרה הרבנית – מילאו את שאלון הפרטיים האישיים, והביעו פליאה על כך שהן שם המשפחה שלה, של בעלה, של אבי אמה וכו' – כולם שניאורסאהן... הם היו בטוחים כי מדובר בזיוף, והפטירו כי כשיכבשו את פריז – הם יערכו חקירה יסודית בענין.

הנאצים בפריז

בשנת ת"ש פלשו הנאצים לצרפת. הפעולה הראשונה שביצעו הייתה רישום מדוקדק של התושבים על פי הדת והגזע שלהם. כוונתם הזדונית הייתה ברורה, ומעלליהם הנפשעים במדינות שתחת שלטונם כבר היו ידועים במידה רבה.

כאשר פקדו הפוקדים את ביתו של הרבי, לא היה אז הרבי בביתו. התשובה שקיבלו הפוקדים לזהות דתו של הרבי, הייתה איפוא "אורתודקסית". כאשר חזר הרבי לביתו ונדע לו על כך מיהר למשרד המרכזי של הרישום, וביקש לשנות את הרישום ל"יהודית"!

הנה כי כן, המצב בפריז החמיר, והרבי והרבנית נאלצו לנטוש את פריז. באותו היום עצמו בו פלשו הנאצים לעיר, ערב חג השבועות – עזבו הרבי והרבנית לוישי.

הבריחה

ברבות השנים סיפרה הרבנית פרטים רבים אודות הבריחה:

אחד השכנים שהיה עמם, ושימש כגנרל בכיר בצבא הצרפתי, הציע להם את טירתו שהייתה מחוץ לעיר על מנת שתשמש להם כמחבוא. אולם הרבי סירב לקבל את ההצעה והעדיף לברוח לוישי.

קודם היציאה מהעיר נרשם הרבי אצל הצבא הצרפתי, כמיועד לשירות מילואים. לפועל לא גייסוהו מעולם, אך קיומם של המסמכים המוכיחים כי התייצב כנדרש – הקלה עליהם את ההליכה בחוצות ואת הבריחה מפריז לוישי.

קץ ת"ש: וישי

הרכבת עליה עלו הרבי והרבנית הייתה אחת מהאחרונות שיצאו את פריז. המזוודה שנשא אתו הרבי כללה טלית ותפילין, רשימות הקודש, וכתבי חסידות שהיו עמו.

בערב חג השבועות ת"ש, הגיעו הרבי והרבנית לוישי, לאחר שהיטלטלו בדרכים תוך סיכון גדול. היה זה זמן מועט לפני כניסת החג, והרבי השאיר את המזוודה אצל עגלון נכרי, והורה לו להעביר אותה למלון מסוים.

בווישי, שהו הרבי והרבנית חודשים ספורים ובסוף קיץ ת"ש המשיכו לניצא שהיתה תחת שלטון איטלקי, שם המצב היה טוב יותר.

חורף תש"א: ניצא

בעיד ניצא שהו הרבי והרבנית כעשרה חודשים. הם התגוררו בחדר שכור במלון "רושאמבר" הסמוך לתחנת הרכבת.

הסכנה הייתה פחותה אמנם מפריז ווישי, אך גם כאן המצב לא היה פשוט ואנשים מיעטו לצאת לרחוב. היו ימים שהשלטונות במקום הכריזו על עוצר.

למרות המצב הקשה מצא הרבי דרך לסייע ללכודים. פעם סיפרה הרבנית שבכרי להיכנס לאחד המלונות בעיר היה על המבקש להציג שטר של מאה דולר. ליהודים רבים לא היה שטר כזה, והרבי היה מסתובב עם שטר של מאה דולר, מעניק אותו ליהודי שמיהר להכנס בעזרתו לבית המלון, ומשם מחפש להציל יהודי אחר... היתה זו עסקנות מסועפת, ועם הזמן עזרו לו יהודים נוספים בעבודה מיוחדת זו...

ממזון יהודי

סיפור נוסף המראה את אהבת ישראל המופלאה של הרבי, שאף אותו סיפרה הרבנית:

בשל המלחמה בו היתה שרויה המדינה, הוחרם כל הזהב אשר במדינה ועל מי שהחזיק זהב הוטל למוסרו ליד השלטונות. מי שנתפס ובידו זהב, היתה אחת דתו... אחד היהודים, שהחזיק ברשותו כמות גדולה של מטילי זהב, סבר כי בדירתם של הרבי והרבנית לא יערכו חיפוש. הוא ביקש מהרבי לאכסן את הזהב בביתם, והרבי הסכים.

כשהמצב החמיר והחלו לחפש גם בסביבתם, הציעה הרבנית לרבי להעביר את הזהב למקום בטוח יותר. הרבי סירב ואמר "ס'איז אידישע געלט און מיר וועלן דאס ניט אנרירן" [= זהו ממון יהודי ואנו לא ניגע בו].

עובדות אלו ודומותיהן סייעו לשכנים לגלות חיש מהר את רום מעלתם של הזוג הצנוע, וכשגילו שהרבי כמעט ואינו אוכל, מטעמי זהירות והידור בכשרות – עשו מאמץ ניכר כדי להשיג עבורו סוכר, שאף הוא היה מצרך נדיר בשעת המלחמה. בעלת המלון נהגה לשמור קוביות סוכר בסתר, למען הרבנית.

התוועדות בשבת מברכים...

כל אותה עת בה נדרו הרבי והרבנית מעיר לעיר, לא וויתרו על קוצו של מנהג ושל הידור. כך, הגיעו לידינו ידיעות על מסירות נפש של הרבי והרבנית למען השגת פת ישראל, אתרוג מהודר, קמח למצות, בצל ל"כרפס" וחריין למרור לליל הסדר, וכדומה.

"בחורף תש"א – סיפרה הרבנית – לא היתה כבר שום אפשרות לשלוח אלינו מצה שמורה. אחד ממכריו של בעלי, מר בעזעבאראדקא, התמחה בייצור מראות. בשנות המלחמה הוא עסק בייצורן עבור הצי הצרפתי, וקיבל לשם כך אישור מיוחד לנסוע לשווייץ לימים אחדים. בעלי ליווהו לתחנה, וביקשו להשיג עבורו בשווייץ מצה שמורה, והלה קיים זאת ברצון.

לפני שנפרדו בתחנה הבחין מר בעזעבאראדקא שבעלי עומד מאד מאד מהורהר ("פארטראכט") והוא שאל אותו לפשר הדבר. ענה לו בעלי: אני פשוט מהרהר איפה אפשר להשיג חריין לליל הסדר"...

הרבנית סיפרה בהזדמנות אחרת, כי הרבי הקפיד אפילו על תקנת הרבי הרי"צ – להתוועד בשבת מברכים החודש. כשהיתה מגיעה שבת כזאת, היה אוסף מספר יהודים פליטים, מכניסם למטבח המלון ומתוועד איתם.

עצה שהצילה נפש

ועוד סיפרה הרבנית, "פעם טיילתי על יד החוף של העיר ניצא, והנה לקראתי הולכת אישה יהודיה – רעייתו של רב מבלגיה. שאלתי אותה, "מה את עושה כאן?", והיא השיבה לי כי היא מחכה לבעלה שהלך לטבול בים. הוא טבל במרחק־מה מאזור הרחצה המרכזי, ובצד שכבו בגדיו.

"בעודנו עומדות שם, לפתע הבחנו בקבוצת גרמנים ימ"ש המתקרבת לעברנו. העיר ניצא אמנם לא היה כבושה בידיהם, אבל בכל זאת פחדו גם שם מפניהם. החשש העיקרי היה על בעלה, עליו היה ניכר שהוא יהודי, ולא ידענו מה לעשות.

"לפתע נפל לי רעיון: ניגשתי אל ה"מציל" ואמרתי לו בצרפתית, "האם אין זה ראש הבולט שם – רחוק בתוך המים?" ובעודו מביט רמזתי לו שלא כדאי ש"הם" יראו אותו... המציל הבין את הרמז, לקח את סירת־ההצלה שלו ושט לעבר המקום ההוא כאילו "להציל" את הטובע, ולפועל תפס את היהודי וסחב אותו הרחק מחוף הים.

"בינתיים התקרבו הגרמנים למקום ונעמדו להתסכל במתרחש כאן. עליי ועל

האשה השניה לא שמו עין – אולי על נשים באופן כללי לא "שמו עין" כל כך – והבחינו ביהודי שהיה בסירה עם המציל. אך מחמת שהיה כבר די רחוק מהם, הניחו אותו לנפשו והלכו להם...

"המציל העביר את הרב למקום רחוק ונתן לו ללבוש את בגדיו. ורק בלילה התזירו לחוף הים. מאוחר יותר, כשחזר הביתה, שלחה לי על ידי אחת משתי בנותיה הקטנות למסור שאין לדאוג מכיון שהוא כבר חזר והכל בסדר גמור. אך אני לא הייתי בבית, כי בדיוק הלכתי להביא חלב־ישראל..."

מאמצי ההצלה

כל אותה תקופה בה שהו הרבי והרבנית בניצא, עשה הרבי הרי"צ מאמצים אדירים להצלתם מצרפת הבווערת.

את הפעילות המסועפת להשגת ה'ויזות' ניהל בווינגטון בין־היתר מר אשר רבינוביץ, בנו של החסיד הרב דוד מאיר רבינוביץ מוותיקי חסידי חב"ד בארה"ב. היה מרחק זמן רב בין ההבטחות של שלטונות ארצות הברית לנתינת הויזה המיוחלת, ועד שהן קוימו בפועל...

את אכזבתו הרבה מאופן התנהלות הענינים, הביע הרבי הרי"צ במכתב ששלח למר רבינוביץ בו' כסלו, לאחר שקיבל ממנו מברק:

"מברקכם נתקבל, אך לצערי, מכל ההבטחות הגדולות והדיבורים הנעימים שנאמרים לכם, עדיין לא יצא כלום. אני מאד שבור מכך ויש לי, בשל כך, צער גדול. השתדלו לכתוב – לא בטלגרף או בטלפון אלא לכתוב – למכריכם, שיפעלו ברצינות על מנת שיתנו להארענשטיין את הויזות האמריקאיות והקונסול האמריקני בצרפת, בניצא, יתן לרבי שניאורסאהן את הויזה ויסייע, ע"י ממשלת צרפת, לטובת יציאתם".

עקב מצב המלחמה, והחשאיות בה נקט הרבי בעיר ניצא – נכתבו המכתבים והמברקים שנשלחו על ידי הרבי הרי"צ אל הרבי והרבנית, על שמו של יהודי בשם "אברם". 'אברם' זה הוא יהודי בשם דובער אברם ששימש איש קשר.

בי"ט כסלו תש"א כתב הרבי הרי"צ מברק על שם אותו "אברם" ובו נאמר:

"אברם! נכתב לך ב13 לחודש. אגודת חב"ד שלחה לקונסול אישור הרבנות שלך. הבריק אם הקונסול נותן לך ויזה, וסטטוס רשיון היציאה. כולם בשלום. כתיבה לעיתים קרובות. באהבה, שניאורסאהן".

הרבי ביקש לשלוח את האישורים לקונסול האמריקני במרסיי – שהיה ידידותי יותר – והרבי הרי"צ שיגר שוב מברק ל"אברם":

"הודיע מצב הבריאות של מוסיא, מענדל, כתובתם, ומדוע ביקשו להעביר את התיקים שלהם למרסיי. דו"ש, הרב שניאורסאהן".

במברק אחר, מכ"ג שבט, ששלח הרבי הרי"צ הוא שואל "מה עוד עלי לעשות להצלת שניאורסאהן".

במכתב מכ"ו אדר תש"א, יום לאחר יום הולדתה הארבעים, מבשרת הרבנית למשפחתה על הבטחתו של הקונסול האמריקני להעניק להם ויזות:

"יקירי! שמחתי מאד היום בקבלת מכתבכם מהעשירי בפברואר, בפעם הזאת המכתב קצת יותר מפורט ואני מאושרת מאד שכולכם יקירי מרגישים את עצמכם טוב. איזה ידיעות קיבלתם מהילדים? הקונסול האמריקאי הבטיח לנו לתת ויזה. כשתגיע הויזה נוכל לנקוט בצעדים המתאימים לקבל תעודות.

כואב שבשביל הויזות הללו אתם צריכים לבזבז כל כך הרבה כוחות... אני מנסה לאבא בידו, ואת כולכם מחבקת ומנשקת. שלכם מוסיא"

והרבי הוסיף בשולי המכתב מספר שורות:

"לפי החישוב, תקבלו מכתב זה קרוב לפסח, ואני שולח בזה איחולים הכי טובים לפסח שמח ושקט בכל המובנים לכל אחד מכם במיוחד. בהצלחה וכל טוב, שלכם מענדל".

הפעם ההבטחה קוימה, וביום כ' בניסן קיבלו הרבי והרבנית את הויזות שלהם. בשורה זו בישר הרבי הרי"צ במכתב מד' אייר:

"בתי מרת חי' מושקא תחי' ובעלה חתני הרב הגאון רמ"מ שי' עדיין בצרפת בעיר ניצא ת"ל כבר קבלו רשיון הכניסה למדינה זו, יתן להם השי"ת נסיעה כשורה בנקל להצלחה בגשמיות וברוחניות".

מניצא נסעו הרבי והרבנית למרסיי, על מנת לקבל את המסמכים, ומשם היו בדרכם לארצות הברית.

בדרך היה עליהם לעבור את ספרד ולהגיע לנמל ליסבון, בפורטוגל, ממנו יסעו צלחה לחוף מבטחים. נוצר אם כן צורך להשיג ויזות מעבר פורטוגליות. הרבי הרי"צ דאג גם לכך, והשתדלותו נשאה פרי.

מסופר, כי זמן מועט לפני שעלו הרבי והרבנית על ספינה שהפליגה מפורטוגל, קיבלו מברק בהול מהרבי הרי"צ שלא לנסוע. ההוראה היתה תמוהה, שכן לא היה כל בטחון שתהיה ספינה נוספת. אך הרבי והרבנית צייתו, כמובן, להוראה ונשארו. מאוחר יותר עלה בידם לקנות כרטיסים לספינה אחרת.

לאחר מכן התברר כי נוסעי הספינה הראשונה נתפסו בידי האיטלקים, ונאלצו לשהות באי מסוים עד סוף המלחמה, בתנאי שביה ודחק.

את הנסיעה מליסבון לארה"ב, עשו הרבי והרבנית בספינה "סורפא פינטא". ביום הבהיר כ"ח סיון תש"א, דרכו רגליהם של הרבי והרבנית בשעה טובה ומוצלחת על אדמת ארצות הברית.

קבלת פנים

את פניהם של הרבי והרבנית קיבלו משלחת ששלח הרבי הרי"צ, שכללה ארבעה מחשובי זקני החסידים: הרב ישראל דזשייקובסון, הרב שמואל לויטין, הרב אליהו סימפסון והרב שלמה אהרן קזרנובסקי.

עם בואם צלחה, מיהר הרבי הריי"צ לשגר מכתב להרב דוד מאיר רבינוביץ, אביו של מר אשר – שעסק בהשגת הויזות עבור הרבי והרבנית. במכתב כותב הרבי הריי"צ:

”ב”ה, כ”ח סיון, תש”א. ברוקלין

ידידי עוז, הרה”ח הנכבד הנודע לשם תהלה, משכיל על דבר טוב וו”ה אי”א מוהרד”מ שי, שלום וברכה!

הנני בזה לבשרו אשר בתי מרת חי’ מושקא תחי’ ובעלה חתני הרה”ח הרמ”מ שי’ שניאורסאהן באו היום צלחה לפה, והנני ממחר לבשרו מזה, ובבקשה למסור בשורה זו לבנו ידידי מר אשר שי’. ידו הדו”ש ומברכו”.

— שלשה ימים עברו מאז שהגיעו הרבי והרבנית, עד שנפגש עמהם הרבי הריי”צ. על כך סיפר הרבי עצמו בהזדמנות נדירה (מפי ר’ גרשון יעקובסון):

”בדרך חשבתי באם להכנס לכ”ק מו”ח אדמו”ר לפני שאלך למקוה או אחרי זה: כי יש סברא לומר להכנס מיד מצד הענין ד”חטוף ואכול” וכו’, אך מצד שני הרי ”מען גייט דאך אריין צום רבי”ן” [= נכנסים אל הרבי].

”צום שווער האט מען דאך ניט געקענט אריינגיין סתם [= לכ”ק מו”ח אדמו”ר לא יכלו להכנס סתם], ולכן כאשר הגעתי הודעתי ע”ז, וחיכיתי שב”ק מו”ח אדמו”ר יקרא לי, אך הוא לא קרא לי. בינתיים כבר הספקתי ללכת למקוה, וגם התפללתי תפילת מנחה.... ועדיין לא קרא לי.

”עלינו להשוויגער וגם שאר בני המשפחה היו שם, און מיר האבן פארבראכט כל הלילה. ”א קלייניקייט?! קינדער זיינען ניצול געווארן פון די נאציס”! [= עלינו לחמותי ושם התוועדנו כל הלילה. וכי קלה היא בעיניכם?! הילדים ניצלו מהנאצים!]

הרבנית

"...ובמשך כל הזמן הזה ישב ב"ק מו"ח אדמו"ר בחדר השני, ואעפ"כ לא קרא לנו, וגם למחרת לא קרא לנו. ביום השלישי לבואנו כחצות היום, שלח ב"ק מו"ח אדמו"ר לקרוא לנו שנכנס אליו, אבל בנפרד - "איך באזונדער און מוסיא באזונדער".

...הטעם בדבר, כיון שמו"ח היה, כידוע בעל רגש גדול, ואפשר לתאר את גודל ההתפעלות שהיתה פועלת עליו אם היינו נכנסים מיד, וביחד בו, והרי חסידות תובעת שיהיה מוח שליט על הלב - לכן הוא המתין ימים אחדים, מבלי הבט על גודל הצער - הניתן לשער - שהיה לו מהעובדה שנאלץ להמתין כמה ימים עד שיראה אותנו"...

אה"ח"ח 1234567

אוצר החכמה

מברקי הברכה

כשנודע דבר השמחה בבית רבי, מיהרו החסידים לשלוח מברקי ברכה ואיחולי מזל טוב אל הרבי הריי"צ, אשר הואיל להודות להם על מכתביהם ואיחוליהם. להלן אחד מהמענות:

"במענה על מכתבו בברכת מז"ט לשמחת ביאתם של בתנו מרת חי' מושקא תחי' וחתנינו הרב הגאון הרב החסיד מוהר"ר מנחם מענדיל שליט"א לפה להצלחה בגשם וברוח, וברכתו שבקרוב ממש נשמח בשמחת ביאתם של בתנו מרת שיינא תחי' וחתנינו הרב וו"ח אי"א מוה"ר מנחם מענדל שליט"א הכהן יקרה לי במאד מאד, כי כל רגש ידידות ואהבה וחיבה שהנני רואה ושומע מאחד מאנ"ש ותלמידי התמימים יחיו, הן בינם לבין עצמם והן בינם לבני גורם לי קורת רוח אין קץ כי זהו כל ענין החסידות שהוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' מסרו נפשם הק' לנטוע באנ"ש שי' והנני מברכם בברכות מאלופות אין קץ.

והנני בזה לברכו אותו ואת ביתו ויו"ח יחיו ברוב טוב גשמי ורוחני".

הרבי מגיע ל770

הרה"ח ר' לייבל פוזנר סיפר פעם בהתוועדות חסידיית לרגל כ"ח סיון:

"אני זוכר היטב וכמו חי ניצב תמיד לנגד עיני המחזה המרגש בו הגיע הרבי ל770, הייתי אז תלמיד בכיתת הר"ר ר' שניאור זלמן גורארי'. הכתה שכנה בחדר בו נמצאת היום ה'מזכירות'. לעולם לא אשכח איך כל התלמידים יצאו לקבל את פני הרבי והרבנית.

וכי קלה היא בעיניכם – הפעם הראשונה בה נכנס הרבי ל770!..."

ידידים טובים באמת

כשר' לייביש הבר (שהיה בפריז, כאמור) שמע על ביאתו של הרבי והרבנית ל770, מיהר להגיע לשם על מנת לפגוש אל הרבי. כשפגש את הרבי בירך מיד "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", חיבק את הרבי ואמר בהתרגשות, "אין לשער עד כמה היום הזה הוא יום של שמחה אצלי" ופרץ בדמעות של שמחה.

הרבנית שעמדה בצד והביטה בנעשה התבטאה, "דאס איז אמת'ע גוטע פריינט" [= אלו ידידים טובים באמת]...

יובל שנים

בשנת תש"א, במלאות יובל שנים לבוא הרבי והרבנית לאדמת ארה"ב, נערך קובץ מיוחד ובו סקירה על פרשת ההצלה ומאמרי הרבי הקשורים ליום. כשהכניסו את הקונטרס, שבראשו ה'שער בלאט' של הרבי, אל הקודש, הורה הרבי להדפיסו על מנת לחלקו ברבים ואכן, בכ"ח סיון חילק הרבי את הקובץ לקהל החסידים.

(תיאור פרשת כ"ח סיון, מתוך הקונטרס, פורסם בקובץ 'תורת רבינו והוצאתה לאור', ועד תלמידי התמימים, ג' תמוז תש"ע. תיאור ממעמד חלוקת הקונטרס פורסם בקובץ 'מזכרת נצח', ועד תלמידי התמימים העולמי, תשרי תשע"א)

קבלת האזרחות

בכ' מרחשוון תש"ז, קיבלה הרבנית את אזרחות ארה"ב במעמד רשמי, וצירפה אליו את חתימת ידה.

יו"ד שבט תשי"י

מיד לאחר הסתלקות הרבי הרי"צ, רץ הרב שלום בער אייכהורן לביתו של הרבי, על מנת להודיע לרבנית. היא פתחה את הדלת, ועל פניה ניכר שהיא מאד "נרעשת". היה ניכר כי היא יודעת שמשהו קרה.

כידוע, לאחר ההסתלקות הפצירו החסידים ברבי לקבל על עצמו את הנשיאות. תקופה ארוכה הרבי דחה את כולם על הסף.

חסידים מספרים כי בסופו של דבר, מי שהשפעתו היתה מכרעת היתה הרבנית, שהתבטאה ש"לא יתכן שמסירות נפש של אבא במשך שלשים שנה ירדו לטמיון"...

איש וביתו

התאריך כ"ח סיון לא היה מפורסם כל כך עד לפרסום סדרת ה'אגרות קודש'. מאז, הפך הדבר לנחלת הכלל וקבעוהו ליומא דפגרא.

בשנת תשמ"ו התקיימה התוועדות רבתי לרגל יום זה. בשבת קודש כ"ח בסיון נתן הרבי קנקן משקה להרב מאיר הארליג, והורה לו להכריז על קיום ההתוועדות. הלה הודיע כי "לרגל בוא כ"ק אדמו"ר שליט"א לארה"ב תתקיים התוועדות חסידים", והרבי הפסיק אותו בבת שחוק בהוסיפו "איש וביתו"...

פרק שביעי

בת מלך פגימה

מאז בואה לארה"ב ועד יומה האחרון, במשך למעלה מארבעים וחמש שנים, חיה הרבנית שוב במרכז העולמי של תנועת ליובאוויטש. עד שנת תש"י – במחיצת אביה הרבי הריי"צ, ומאז – לצד בעלה, רבינו נשיאנו.

ארבעים וחמש שנות־חיים במרכז החיים החב"די, ולמרות זאת יש בידינו פרטים כה מעטים על חייה, על אופיה ואישיותה. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שהרבנית הייתה בבחינת "כל כבודה בת מלך פנימה" במלא המשמעות, והתרחקה מכל פרסום אפשרי. מסיבה זו, נמנעה הרבנית להופיע בכל אירוע צבורי שיהיה.

עם זאת, אלו שזכו לעבוד לפני ולפנים – בתור משמשים בקודש בביתם של הרבי והרבנית, ואנשים אחרים שזכו לקשר קרוב עם הרבנית – עמדו מקרוב על אישיותה המזהירה של הרבנית, ומהם הגיעו לידינו סיפורים על גדולתה הבלתי מצויה של הרבנית, אשר עליה ניתן לומר בפשטות "במקום שאתה מוצא את גדולתה – שם אתה מוצא את ענוותנותה".

שביבי העובדות שהגיעו לידי החסידים גילו פרטים על אישיות נדירה ומיוחדת. הן בפקחות, הידע, ההבנה, התפיסה והזכרון בהם ניחנה. והן ביחס האמהי, ההתעניינות הכנה בכל פרט והדאגה האישית לכל מי שפגשה.

מעל לכל, עמד הביטול והעמידה לצד בעלה הגדול, כאשר היא עושה כל שביכלתה להקל על עבודת הקודש שלו.

בפרק זה נעמוד על מספר פנים באישיותה, כפי שהתבטאו בסיפורים אותם סיפרו המשבקים ואלו שזכו לשהות במחיצתה בתקופות שונות.

מלכות

אורחותיה של הרבנית היו מלכותיות ואציליות. רבות מהמבקרות אצלה ציינו שמלכותיותה התבטאה גם במלבושיה וסגנון הבית. אך בעיקר – בצורת התנהגותה, בדיבורה, ובתחושה שהעבירה לזולתה. תמיד, הראתה פנים שוחקות. ונתנה למבקר את התחושה הטובה ביותר.

הרב שם רוקח מספר שבכל ביקוריו אצל הרבנית פתח אחד המשב"קים את הדלת, אולם הרבנית תמיד המתינה בפתח והכניסה את המבקרים לבית. גם הגב' סימה רבקה יפה מציינת עובדה זו. "הרבנית קיבלה את פנינו ומייד בשניות הראשונות

הצליחה לתת לנו הרגשה כאילו היא בת משפחה קרובה ואוהבת", מתארת הגב' יפה, "השלימות בה קיבלה אותנו היא לא דבר שאפשר לתאר".

"ידעתי שאני עומדת לראות מלכה או נסיכה", היא ממשיכה בתיאורה, "אבל בסופו של דבר קיבלתי הרגשה ממנה, דרך האירוח המיוחד, שאני היא הנסיכה. היא ערכה את השולחן עם המיטב, בשיא האלגנטיות ועמלה על כל פרט – בכל ביקור, כדי להעניק את התחושה הזו, גם למבוגרים וגם לילדים..."

אחת מהנשים שזכו לקשר עמה, הגדירה שהרבנית גילמה את הכלל 'טראכט גוט וועט זיין גוט' במלוא מובן המילה.

"לשבת ולא לשמוע"

על נדבך באצילותה של הרבנית ניתן ללמוד מהסיפור הבא:

בתקופה שלאחר ר"ח כסלו תשל"ח, נהג הד"ר ווייס להתקשר טלפונית מדי יום ביומו למסור דו"ח משיחותיו עם הרופאים בניו יורק. תמיד הייתה הרבנית מציעה להתקשר אליו מיד בחזרה, בכדי שהשיחה לא תהיה על חשבוננו, ומשסירב הייתה מדברת בקיצור נמרץ, אך תוך שהיא אינה פוסקת מלומר תודה. פעם, הרים המשב"ק ר' מענדל נוטיק את שפופרת הטלפון, ודיבר עם הד"ר ווייס משך מס' דקות כשלאחר-מכן הודיע לרבנית שזהו הד"ר ווייס. הרבנית קמה במהירות וכמעט רצה לעבר הטלפון, וכשסיימה את השיחה הסבירה כמו-מתנצלת כי חשבה שמדובר באחד מבני הבית. ר' מענדל שאל אותה, "אבל אל אחד מבני הבית הייתי מדבר באידיש, ולא באנגלית..." הרבנית ענתה בפשטות, "אני למדתי בביתו של אבא שיכולים להיות במקום ולא לשמוע כלום..."

כבוד הזולת

מאפיין מדהים באישיותה של הרבנית הוא דאגתה המוחלטת והבלתי-יתלויה לכבודו של כל יהודי.

אחד מתלמידי התמימים התבקש פעם להביא לביתה כמה מצרכים שהרבנית הזמינה במכולת. הוא הזדרז לבצע את השליחות, וכשהגיע לביתה, לאחר שהרבנית הודתה לו – אמר כי בעל המכולת (הר"ר יעקב ליפסקר) ביקש ממנו להחזיר מהבית כמה בקבוקי שתיה ריקים לחנות.

"בסדר", אמרה הרבנית, "תביא את העגלה לדלת השניה ושם תקח את הבקבוקים". כשהבחור השיב בפשטות שלא בא עם עגלה, הרגישה הרבנית מאד שלא בנוח וסירבה בכל תוקף לאפשר לו לקחת את הבקבוקים הריקים...

"גם נוטיק יהודי"..

באחת הפעמים בהן הביאו את משלוח הירקות מן החנות, הניח המשלוחן את ארגז הירקות ליד הדלת הראשית במקום להניחו ליד הדלת האחורית, כרגיל.

כשהרבי חזר הביתה, הרים בידיו הק' את ארגז הירקות ונכנס עמו הביתה. ברגע שהרבנית ראתה זאת, אמרה מיד, "פארוואס דארפסטו שלעפן, נאטיק איז דאך דא"

[= מדוע הנך נושא זאת בעצמך, הרי נוטיק (המשמש) נמצא כאן]. תגובתו של הרבי היתה, "נָאָטִיק איז דאָך אױכעט אַ איד" [= הרי נוטיק גם הוא יהודי].

מאז, כאשר חפץ ר"מ נוטיק לעשות דבר מסויים והרבנית לא רצתה לאפשר לו, נהגה הרבנית לומר "הלוא בעלי אמר שנוטיק גם הוא יהודי"...

הדבר נמשך כך, עד שפעם התבטא כי "יתלונן" לפני הרבי על שבגלל דבריו הוא עוזר פחות. הרבנית השיבה בחיוך רחב, אך מאז חדלה להזכיר את אותו ביטוי.

לא להשאר בעל חוב

כמעט כל בעלי המרכולים והחנויות שזכו והרבנית היתה עורכת אצלם את קניותיה, ציינו את העובדה שהרבנית לא רצתה לעולם להשאר בעלת-חוב, וכי אם היה נותר חוב אצל מישהו הדבר היה ממש מפריע לה.

אפילו על עזרה חד-פעמית לא רצתה להשאר הרבנית בעלת חוב. על כך מספר ר' עמרם מלכא:

"כשבניתי את הסוכה בביתו של הרבי, נגשה אלינו הרבנית באמצע העבודה והציעה לנו שתיה ופירות. לאחר מספר ימים, נקראתי לחדר המזכירות וא' המזכירים הגיש לי מעטפה ובה 25 דולר. לשאלתי, הסביר לי שהרבנית לא מעוניינת שיעבדו עבורם בחינם, ולכן שלחה אליי תשלום על עבודתי".

דיווח באישון ליל

סיפר הרב שניאור זלמן גורארי': בשנים האחרונות, עסקתי רבות בנושא בריאותה, הקשר עם הרופאים וכו'. פעם הגיע דיווח רפואי שהיתה בו בשורה טובה, והרבי העיר שבודאי תדווח לי על כך.

הרבנית הביעה את חששה שמא תפריע לי, בגלל השעה המאוחרת. רק כשהרבי אמר שמן הסתם יש לי טלפון סמוך למיטה, החליטה להתקשר בכל זאת...

"הוא לא ירצה לאכול"

אחד הבחורים הוזמן על ידי הרבנית לאכול מדי יום בביתה. היה זה בתקופת הקיץ, כאשר הבחורים האמריקאיים נסעו למרכז שליחות, והוא נותר כמעט לבדו.

הוא היה מגיע מדי יום, והרבנית היתה מכינה לו ארוחה מבושלת.

פעם אירע שהרבי היה בבית כשהגיע, והבחור שמע את הרבי אומר לרבנית, "אני אכנס לחדרי ואת תתני לו לאכול. אם הוא ירגיש שאני כאן, הוא לא ירצה לאכול"...

הרבנית נזהרה ביותר שלא לגרום לאיש תחושת אי-נעימות, ואף להסוות ולמנוע תחושה כזו אצל הזולת.

כשהמפה הסמיקה...

כאשר בא השליח ר' שמואל לו בקשרי השידוכין, רצה חותנו – ר' זלמן יפה – להזמין את הרבנית לחתונה. הוא שאל על כך את הרבי, והרבי השיב לו: אתה הרי

מכיר אותה, תשאל אותה בעצמך. אינני חושב שהיא תשתתף בפועל, אבל ברוח היא תהיה.

כשר' זלמן שאל את הרבנית, היא אמרה שלא תבוא, אך תשמח לארח את החתן והכלה עם המשפחה בביתה. נקבע להם זמן לביקור והם באו.

על השלחן היה מונח כד עם שתיה אדומה ולידו כוסות גדולים. הרבנית הציעה לנזכחים לשתות, ואמרה לר' שמואל: אתה הרי החתן, תמזוג בבקשה. ר' שמואל מזג בבת אחת, ומעוצמת הזרם הכוס התהפכה, והמשקה נשפך על המפה שהאדימה...

נקל לשער כיצד הרגיש ר' שמואל באותו רגע. אולם הרבנית לא הותירה מקום לתחושת אי-נעימות, ומיד קראה "מזל טוב!", והוסיפה, "זהו סימן ברכה!".

(כשר' זלמן סיפר את הסיפור הזה, הוסיף בחוש ההומור שלו, שהרבנית הראתה שמחה כה מיוחדת, עד כי התחשק לו לשפוך כוס נוספת...)

"זה הביקור שלכם"

מספרת הגב' חיה פויזנר:

באחד מביקורי, עם בני משפחתי, אצל הרבנית, הגיעה קבוצה קטנה של אנשים לביקור. הביקור לא היה מתוכנן, עובדה שניתן ללמוד מכך שהשלחן לא היה ערוך לאורחים נוספים... לפתע, ראיתי את הבעת פניה של הרבנית מתחלפת כשהיא מדברת על כך עם המשמשים בקודש, אך מיד התעשתה. היא הסתובבה אלינו ושאלה אם אכפת לנו שאורחים נוספים ייצטרפו. מובן שהסכמנו. היא הדגישה, "זהו הביקור שלכם. אתם הקובעים אם האורחים הנוספים יבואו". כשקבוצת האורחים נכנסה היא הציגה את כולנו בפני כולם ובתבונה ורגישות רבה ניווטה את השיחה כך שכל האורחים חשו בנוח ובנעימות.

סיפור דומה מספרת הגב' מינדי הלברשטם:

פעם כשהייתי אצל הרבנית עם הילדים, כמנהגי בכל חג, שמתי לב שהחג כבר הסתיים ורציתי להתחיל לארגן אותם להליכה הביתה. לפתע נשמע צלצול בדלת הכניסה. נכנסה משפחה שהגיעה (כנראה בתיאום מראש) אל הרבנית. הרבנית הספיקה להכיר בפניי את האורחים הנכבדים ולי היה מאוד לא נעים. במהירות רבה הלבשתי לילדים מעילים ובחופזה עזבנו. מאוחר יותר כשחשבתי על כך הבנתי שהיה פה שיעור מדהים של תשומת הלב המרבית שקיבלתי, למרות שהרבנית ציפתה לאורחים נוספים.

נתינת כוח

אחת מהנשים שזכו להכיר את הרבנית, סיפרה לה כי קשה לה לצאת למבצע נש"ק. היא אמרה שהיא חשה היא נעימות בעסקה במבצע והדבר חורה לה, לאור קריאתו של הרבי לפעול בזה.

הרבנית, בנועם הליכותיה, ברגיעה אותה, "אל תדאגי. יחלוף זמן ותצליחי. בינתיים, הביטי כמה טובה את בניהול הבית. כיצד את משקיעה בילדייך, וכו'.

"בסוף", מספרת אותה אשה, "הצלחתי לעסוק במבצע נש"ק. את הכוח לכך אני חשה שקיבלתי משיחתי עם הרבנית..."

אכפתיות ודאגה

פן מיוחד וראוי לציון בדרכי הרבנית הוא האכפתיות, המחשבה והדאגה לזולת. דוגמה בולטת לזה, סיפר המשב"ק הרה"ח ר' בערל יוניק:

באחת הפעמים בה שהה הרב בערל ליווי ברוסיה – בחנוכה תשמ"ב, אמרה לו הרבנית, "איך דערמאן אים אלע טאג ווייל ס'איז אנגעשטריינגט די באציעונגען מיט רוסלאנד" [= אני מזכירה אותו בכל יום שכן מצב היחסים עם רוסיה מתוח עתה]...

כאשר היה חוזר הרב ליווי מרוסיה, היא היתה 'מוכרחת' לשמוע ממנו תיאור כל הפרטים ופרטי-הפרטים, להביט בכל התמונות, להתעניין בדיוק מה קורה 'שם' עם פלוני ואלמוני. היא מעולם לא הסתפקה בהתעניינות חיצונית.

הרבנית היתה גם נוהגת לספר – מתוך הזדהות – את מה שאמר הרב ישראל דזשייקובסון, כשנסע מאמריקה לאירופה וראה כיצד יהודים שאינם שומרי תומ"צ מוסרים נפשם להצלת יהודים, "זיי זיינען צדיקים אָן תפילין" [= אלו הם צדיקים ללא תפילין]...

נהיה לי קר מעכשיו

וסיפור נוסף מפיו של ר' בערל:

בליל שבת האחרון לחייה בעלמא דין של הרבנית, היתה לי הזכות להכנס אליה לביקור אחר התפילה. אשתי נסעה לאותה שבת לכנוס השנתי של נשי חב"ד במיאמי, ונכנסתי לביקור עם בתי חנה.

הגעתי באיחור קל שכן הרבי ירד באותו ליל שבת מאוחר לתפילה, וכשבאתי שאלה אותי הרבנית לסיבת איחורי, והתבטאה, "האם שקעת בלימוד?"

הרבנית שוחחה הרבה עם הילדה. היא שאלה אותה האם היא מתגעגעת לאמה שנסעה למספר ימים למיאמי, התעניינה על מצב הלימודים ועל כל בני המשפחה בפרוטרוט.

בחוץ היה מאד קר, ובמהלך השיחה אמרה הרבנית, "אז איך דערמאן זיך אז איר דארפט גיין אויף דער גאס ווערט מיר יעצט קאלט" [= כשאני נזכרת שאתם צריכים ללכת עוד מעט ברחוב, נהיה לי קר מעכשיו]...

תה חם באמצע הקיץ

סיפר המזכיר הרב חיים יהודא קרינסקי:

"בי"ב תמוז תשט"ו נסעתי עם הרבי לאוהל. לאחר שחזר הרבי לביתו, נזכרתי כי לא שאלתי באיזו שעה לחזור כדי להסיע את הרבי להתוועדות.

"כשהגעתי לביתו של הרבי והקשתי על הדלת, פתחה לי הרבנית וכשמעה את שאלתי אמרה שתלך לברר. בינתיים פנתה אליי ואמרה "הרי הית באהל ובוודאי לא אכלת כלום כל היום", ומיד ערכה לפניי שלחן מלא ובקשה שאוכל... כמובן שסירבתי

אבל היא הפצירה בי מאד לפחות לשתות כוס תה. לזה לא יכולתי לסרב, ושתיתי אותו במהירות האפשרית.

(מעניין לציין, שבהתוועדות שבאותו ערב דיבר הרבי על כך שבלויבאוויטש הגישו כוס תה חם גם באמצע הקיץ...)

הכל בסדר?

מספר המשב"ק ר' מענדל נוטיק:

פעם, כששוחחה עמי הרבנית, אמרה, "אני רואה שבימים האחרונים [המזכיר הרה"ח ר' יהודא] קרינסקי לא מביא את בעלי. ברצוני לדעת אם הכל בסדר אתו", ומייד הוסיפה, "אני לא שואלת את בעלי בענייני עבודתו כי אני מניחה שזה לא מעסקי, אבל רציתי לדעת שהכל בסדר אצל קרינסקי". אמרתי לה שהרב קרינסקי נסע לשמחה משפחתית בעיר אחרת. הרבנית חזרה ושאלה אותי, "אתה בטוח?" – ורק כשהשבתי בחיוב, נרגעה...

כמו בת משפחה

מספרת הגב' לואיז הגר מלונדון, שזכתה לקשר מיוחד עם הרבנית: כאשר בתי הקטנה הייתה בת ששה חודשים, הבאתי תמונה שלה לרבנית. הרגעים בהם הביטה בתמונת התינוקת זכורים במיוחד.

כעבור שנה, הגענו לביקור נוסף. אז כבר היו בידי תמונות של בתי כשהיא הולכת. כאמא, מאוד התרגשתי מכל תנודה בהתפתחותה של בתי, ודאי שמצעדיה הראשונים. כשהבאתי את התמונות לרבנית היא התבוננה בהן בעניין רב, כשהתרגשות ניכרת על פניה. העובדה הזו נגעה ללבי...

הרגשה נהדרת

גם הגב' סימא־רבקה יפה מזכירה את תכונת ההזדהות וההתעניינות המשפחתית שגילתה הרבנית:

"בביקורי, כשהצגתי לרבנית תצלומים של בני המשפחה, הרבנית גילתה התעניינות רבה, במה הם עוסקים, מה הוא המרחק בין מקום מגורי לאמי, האם יש לי עזרה בבית, כל כמה זמן, האם אני חשה שהעזרה מספיקה לי – היא התעניינה בכנות רבה בכל פרט, ונתנה הרגשה נהדרת".

"בוא לדודה"

הגברת הגר מתארת שהיחס של הרבנית לילדיה היה בדמות 'סבתא טובה'. "בואי לדודה", הייתה קוראת בחביבות לילדה. תמיד חילקה סוכריות לילדים, והתייחסה אליהם בחיבה מיוחדת במינה. פעם, כשגברת הגר הגיעה יחד עם בנה בן השש לביקור בבית הרבנית במהלך ימי החנוכה, הגישה לו הרבנית סביבון ובתוכו מטבעות שוקולד. הרבנית עצמה שיחקה עם הילד בסביבון שהעניקה לו. והוסיפה ונתנה לו סכום של 50 דולר כדמי חנוכה.

הגב' הגר ציינה בהתפעלות את העובדה שהרבנית חשבה על נוחיותו של כל אורח,

בת מלך פנימה

אפילו תינוק קט, איך השתדלה שכל ילד יציג את שקשור אליו (כמו חתן בר־מצוה – שיחזור את דרשתו, וכדומה). פעם ביקשה מילד לנגן ניגון. הוא היה בעל חוש דיוודע נגן, וניגן את "הבינוני". דמעה קטנה זלגה מעיניה, והילד שאל, "את מכירה את הניגון?", ענתה הרבנית, "הן זה הניגון של אבי"...

כינויים

מספרת הגב' מינדי הלברשטם:

הרבנית כינתה את שני הגדולים שלי (יוסף־יצחק ונחמה־דינה) בשמות חיבה ומעולם לא קראה להם בשמותיהם – שמות הוריה.

עם בני יוסי (יוסף־יצחק) הגעתי אל הרבנית כשהיה עולל בן מספר שבועות. הרבנית פתחה לי את הדלת האחורית של הבית. נכנסנו בעודי מותירה את העגלה בחוץ. הרבנית החזיקה את התינוק בידיה וקראה לו "קוקלקא" [= בובה ברוסית]. היא הוציאה מגש של כסף ואמרה לי להניח בו את התינוק. בפעם הבאה כבר הבאתי עמי מושב לתינוק. הפעם היא אחזה בזרועותיה את התינוק ושיחקה אתו.

בתנו נחמה דינה היתה תינוקת חייכנית, והרבנית שכנראה לא רצתה לקרוא בשם אימה, קראה לה "לאכערקע" [= הצחקנית].

כששבתי הביתה מבית היולדות עם בתי דבורה־לאה, התקשרתי לספר לרבנית שהגענו ב"ה בשלום הביתה. הרבנית אמרה, "הכרתי נשים רבות שנקראו בשם דבורה-לאה, והן כולן טובות ומוכשרות"...

ביקורים קבועים

מוסיפה הגב' הלברשטם:

באחת השנים יעץ לי בעלי: אולי תלכי בסיום שמחת תורה אל הרבנית? היא יושבת לגמרי לבד בבית, בעוד הקהל נמצא עם הרבי ב770?

קיבלתי את המלצתו ואת התחשבותו ברבנית. לקראת סיום החג הלכתי עם העגלה ושני הילדים ודפקתי בדלת האחורית. הרבנית הביעה שמחה עזה לבואנו ובמשך שעה או שעה וחצי היא שיחקה עם הילדים בכדור קטן שהיה לה, והתפעלה מהם ומחכמתם.

השמחה הגלויה שלה הביאה אותנו בשנה שלאחר מכן שוב אל בית הרבנית, והפעם עם שלושה ילדים. כך נהיה הדבר להרגל קבוע.

באחת השנים הרבנית הכינה מתנות לילדים, כל ילד לפי גילו: ליוסי קנתה צעצוע שנקרא "ראש תפוח אדמה" ולדיני טבעות עיגולים של חברת המשחקים "פישרפרייז", שאותם יש להרכיב טבעת אחת מעל השניה, הגדולה ממנה.

ללטף את שערך...

עוד על אכפתיותה ורגישותה של הרבנית, ממשיכה הגב' הלברשטם ומספרת:

כשבני יוסי נסע בחופש הגדול לקעמפ 'גן ישראל', הרבנית קראה לבעלי ונתנה שקית עם אגוזי קשיו שישלח בשמה לילד. היא ידעה עד כמה הוא אוהב קשיו...

לפני חגיגת הבר מצווה של יוסי, הגעתי אליה עם ארבעת הילדים הגדולים, בעוד בעלי נשאר בבית עם שתי הקטנות. הרבנית ציפתה לנו עם שולחן ערוך בכלי חרסינה מדהימים, ועד היום בתי דיני אינה יכולה לשכוח את העוגה "בוסטון קרם פאי" שהרבנית הגישה. ישבתי מול האישה המיוחדת הזו, כשעל ידי יושב חתן הבר מצווה, על ידו שלום-בער, ואילו דיני ישבה קרוב לרבנית. הרבנית אמרה לה, "בואי תתקרבי אליי, אני רוצה ללטף את שערך..." מי אם לא סבתא טובה יכולה להביע במילים ספורות כאלו את היחס והרגש...

הרבנית נתנה שי לבר המצווה מעטפה ובה מאה דולר במזומן.

"בוא אל הדודה"

מספרת הגב' חיה פויזנר:

בימי חנוכה תשמ"ג הגיעו אימי, אחותי ואחי הקטנים וביחד הלכנו לבקר אצל הרבנית. הרבנית התייחסה אל הקטנים וקראה אל אחי הקטן "בוא אל הדודה", והוא חזר שוב ושוב אל הרבנית וקיבל מה"דודה", כשהנאה גלויה על פניה, עוד סוכריות. אני זוכרת שאימי הביטה כל הזמן לעברו, מקווה שלא ייגע בידי הדביקות בשום דבר מסביב.

כל המספרים מציינים שתמיד היו מיני מתיקה נגישים לרבנית אותם העניקה לילדים שביקרו בבית. לרוב, בימים מתאימים הייתה מחלקת גלידה לילדים.

מתנה לבת מצווה

כאשר הגיעה אל הרבנית ילדה להתברך לפני ה'בת מצווה' שלה, היתה טרודה הרבנית תקופה ארוכה קודם לכן: איזו מתנה תתאים במיוחד לאותה ילדה.

הרבנית עשתה כל שביכלתה על מנת לוודא מה המתנה שתגרום הכי הרבה הנאה לילדה הקטנה...

"אני חייבת לכם"

סיפור דומה סיפרה בתו של הד"ר פלדמן – שזכה לטפל ברבנית – השליחה גב' שרה שם טוב:

"כשמלאו לאחותי שלש שנים, קנתה לה הרבנית מתנה: שמלה וסיכה תואמת. מאד התרגשנו מהמתנה, ובחג הקרוב – חג הפסח, הלבשנו אותה בשמלה המיוחדת, ואני ואחי לקחנו אותה לרבנית להראות לה עד כמה מתאימה השמלה שקנתה. באותם ימים שהתה הרבנית בשבתות ובימים טובים בספריה הסמוכה ל770, ולשם באנו. הרבנית שמחה מאד לראות שהבגד שקנתה התאים כל כך בצורתו ובמדתו, וגם הודתה לנו על שבאנו אליה להראות לה את זה."

בפעם אחרת אמרה הרבנית לילדה שביקרה אותה בליל שבת קודש, "אני חייבת לך ולאחיד גלידה מהזדמנות קודמת, אבל הרי עדיין לא שמעת קידוש..."

שיצאו בהרגשה טובה

ר' דוד מלכא, ששימש בבית הרבי ולאחר חתונתו עבר להתגורר בארץ הקודש,

הגיע פעם לביקור יחד עם ילדיו ב'בית חיינו'. הוא רצה להציג את ילדיו בפני הרבנית, אך באותו הזמן הרבנית שברה את רגלה ולא יכלה לארחם. מכל מקום, שלחה הרבנית שטר של חמש דולר עבור כל ילד, בכדי שיוכלו לקנות עמו ממתקים וייצאו בהרגשה טובה...

מקהלה וקהל

הגב' חיה פוזנר, זכתה לבקר פעמים רבות אצל הרבנית, יחד עם בני משפחתה – נכדי ר' זלמן יפה, שזכו לקירוב נדיר מהרבי והרבנית. פעמים רבות היו הילדים מכינים שיר נחמד, והרבנית הניעה את ראשה בשעה שהילדים שרו. כאשר סיימו את השיר מחאה כפיים. היא הייתה הקהל המושלם...

גם כאשר הילדים הציגו בפניה הצגות שהכינו, מוסיפה הגב' סימא-רבקה יפה, צחקה הרבנית ומחאה כפיים בהנאה גלויה. כאשר הילדים אמרו או עשו דבר מה מיוחד, התבטאה "אום בארופן" (אולי משמעות ביטוי זה מקבילה ל"בלי עין הרע").

יופי של תחפושת

הגב' דבורה הלברשטם מספרת שכאשר הגיעו ילדיה בפורים כשעליהם תחפושות, התייחסה הרבי לכל אחד מהם. היא הייתה אומרת בנחמדות, "בוא הנה, תתקרב! בוא נסתכל, איזה יופי של תחפושת..."

כל כבודה בת מלך פנימה

הרבנית לא היתה משתתפת בכנסים או באירועים צבוריים. כ"רבנית מליובאוויטש", היתה זוכה בכבוד-מלכים לו היתה מסכימה להופיע בהם – אך מעולם לא העלתה זאת על דעתה.

בתשובה לשאלת אחד מבאי ביתה אמרה, "האמן לי שאינני זקוקה לכבוד, ושכבוד אינו תופס מקום אצלי כלל".

בהזדמנות אחרת אמרה הרבנית, "אינני יכולה ללכת לחנויות בהם מכירים אותי, כי הם חושבים שהם צריכים לתת לי כבוד מיוחד. ובזה אינני חפצה כלל".

"לא אבוא שוב"

יתר על כן: הרבנית התרחקה מן הכבוד כמטחוי קשת. וכל מקום שחלקו לה כבוד – היתה משתדלת שלא להופיע בו יותר.

כאשר היתה יוצאת לקניות, היתה מבקשת להסיע אותה לבית מסחר שם אין מכירים אותה. פעם הגיעה לחנות בניו יורק על מנת לקנות לעצמה מעיל, ונזדמנה לשם הרבנית מסאטמר (אלמנתו של מוהר"י טייטלבוים זצ"ל), והאישה שליוותה אותה הבחינה בה וסיפרה על כך לרבנית מסאטמר.

הרבנית מסאטמר מיהרה אל הרבנית, הושיטה לה את ידה בברכת שלום לבבית, הציגה את עצמה ופתחה בשיחה. הרבנית נענתה וביניהם התפתחה שיחה ארוכה.

הרבנית

כשיצאה, הודיע הרבנית כי לחנות זו לא תוכל לבוא יותר, שכן מעתה – זהותה ידועה להם.

הרב שם רוקח מציין שמעולם לא הסכימה הרבנית שיכונה 'הרבנית'. כאשר מישהו עשה כן, תיקנה אותו מיד וביקשה שיקרא לה 'מייסס שניאורסאהן'.

מגש מהצמח־צדק

לבד מן הבריתה מן הכבוד, היה לרבנית ענווה בלתי מצויה.

פעם, בעת שיחה, אמרה כבדרך אגב, "יש לנו מגש מהצמח צדק, שהורנשטיין (חתנו של הרבי המהר"ש) העניק לנו במתנה. אלא שמעולם לא השתמשתי בו להניחו מתחת לפמוטים. שכן, כיצד ראויה אני, אשה פשוטה, להשתמש בדברים שכאלו. אני רק מסתכלת על זה, ואז אני מרגישה קשורה למשפחה"...

ההתוועדות הראשונה

ברוב צניעותה, סירבה להופיע באירועים צבוריים, ואף לא השתתפה בהתוועדויות של הרבי. הפעם הראשונה בה נכחה בהתוועדות היתה כאשר הגיעו צלמי וידאו להעביר את כל מהלך ההתוועדות בשידור חי ("סאטעלייט"), ואז היא ישבה וצפתה בהתוועדות בבנין הספריה.

מאוחר יותר סיפרה שהיא התרשמה מאד מהחסידים של הרבי.

הרבנית נשקפת מבعد לחלון הספריה

פיה פתחה בחכמה

ללמוד מיהודי אשכנז

בכ"ח אייר תשמ"ו, אמרה הרבנית לר' בערל יוניק:

"אפשר ללמוד מהדרין מן המהדרין גם מהדייטשישע אידן (היהודים תושבי גרמניה). כעת הרב שלהם הוא הרב שוואב, חתנו של הרב ברויער, ובגלל השמועות על החומץ (שערבבו שם יין) פיטרו את המשגיח.

כשהיינו בפאריז, לא היה שם חלב ישראל שיכולנו להשתמש בו, והייתי לוקחת עמי עוד כמה נשים, הולכת למקום של רפת (ליד עטוואל) כדי לחלוב במכונה. כשהגיעו לפאריז הדייטשישע אידן מקהילת עדת ישראל, עבר רק שבוע וכבר מצאנו ליד הדלת שלנו חלב עם החותמת שלהם..."

צריכים לדבר אידיש

פעם אמרה הרבנית:

"במלחמה, כשכולנו ברחנו מהגרמנים, היו איתנו יהודים מכל החוגים והשכבות. מה איחד את כולם? שפת האידיש שבה כולנו דיברנו. אידיש זו השפה המאחדת בין היהודים מכל החוגים..."

בהזדמנות אחרת אמרה הרבנית לכלה שהשתדכה עם בחור ממשפחת שם-טוב, נכדו של החסיד ר' בנציון שם-טוב, "אני מאד שמחה, כי עכשיו אני יודעת שתדברו עם הילדים רק אידיש, וזה דבר מאד חשוב..."

"צריך להוסיף משהו"

בליל שבת האחרון לחייה בעלמא דין, ביקר אותה ר' בערל יוניק ושאלה לשלומה. הרבנית השיבה "ב"ה", צחקה בקול ואמרה:

"דער טאטע האט אמאל געפרעגט ביי איינעם וואס מאכט איר, און יענער האט געענטפערט: ברוך ה'. האט דער טאטע געזאגט אז צום ב"ה דארף מען זאגן נאך עפעס [= אבי שאל פעם משהו מה שלומי, והלה ענה לו ב"ה. אמר לו אבי: למילים ב"ה צריכים להוסיף עוד משהו], ומאד צחקה..."

"ענק כאבי"

פעם התבטאה על הקמת ישיבות תומכי תמימים בארה"ב, "אזא איבערקניש האט געקענט מאכן נאר א ריז ווי מיין טאטע" [= מהפכה שכזו מסוגל היה לחולל רק "ענק" כאבי].

האווירה בבית הסבא

שחה הרבנית בפני מרת לאה כהן, "כשהיו נכנסים אנשים לבית הסבא (הרבי הרש"ב), היינו מבחינים לפי האויר מי נכנס. אם האויר היה נעים ורענן ידענו שכנראה נכנס יהודי חסידי כר' יעקב מרדכי מפולטובה. אך אם האויר היה (געדיכט) סמיך ודחוס, ידענו שנכנס בוודאי איזשהו רב ממינסק..."

”הנחת שלנו”

בסיומו של ביקור בביתה של הרבנית, איחל לה חסיד ”שהרבי יהיה בריא וירווח מאתנו נחת־רוח”. הרבנית הגיבה ואמרה, ”הנחת שלנו היא, כשאנו שומעים שיש לכם נחת”.

”כל החסידים הם ילדיי”

משפחה שזכתה לבקר אותה בביתה, ובעודה יושבת ליד השלחן ומשוחחת עם המבוגרים, הלכו הילדים והסתובבו בבית כדרך הקטנים. לאחר שהספיקו לראות את כל הבית, פנה אחד הילדים אל הרבנית בשאלה תמימה, ”היכן הילדים?”, ולאחר מחשבה שניה ענה בעצמו, ”כנראה שהילדים כבר מבוגרים ועזבו את הבית”...

הרבנית שמעה את הדברים אך לא הגיבה מיד. היא קירבה אליה את הילדים מסביב למקום מושבה, ובהצביעה באצבע על כל אחד מהם, ולאחר מכן גם על החלון הפונה לרחוב – אמרה לילדים, ”הנכם רואים, אתה, אתה ואתה וכולם שם – אתם הילדים שלנו”...

הוא הלך ללבוש את ה”חסיד”

אחד המשמשים בקודש היה רץ ללבוש את כובעו ובגד עליון בכל פעם שהרבי היה נכנס לבית. פעם, כשנכנס הרבי והלה מיהר להביא את הלבושים, שאל הרבי לאן הוא רץ. הרבנית השיבה, ”הוא הלך ללבוש את ה”חסיד” שלו” [”ער איז געגאנגען נעמען זיין חסיד”]...

1234567

פרק שמיני
עזר כנגדו

אלו שזכו לשהות במחיצת הרבנית במשך השנים תש"י-תשמ"ח, סיפרו בהפלאה על היחס המיוחד שרחשה הרבנית אל הרבי. יחס זה התבטא בין היתר בכך שמעולם לא עלתה על יצועה עד שהגיע הרבי הביתה, גם בלילות בהם נערכו התוועדיות או 'יחידויות' שגמשכו זמן רב. "אינני הולכת לישון לפני שהרבי חוזר הביתה", התבטאה פעם הרבנית בפני ר' זלמן יפה.

הרבנית סייעה לעבודתו הק' של הרבי ככל שיכלה. מעולם לא ביקשה מהרבי שיקצר או יקל בעבודתו.

דאגתה לשלום הרבי הייתה חסרת-גבולות. המשב"ק ר' מענדל נוטיק מספר כי בימים בהם נסע הרבי לאהל, הרבנית כמעט ולא עזבה את הבית, ואם עזבה, חזרה מוקדם כדי לשבת ליד הטלפון ולשמוע שהרבי חזר והכל בסדר. היא הייתה יושבת כך אפילו שעות ומחכה לצלצול המבשר, ואם אי מי היה מצלצל אליה בפרק הזמן הזה – הייתה הרבנית משוחחת רק זמן קצר ביותר, מבקשת סליחה, ומסבירה שהיא מחכה לשמוע מהרבי, כשהיא מבטיחה להתקשר לאחר שהרבי יחזור. רק כששמעה שהכל כשורה, נשמה לרווחה.

אירע פעם שידה של הרבנית נפגעה, ולעת ערב התגברו הכאבים. היא טלפנה אל אחת מהמקורבות אליה, שתזמין עבורה אחות. בשל השעה המאוחרת היה קשה למצוא אחות שתוכל לגשת לביתה. כשחלפו עשר דקות ולא קיבלה תשובה, התקשרה שנית לברר מה קורה, והוסיפה: בעלי נמצא כאן לידי והוא אומר שלא ילך ל770 כל עוד לא תגיע לכאן אחות. אני יודעת עד כמה חשוב לו להיות עם החסידים ולחסידים להיות עמו, ואינני רוצה לעכבו אפילו רגע אחד נוסף!..

"אינני רוצה לקרוא"

באחד מימי החורף של קיץ שנת תשי"א, הגיע ר' בערל יוניק לביתו של הרבי. כשנכנס לבית, הבחין במכתבים רבים שהיו מונחים על השולחן.

כשהרבנית ראתה אותו, היא פנתה אליו והסבירה, "אני אינני קוראת את המכתבים שאנשים שולחים לבעלי. הם סומכים עליו – אינני רוצה לקרוא אותם".

ביקור פריז

בשנת תשי"ד, ערכה הרבנית ביקור חשאי של כמה ימים בפריז. הביקור היה פרטי, ובשעתו כמעט ואיש לא ידע על כך.

הביקור אורגן מראש כך שאיש לא יידע על קיומו, אולם ב"לשכה" לעזרת הפליטים שהיתה בפריז, התקבלה על כך הודעה מהרבי בצירוף בקשה להיות לה לעזר במידה והדבר נחוץ.

על הביקור בפריז סיפר הרב רפאל ווילשאנסקי:

"עלינו הוטל לסייע לרבנית, אולם בפועל היא היתה זקוקה לעזרה זו מעט מאד. היא התאכסנה בבית מלון, ולאוכל דאגה בעצמה. למרות זאת, היתה לי הזכות לשוחח עמה שתי שיחות קצרות.

"הרבנית התעניינה מאד בחיי הפליטים בפריז. באותם ימים חלק גדול מאנ"ש שיצא מעמק הבכא חיו בתנאי דוחק של ממש.

"בטון הדבור, בנוסח השאלות ובגישה הכללית היתה ניכרת דאגה כנה ואמיתית כאם לילדיה. מאוחר יותר התברר כי היא ביקרה בעצמה במלון בו התאכסנו הפליטים.

"בשיחה עמה היתה ניכרת פקחות עצומה. השאלות היו מנוסחות בזהירות ובתכלית הדיוק, ובאותה פקחות היא גם התחמקה מכל מה שלא רצתה לדבר עליו.

"על בעלה הגדול, הרבי, נמנעה מלשוחח. בכל זאת, פעם אחת התבטאה בצורה מיוחדת. היה זה כאשר נושא השיחה היה על הזמן הפנוי שהיה לה בהיותה בפריז, אותה יכלה לנצל כרצונה. היא אמרה אז "אילו היה לבעלי זמן רגוע שכזה, הוא כבר היה מכין "סיום" על מסכת בבא בתרא...", כשהיא מוסיפה שימי הפסח מתקרבים ולמרות טרדותיו העצומות הוא מצליח למצוא זמן להכין "סיום" לקראת ערב פסח".

"הוא יודע מה צריך"

פעם ביקש מישהו מהרבנית להזכיר אצל הרבי שם של חולה כדי שיברכו, והוסיף ושאל האם לדעתה כדאי שהרבי גם ייסע לציון הק' כדי שיתפלל עליו. הרבנית השיבה במילים שקולות ומדודות כדרכה, "בעלי יודע לבד מה צריך לעשות..."

ר"ז גורארי' סיפר, שבאחד הימים בהם התקיימה 'יחידות', הוא שהה במחיצת הרבנית והוא שאל אותה מדוע אינה מבקשת מהרבי שיקצר את שעות היחידות, בכדי שיהיה עמה יותר. "שאבקש ממנו לעשות משהו נגד רצונו?", הגיבה בתמיחה, "לוותר על משהו שבעלי חושב שהוא חשוב?". למשמע הטענה שהרבנית בודדה, וצריכה לצדה את הרבי יותר שעות ענתה, "הרבי צריך להיות עם החסידים".

יראה מראש השנה

באלול באחת השנים, סבל הרבי מכאבים, ואף הובא רופא לבקרו בבית. כשהרבנית סיפרה את זה לר' בערל יוניק בכ"ה אלול, שאל אותה ר' בערל אם הרבי סובל הרבה מהכאבים הללו. הרבנית השיבה, "הוא לא מפחד מכאבים, יש לו יראה מראש השנה..."

כיצד צריכים לדווח

כשמישהו ביקש ממנה פעם להזכיר ענין חשוב לפני הרבי, השיבה, "אני גם יכולה למסור לבעלי, אולם אינני רוצה. שכן אינני יודעת אם אמסור את הדברים ממש במדויק. וכשמדווחים לבעלי זה צריך להיות באופן מדויק ממש".

מאידיך, כאשר העבירה את תשובתו של הרבי לשואל, והלה ביקש הסבר וביאור, אמרה תמיד, "כזו בדיקת היתה התשובה" כאשר היא חוזרת על לשונו הק' בלבד.

'מיינ מאן'

הרב שם רוקח, שלמשפחתו היו קשרים מיוחדים עם הרבנית, מספר שבביקוריו בביתה, כאשר הזכירה הרבנית את הרבי כינתה אותו 'מיינ מאן'. הרב רוקח מציין שלמרות שהרבי לא היה בבית בשעת הביקורים, נוכחותו תמיד הורגשה והרבנית הזכירה אותו בהערצה של ממש.

תמונה שתגרום שמחה

מוסיף הרב רוקח ומספר:

באחד הימים הגיעה חבילה עטופה לבית סבתי (הרבנית דבורה לאה קליינברג, שהייתה מקורבת מאוד לרבנית עד כדי קשרי ידידות) ובתוכה תמונה מדהימה של הרבי כשהוא מחייך. הרבנית הסבירה אז: רציתי לשלוח לך תמונה שתגרום להיות בשמחה, עברתי על 200 תצלומים של בעלי עד שמצאתי אחד שידעתי שישמח אותך. סבתא הייתה ניגשת כל ערב אל התמונה, אומרת "א גוטע נאכט רבי", ורק אז פונה למנוחה.

התוועדות משביעה

לאחר שעות ארוכות של התוועדות עם הרבי, נכנס א' מבני משפחת יוניק אל הבית, והרבנית הציעה לו משהו לאכול. כשענה שאיננו רעב, הגיבה הרבנית שאין להתפלא על כך, שכן "ההתוועדות עצמה משביעה"...

"את צריכה כוח"

הגב' חיה פוזנר זכתה לקשר מיוחד עם הרבנית, כנכדת החסיד ר' זלמן יפה. באחת השנים הגיעה בחג הפורים לבית הרבנית כשבידה משלוח מנות. השולחן היה ערוך במאכלים וממתקים שונים, ובעוגות יפות (מאוחר יותר, נשלחו המאכלים אל הישיבות ומוסדות החינוך). הרבנית הציעה לי לטעום מן הפירות, ואני אמרתי שאכלתי כבר, אך הרבנית לא ויתרה. "תאכלי, תאכלי", היא אמרה, "את צריכה כוח להידחף אחר כך בפארבריינגען"...

להפוך את הכוסות

לאחר התוועדות ליל שמח"ת באחת השנים נכנס אחד מהמשמשים בקודש אל הבית. הרבנית התעניינה אצלו מה היה בהתוועדות, והוא סיפר שהיתה זו התוועדות מיוחדת, ובמהלכה הורה הרבי לומר 'לחיים' ולהפוך את הכוסות הריקים... על השולחן היה מונח בקבוקון משקה, וכששמעה זאת הרבנית – לקחה מיד את הבקבוקון והפכה אותו...

לא שואלים פעמיים

אצל אחת ממקורבות הרבנית, התגלתה בעיה רפואית קשה והיא אושפזה בבית

הרפואה, שם ביקשו לנתח אותה מיידית. המשפחה שאלה את עצת הרבי, ותשובתו של הרבי היתה: לא לנתח.

מצבה הבריאותי של האם הלך והתדרדר, ובצר להם פנו בני המשפחה אל הרבנית, על מנת שתשאל שוב מה לעשות. אך הרבנית סירבה בתוקף ואמרה, "בלויבאוויטש לא שואלים פעמיים", כאשר היא מסבירה להם שאם הרבי הורה, הרי שאין מקום לשוב ולשאול.

בסופו של דבר, כשהרבי התעניין במצב מעצמו, סיפרה לו הרבנית על הדין ודברים שהיה להם עמה. הרבי הורה לנסות לטפל באמצעות זריקות, וב"ה האשה השתחררה מבית הרפואה זמן קצר לאחר מכן.

כשהרבי שמע מהרבנית על החלמתה, התבטא באופן מבהיל ואמר, "ראיתי שאם היא תעלה על שולחן הניתוחים היא ח"ו לא תרד משם"...

"איני רוצה לגרום עגמת נפש"

בשנותיה האחרונות, כאשר סבלה קשות ממחלה, ועשתה כל שביכולתה כדי להסתיר את סבלה מהרבי. שאלו אותה: מדוע, הרי יהודים מכל קצווי תבל מאחלים לעצמם כי שמם יוזכר לברכה על ידי הרבי, ואת נמנעת מלספר לו? הרבנית השיבה בפשטות, "חשוב לי שלא לגרום לו עגמת נפש".

בפעם אחרת, נפגעה רגלה והיא לא יכלה ללכת. היא עשתה כל שביכולתה שהרבי לא יבחין ברגל הפגועה, ובליל שבת המתינה לרבי כשהיא יושבת.

בסעודה, כאשר הגיע הזמן להגיש את המרק, חששה הרבנית שכעת הרבי יבחין שהיא לא מגישה בעצמה את האוכל לשלחן, אולם בדיוק באותם רגעים החל הרבי לנגן "אומר בשבחין" בדביקות נפלאה ובעיניים עצומות. המשמש בקודש מיהר להגיש את המרק, וכשהרבי סיים את הניגון – כבר היו הצלחות על השולחן...

"לא משתמשים בשם הזה"

בשיחה עמה, שאלה אותה פעם אשה אחת – שידעה שבבית קוראים ל'משמשים' בשמותיהם הפרטיים – האם המשמש מענדל [גאנזבורג] כבר הגיע.

הרבנית נרתעה מיד ואמרה, "בשם הזה לא משתמשים אצלנו בבית, ומשום כך אנו קוראים לו רק בשם המשפחה"...

[אכן, מלבד המשב"ק רש"ב גאנזבורג נקראו כל המשב"קים בבית הרבי בשמות המשפחה שלהם.]

"יצאנו ידי חובת דאטשע"

פעם יצאה הרבנית למרפסת והתישבה על כסא נוח. הרבי יצא אף הוא אל המרפסת וסיפר ממנהגי הרביים ב'דאטשע' בימי הקיץ, ולאחר מכן אמר, "פאר דעם יאר, האב איך שוין יוצא געווען דאטשע" [= לשנה זו, כבר יצאתי ידי חובת נופש]...

אכפת מביאת המשיח

כשהיתה הרבנית מקשיבה להתוועדות – שהועברה אליה בשידור – והיתה שומעת את הרבי מדבר בהתרגשות אל צבור או אל יחידים בנוגע להתנהגות מסויימת וכדומה, היתה מפטירה – כמעט בכל פעם, "הוא חושב שכולם קרובים אל הקב"ה כמוהו", או "הוא חושב שלכולם אכפת מביאת המשיח כמו לו", ולעיתים היתה מסיימת, "וכי יש מישהו שקרוב אל הקב"ה כמוהו?"

תמונה של הרבי בביתו

לאחר חתונתו של ר' בערל יוניק, ביקשה הרבנית לדאות את אלבום החתונה שלו. כשהבחינה בתמונה בה נראה הרבי עומד בעת קריאת הכתובה, ביקשה ממנו להשיג עבודה העתק מהתמונה.

את התמונה הזו העמידה הרבנית בביתה, במסגרת מיוחדת, ואף התבטאה, כי אינה מניחה לעוזרת הבית לנקות את התמונה משום שרצונה לעשות זאת בעצמה.

לשרת יהודים

פעם, במקרה דחוף, נאלץ המזכיר הרב בנימין קליין להתקשר לביתו של הרבי בשעת לילה מאוחרת, ולבקש ברכה להצלחת ניתוח. הרבנית ענתה לסלפון, ומסרה את ברכת הרבי. למחרת, במענה להתנצלות הרב קליין על הפרעה, אמרה לו הרבנית, "מדוע אתה מבקש מחילה? אדרבה, בעלי ואני נשלחנו לעולם בכדי לשרת יהודים עשרים וארבע שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע".

לאחר זמן התקשרה הרבנית וביררה מה שלום החולה עליו ביקש ברכה!...

חיבה לבית של אבא

הרב שלמה קונין, שבנה בקליפורניה את הבניין הראשון בדוגמת 770, סיפר כי כאשר החלו לערוך את תוכניות הבניין התלבטו אם רצוי לבנות בדוגמת 770. הרב קונין הפנה את ההתלבטות לרבי באמצעות הרבנית, והמענה היה, "יש שביעות רצון גדולה מכך שיש חיבה לביתו של אבא"...

חלק בעבודה

גם למעשה סייעה הרבנית לעבודת הקודש של הרבי. בביתה היו עיתונים במגוון שפות, מהם הייתה בוחרת ידיעות בעלות-ערך, בכדי להציגן לפני הרבי. עובדה המזכירה את המסופר לעיל, כי בימיו באוניברסיטה הייתה הרבנית מסייעת בעבודות האקדמיות.

"לא ראיתי כזו שמחה"

בליל שמיני עצרת תשל"ח ב770, בעיצומה של ההקפה החמישית – עבר הרבי אירוע-לב חמור. למרות זאת, נכנס הרבי לקדש בסוכה, ועל יין דווקא.

במהלך אותו לילה מתוח, התברר לרופאים כי אחר-כך התרחש אירוע-לב נוסף, חמור פי כמה! הרופאים המבוהלים ביקשו לקחת את הרבי לבית הרפואה, באומרים כי אין להם את המכשור המתאים לטיפול ברבי ב770, אולם הרבי לא הסכים לנסוע אל בית הרפואה.

כאשר הגיעה הרבנית ל770, ביקשו ממנה להפציר ברבי לנסוע אל בית-הרפואה. הרבנית סירבה בתוקף לעשות שלא כרצון הרבי, בנמקה, "אנשים מכל העולם פונים לרבי בכדי לקבל ברכות ולהתייעץ על בריאותם, האם לא מן הראוי לשאול אותו מה לעשות בעת הסכנה שלו עצמו? אם הוא רוצה להישאר כאן, כך צריך להיות!". ואכן, כל משך זמן ההחלמה שהה הרבי בחדרו הק' ב770, ושם קיבל את הטיפולים הנדרשים.

תקופה ארוכה לא יצא הרבי מחדרו הק'. בליל ר"ח כסלו, נודע שהרבי יסע לביתו בפעם הראשונה מאז שמע"צ. קהל החסידים עמד והמתין זמן ארוך, כשתוך כך פשטה השירה בין כולם (במה שנודע אח"כ כ"מארש ר"ח כסלו"), והתפתחה לשמחה עצומה. המתח הרב שהצטבר במשך חודש, נפרק אז בלהט מתפרץ של שמחה מרקיעת שחקים.

הרבנית עמדה בקומה השניה של 770 (דירתו של הרבי הרי"צ), וציפתה ליציאתו של הרבי מחדרו הק'. כשראתה את שמחתם העצומה של החסידים, שמשירתם ניתן היה כמו 'למשש' את האהבה לרבי, התרגשה הרבנית מאוד, ואמרה כמה פעמים "מולאדעצען" (ברוסית: 'חברה/מנים') התבטאה באזני המשב"ק ר' מענדל נוטיק ור' חיים ברוך הלברשטם שעמדו לידה, "מאז נשתחרר אבא בי"ב תמוז תרפ"ז – לא היתה בין החסידים שמחה כזו"...

לאחר ראש חודש כסלו, ביקשו אנשים מהרבנית שהרבי יפחית מנסיעותיו לאהל

ומהתוועדות, משום שהדברים הללו מזיקים לבריאותו. גם אז אמרה הרבנית, "שאני אגיד לרבי מה לעשות? מה שהרבי חושב שטוב עבור החסידים יעשה, ואני לא אפריע..."

שייכים לחסידים

בק"ץ תשמ"ה הבחינו שמספר ספרים נגנבו מספריית אגו"ח. כשהגב שנתגלה לא הסכים להתדיין בדין תורה, הוא נתבע למשפט.

כשהרבנית שמעה על כך, היא ביקשה מהרשנ"ז גורארי' לבדוק מיד את המזוזות בקומה העליונה ב770.

בכל מהלך המשפט הדיון נסוב סביב שאלה אחת: האם הספרים שייכים לחסידים או לרבי. במהלך המשפט, הגיעו עורכי הדין לביתה של הרבנית כדי לגבות ממנה עדות.

הרבנית השיבה על כל השאלות בבהירות ובתוקף, מבלי להתפעל מעורכי הדין של הצד שכנגד שניסו להוציא מפיה לפחות כמה מילים לצידם, אך העלו חרס. בסופו של דבר אמרה את המשפט המפורסם "דער טאטע האט באלאנגט צו חסידים, און וואס ער האט געהאט באלאנגט צו חסידים" (האבא היה שייך לחסידים ורכושו (הספרים) שייכים לחסידים) ובאומרה משפט זה עורכי הדין של הצד שכנגד השליכו את עטיהם בתסכול, בראותם כי מלחמתם אבודה.

בסופו של דבר, אימרה זו שטבעה הרבנית, היתה השיקול העיקרי שהביא לנצחון המוחץ בבית המשפט. בה' טבת תשמ"ז פסק בית המשפט ש"הרבי והספרים שייכים לחסידים". דידן נצח!

לאחר הניצחון נערכה ב770 סעודת הודאה בא נשאו דברים כמה מחשובי חסידי חב"ד ואף עורכי הדין. את מהלך סעודת ההודאה שמעה הרבנית לאחר מכן, וניתחה כל נאום ונאום בכושר ניתוח מופלא.

בשיחת ב' אדר תשמ"ח ציין הרבי כי לאמירתה זו היתה חשיבות מכרעת בניצחון המשפט, ועורר על הלקח שיש להפיק מכך בעבודת כל אחד:

"בין פעולותיה האחרונות (של הנפטרת) בחיים היתה בעלמא דין. שנודעו ונתפרסמו באופן גלוי לעיני כל, גם ל"עמי הארץ" – המענה שלה אודות אביה, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, "אבי, הרבי, הוא עצמו, ביחד עם ספריו וכל עניניו, שייך לחסידים".

במענה זה ביטאה הנפטרת, והכריזה באופן גלוי לכל, שנשיאותו של נשיא דורנו – ממלא מקומם של רבותינו נשיאינו, עד לכ"ק אדמו"ר הזקן, מייסד תורת חסידות חב"ד, והבעש"ט, מייסד תורת החסידות הכללית – הוא עניין נצחי (שלא שייך בו הפסק, ח"ו) עד ביאת גואל צדק.

ועיקר החידוש שבדבר (הידוע וברור בלאה"כ) – שהמענה שלה נתקבל אצל "עמי הארץ", ועל יסוד זה פסקו (על דבר הספרים וכו') ש"כן יקום" במעשה בפועל. . . שהכרזה הנ"ל (של הנפטרת) ע"ד ההמשך והנצחיות דתורת החסידות ונשיאי' עד ביאת גואל צדק – נתקבלה ופעלה "בעיני כל השרים וכל העמים".

ומזה מובן, שהענין ד"והחי יתן אל לבו" צ"ל גם (ובעיקר) בהנ"ל – חיזוק והוספה ביתר שאת וביתר עוז בהדגשת הנצחיות דהמשך תורת החסידות הכללית ותורת חסידות חב"ד ונשיאי' לדורותיהם עד ביאת גואל צדק, באופן גלוי לעין כל, גם ל"עמי הארץ"..."

לא ישאר בעל חוב

מספרת הגברת מינדי הלברשטם:

כשמשפט הספרים הסתיים ולחסידי חב"ד התווסף עוד יום של חג, אמרה הרבנית לבעלי, הרב חיים ברוך, שנטל חלק בתפיסת הגנב והצלחת המשפט, "דע שבעלי לא ישאר לך בעל חוב"! המילים האלו מחזקות אותי עד היום ואני רואה במוחש, ואפילו מסוגלת להצביע על אירועים ומקרים שונים שבהם אני רואה את הרבי משלם לנו מעל ומעבר...

אהבה ומסירות לשלוחים

הרבנית היתה גאה מאד בעבודת השלוחים, והיא היתה מדברת עליהם בהערצה, בהתפעלות ובאהבה אין קץ. אחד הביטויים שהיה שגור על פיה היה, "כל הקרדיט מגיע לשלוחים".

היא שמחה מאד לשמוע דיווח על שגשוג והתפתחות כלשהי אצל שליח או הצלחה נוספת של מוסד השליחות בכלל. היא חיתה עם זה והתלהבה והתרגשה מזה מאד. בספר השלוחים נדפסה ההקדשה "לזכרון הרבנית הצדקנית מרת חיה מושקא נ"ע ז"ל, שדאגתה לטובת ולהצלחת השלוחים לא ידעה מעצור".

דמעות זלגו מעיניה

אחת הנשים שביקרה את הרבנית בשנת תשד"מ, מספרת שביוזמת הרבנית הם ראו יחד וידאו על פעילות ה"טנקים" בארץ הקודש. מחזה אחד ריגש אותה במיוחד: לראות כיצד על אף הקור העז ששרר בחוץ, דאגו השלוחים הטנקיסטים לנסוע לשמח את החיילים במקומות הנידחים בשליחות הרבי. היא היתה נרגשת מאד מהקרבתם, גאה בהם, ודמעות זלגו מעיניה.

"לבעלי יש רעיונות טובים"

הגברת לואיז הגר מספרת, שאף שבדרך כלל נמנעה מלדבר על הרבי ועל גדולתו, היה ניכר שהיא גאה בפעולות להפצת היהדות שהרבי יוזם ושמתבצעות בהוראותיו. פעם שאלה אותה הרבנית כיצד התקבל בלונדון הענין של "צבאות השם", וכשענתה לה שהדבר התקבל באהדה גדולה, אמרה הרבנית, "לבעלי יש רעיונות טובים!". הגברת הגר מציינת שהרבנית תמיד הייתה גאה לספר על מעשי נשי חב"ד והמתרחש בליובאוויטש.

בטח בה לב בעלה

"מפני דרכי שלום"

בי"ג אייר תשי"ב, נפטר אחיו של הרבי, הרה"ח וכו' ר' ישראל ארי' לייב בליווערפול שבאנגליה. הרבי והרבנית עשו כל שביכלתם שלאמו הרבנית חנה לא יודע על כך דבר, מחשש שמא הידיעה תזיק לה.

על השתלשלות הדברים, סיפר ר' בערל יוניק:

"הרבנית חיה מושקא התקשרה אלי וביקשה שאבוא לביתה, שם אמרה לי "אם לא קשה לך, תקרא אלי את הרב שמואל לויטין". הגעתי אתו, והרבנית שוחחה אתו כחצי שעה, ומסתבר ששיחתם עסקה בשאלה כיצד להודיע לרבי על פטירת אחיו. בפועל, כשהוא בא לרבי להודיע לו, היה ניכר שהרבי כבר יודע על כך.

"מאוחר יותר סיפרה לי הרבנית, שלפנות בוקר היא הלכה לחנות בפנינת הרחובות נוסטרנד ופרזידנט, ומשם התקשרה לבית אחי הרבי, בכדי לברר את המצב שלו (על מנת שלרבי לא יודע על כך). ואז אמרו לה מה שקרה.

"הרבי התאמץ בכל דבר אפשרית לגרום שאמו לא תדע מכך. בימי ה'שבעה' הרבי הלך לבקר את אמו כמנהגו מדי יום (חייב לכתוב איך אפשר לעשות את זה, כתוב בכתבה שם), ועשה ככל האפשר על מנת שלרבנית לא יודע דבר.

"מספר חדשים לאחר מכן, אמרה לי הרבנית חנה בצער, "אינני יודעת מה קרה לבני לייבל. הוא לא כתב לי כבר זמן רב ויש לי הרבה עגמת נפש מזה". סיפרתי על כך לרבנית.

"מאחר שר' לייבל היה נוהג לשלוח לאמו מברק ברכה לפני כל חג, ביקשה הרבנית לוודא שגם בעתיד תמשיך כביכול לקבל את המברק ממנו. הרבי הטיל עליי את המשימה הזאת. כשלא ידעתי איך אפשר 'לסדר' מברק, ביקשה ממני הרבנית להביא לה ממשרד המזכירות מברק שהגיע באותו יום, באומרה שהיא כבר תראה מה לעשות. אחר כך, כתב אחד המזכירים את הנוסח, ובו ביום שמחה הרבנית חנה לקבל בתיבת הדואר "מברק" מבנה..."

בהתבטאות נדירה אמרה הרבנית בקשר להנ"ל לשד"ר הרב בנציון שם טוב, "מעולם לא אמרתי דבר שאיננו אמיתי, וכעת אני צריכה לעשות זאת" – ונאנחה.

לא להדאיג את הרבנית

באחד הערבים, חייגה הרבנית למזכירות הרבי, אך איש לא ענה. גם בטלפון האישי שעמד במזכירות והיה מיוחד עבורה לא ענו. הרבנית חייגה לאחד הבחורים ששימש בקודש, וגם הוא לא ענה.

כשהתקשרה הרבנית לרב חיים ברוך הלברשטם, ושאלה מדוע לא עונים במזכירות, והיכן נמצא הרבי, ענה הרב הלברשטם שהרבי נסע מכבר לבית, ומן הסתם הוא שוהה באחד החדרים, והרבנית לא הבחינה בכניסתו. הרבנית חזרה וטענה שהרבי לא הגיע לבית וביקשה לברר מה קורה. ר' חיים ברוך שאל את הבחורים ב-770 ואלו אישרו כי אכן הרבי נסע כשעה קודם לכן.

שוב מסר את הדברים לרבנית שהגיבה, "אינני יודעת מה אירע – אבל הרבי לא הגיע הביתה" וביקשה שינסה לברר. ר' חיים ברוך נסע, עם כמה מאנ"ש, לבדוק בחוץ האם אירעה תקלה ברכב, ובביתו של הרבי נאסף מגיין מקורבים.

כעבור שעה קלה נכנס הרבי לפתע מהדלת האחורית. כשראה את הקהל שהתאסף בבית, חייך וסימן בידו תנועת ביטול גדולה. התברר שהרבי נסע לטיפול אצל רופא השיניים, ובכדי לא להדאיג את הרבנית נסע מוקדם, בכדי שיוכל לחזור בזמן. אלא שלפועל התארכו הדברים...

"דארטן"

סיפר המשב"ק רש"ב גאנזבורג:

באחד הימים, הגיעה קבוצת בנות מצרפת לפתח בית הרבי והרבנית, וביקשו לקבל את ברכת הרבנית. מכיוון שהרבנית לא חשה אז בטוב, הצעתי שיעלו את שמן ושם אמן על הכתב ואמסור זאת לרבנית. בתוך כך, הגיע הרבי הביתה והתעניין אצלי למבוקשן של קבוצת הבנות. אמרתי שהן מבקשות את ברכת הרבנית והרבי הורה לקבל מהן בכתב את שמותיהן ושם אימותיהן. מאחר שכבר נהגתי כך, אמרתי שכך אכן אני נוהג.

לאחר שקיבלתי את השמות, חשבתי בלבי שאם הרבי כבר נמצא בבית, אמסור את השמות לרבי בעצמו. הרבי אמר לי, "לייג דאס אוועק דארטן" [= הנח זאת שם] כשהוא מצביע על הכיוון בו ישבה הרבנית. בשומעי את הדברים חייכתי מעט. הרבי אמר לי, "וואס לאכסטו, דאס איז ניט קיין געלעכטער" [= מדוע אתה מחייך, אין כאן שום עניין לצחוק].

לבקש את רשותה

כאשר ביקר הגר"מ אליהו בבית חיינו, ביקשו כמה נשים מזוגתו למסור להם שיעור. הרב אליהו אמר לזוגתו כי יש לבקש על כך את רשותו של הרבי, וכאשר פנו בבקשת רשות אל הרבי, אמר שיש לשאול את רשותה של הרבנית...

הרבנית נתנה את רשותה, לא לפני שהביעה תמיהה על כך ששואלים אותה רשות.

מאחורי הקלעים

מר גורלין-לנזר, שהורי רעייתו דניאלה הכירו את הרבי והרבנית עוד מימיהם בפאריז, מספר:

פעם אמרתי לרבי, "רבי, אחרי שפגשתי את רעייתך הבנתי את הפתגם 'מאחורי כל אדם גדול, יש אשה גדולה'". לשמע דבריי התפשט חיוך רחב על פני הרבי.

מידי יום ביומו

הד"ר איירה ווייס, שעסק בבריאות הרבי מאז תשל"ח, ובעקבות זאת התמנה לקרדיולוג של הרבנית, מספר כי הרבי התבטא בפניו ש"הוא משווה את חשיבות שתיתת התה היומי עם הרבנית, לנחיצות של הנחת תפילין!".

חגים וזמנים

בכל יום מחג הסוכות, אחר הנענועים הרגילים בסוכה שב770, נהג הרבי לערוך נענועים גם עם לולבה של הרבנית בהגיעו הביתה, עוד קודם הסעודה. את לולבה של הרבנית היה אוגד הרב דוד רסקין, ואף לאחר תשמ"ח הורה לו הרבי להכין לולב גם עבור הרבנית.

כך גם בשאר החגים, היה הרבי מזכה את הרבנית במצוות היום: בראש השנה היה תוקע בשופר בפניה, ובפורים היה קורא בפניה את המגילה.

"אצלנו נוהגים"

בשנת תשל"ח, כשהרבי והרבנית סעדו בשבת בספרייה, מזג מישהו לרבי יין לקידוש, והכוס לא עלתה על גדותיה. הרבנית אמרה, "אצלנו נוהגים למלא שישפך על גדותיו". ועוד הוסיפה, "הרבי היה מדייק לסגור את הבקבוק לפני קידוש".

פרק תשיעי
ההסתלקות

רמזים להסתלקות

בשבוע האחרון לפני ההסתלקות, ניכרו אצל הרבנית ענינים שאפשר לפרשם כ'פרידה'. הרבנית טלפנה אל כל אחת מידידותיה ומקורביה, אפילו אל מעבר לים, וניהלה עם כל אחת שיחה ממושכת יחסית, בניגוד לרגילותה.

לגב' הלבברשטם, רעייתו של ר' חס"ד, העניקה הרבנית טס לפמוטים, בהסבירה כי לנישואיהם – שהתקיימו תריסר שנים קודם לכן – העניקה פמוטות לנרות אך לא צירפה להם מגש, ולכן היא משלימה עתה את הדבר.

מובא בזה יומנו של אחד התמימים שנכתב בשעתו על ההסתלקות ומהלך הלוייה:

אסיפת רופאים

ביום שני כ' שבט, חשה הרבנית שלא בטוב. היא לא סיפרה על כך לרבי, כדי שלא לצער. בפרט מפני שבאותו ערב התקיימה יחידות כללית לאורחים שבאו לחצרות קודשנו ליו"ד שבט.

בלילה, לאחר שחולשתה התגברה, הוזמן רופאה הקבוע, ד"ר פלדמן, לביקור. כאשר הגיע הרבי לביתו לאחר היחידות, כבר היה שם ד"ר פלדמן, שהביע את דעתו שצריך לקחת את הרבנית לבית הרפואה.

הרבנית אמרה שהיא איננה מעוניינת ללכת לבית הרפואה, ואז ביקש הרבי להודיע לרש"ז גורארי' שיקרא לרופאים נוספים שיפסקו לרבנית ללכת לבית הרפואה. היות שלרש"ז גורארי' היה שיעור-לימוד קבוע בכל יום לפנות בוקר, ביקשה הרבנית שלא יצלצלו אליו עד לאחר השיעור, כדי שלא להפריעו.

למחרת בבוקר הודיעו לרש"ז על בקשת הרבי, ובמשך היום הוא דאג להזמין כמה רופאים מומחים לאסיפה בשעות הערב.

בשעה שש בערב הגיעו אל הבית ברחוב פרזידנט הד"ר פלדמן, ד"ר מושקוביץ, ד"ר וועג ורש"ז גורארי'. בטרם החלו באסיפה, אמרה הרבנית שמאחר והרופאים הגיעו כעת לאחר יום עבודה, ועדיין לא אכלו ארוחת ערב – שלא יתחילו באסיפה לפני שיגישו להם ארוחת ערב. וכך היה... לאחר הארוחה התיישבו הרופאים לאסיפה.

גם הרבי הגיע לצורך זה מ770 לביתו בשעה מוקדמת מהרגיל.

לאחר דיון ארוך בין הרופאים, הוחלט פה אחד שצריך לאשפז את הרבנית למשך

שבועיים. הרש"ז גורארי' נכנס לחדרה של הרבנית והודיע לה את החלטת הרופאים, תוך שהוא מציין כי החלטתם הייתה בהסכמת הרבי. הרבנית התעניינה לפרטי מחלתה, וביקשה שהרבי יכנס לחדרה בטרם תיסע לבית הרפואה. הרבי נכנס לחדרה של הרבנית ושהה שם מספר דקות.

הנסיעה לבית הרפואה

כשהוחלט שיש צורך שהרבנית תתאשפז, יצאה הגב' אסתר שטרנברג למנהטן על מנת להחזיר את הרופאים, ולהסדיר את העניינים בבית הרפואה 'קורנל'.

בהגיעה לבית הרפואה ניגשה אל הצוות הרפואי, והצליחה לסדר עבור הרבנית חדר מיוחד. מכיון שההערכה הייתה שלא מדובר במצב חירום, החלו להכין עבורה חדר במחלקה הרגילה ולא במחלקה לטיפול נמרץ.

הרבנית ירדה בכוחות עצמה מהבית, כשהרבי מלווה אותה עד כניסתה למכונית. יחד עם הרבנית נסעה גם העוזרת הותיקה, ד"ר פלדמן, המשב"ק שלום דובער גנזבורג ורש"ז גורארי'. ברכב נהג המזכיר הרב יהודא קרינסקי.

במהלך הנסיעה מברוקלין למנהטן שררה ברכב אירה רצינית. הרבנית לא נהנתה מהרצינות הזו, התחילה לדבר והאירה נעשתה טובה וחיונית. היא דיברה על חתן וכלה שהכירה שעמדו להינשא ושאלה כיצד מתקדמות ההכנות, מה עם הדירה וכו'.

מפתח בית הרפואה ועד לחדר שהכינו היה מרחק די גדול, ולכן הציעו הרופאים שהרבנית תעשה את הדרך כשהיא ישובה על כסא גלגלים. גב' שטרנברג הביאה במהירות כסא גלגלים, ועוד בטרם הגיע רכבה של הרבנית המתין לה הכסא.

כאשר הגיעה הרבנית לפתח חדרה, לא סיימו עדין את ההכנות לכניסתה, והיא נשארה לשבת על הכסא סמוך לחדר. בזמן זה שוחחה הרבנית עם הסובבים, ובין הדברים ביקשה מהעוזרת להביא לה בגדים וחפצים מסוימים למחר בבוקר.

ההסתלקות

אחד הרופאים ניגש אל הרבנית ושאל את השאלות הרגילות, הכרוכות בכל אשפוז. תוך כדי שיחה איתו, ביקשה הרבנית לשתות כוס מים.

גב' שטרנברג מיהרה והביאה כוס מים, אולם מכיוון שידעה שהרבנית תרגיש שלא בנוח כאשר תראה אותה בבית הרפואה, בשעה שהיא צריכה להיות עם ילדיה בבית – השתדלה שלא להראות את עצמה בפניה, ומסרה את הכוס לרש"ז גנזבורג, שהגיש את הכוס לרבנית.

הרבנית קיבלה מידו את הכוס, בירכה ולגמה קמעא מהמים. אחר כך אמרה לו, "שלום, אזוי ווי איר האט מיר מחיה געווען, זאל אייך דער אויבערשטער מחיה זיין" [= שהשי"ת יחיה אותך כפי שהחיית אותי].

הרופא המשיך לשאול את הרבנית שאלות שונות במשך מספר דקות נוספות, ולפתע הבחין שפניה מחוירות. הוא מיהר למדוד את לחץ הדם, והרגיש כי הדם זורם במהירות גבוהה מאד. הוא שאל את הרבנית, "את איתנו?". הרבנית השיבה בחיוב.

אחרי זמן קצר שוב חוורו פניה של הרבנית, ושוב שאל הרופא "את איתנו?", אולם הפעם לא נשמע מענה... הרבנית לקתה בדום לב.

הרופאים הגיבו במהירות, והכניסו אותה מיד לחדר הטיפולים, ובמשך זמן רב ניסו להחיות אותה, אך ללא תוצאות... היה זה כמה דקות אחר חצות הלילה. ניצחו אראלים את המצוקים, ונשבה ארון הקודש...

ההודעה לרבי

במשך כל זמן שהותה של הרבנית בבית הרפואה, עמד הרשד"ב גנזבורג בקשר עם הרבי, ולפי הוראתו הוא התקשר בכל רבע שעה ועדכן בהתפתחויות. כל אותה עת עסק הרבי בהגהת שיחת ט"ו בשבט, שנערכה ע"י ועד הנחות בלה"ק.

כאשר החמיר מצבה של הרבנית, הורה הרבי לרשד"ב להציע לרופאים שורה של טיפולים ותרופות אפשריים. הרשד"ב העביר את הדברים לרופאים, ובמקביל דיווח לרבי. כאשר נוכח לדעת שאפסו הסיכויים, הפסיק לדווח לרבי, כיון שלא היה מסוגל לדווח בעצמו על ההסתלקות.

מיד יצרו קשר עם נשות ה'חברה קדישא', הגב' לברטוב, גב' קופרמן וגב' גיטלין, וביקשו מהן להגיע בדחיפות. הד"ר פלדמן שהיה נוכח במקום, הורה לרופאים שלא יתקרבו אל המיטה, וביקש מגב' שטרנברג לשמור על החדר עד שנסות ה'חברה קדישא' יגיעו.

מיד לאחר ההסתלקות הודיעה גב' שטרנברג את הדבר למזכיר ר' יהודה לייב גרונר, וביקשה אותו ללכת אל הבית ולהודיע על כך לרבי. הריל"ג קרא לר' בערל יוניק, ויחדיו הלכו אל בית הרבי. בחצר הבית פגשו את הרשד"ב גנזבורג. הריל"ג שאלו מדוע הוא עומד בחוץ, והלה השיב שהרבי הורה שאף אחד לא יכנס לבית.

בינתיים הגיע הד"ר פלדמן מבית הרפואה, וביקש מהריל"ג להודיע לרבי על ההסתלקות. הריל"ג סירב, ואמר לד"ר פלדמן שזהו תפקידו כרופא הרבנית. לא הייתה לד"ר פלדמן ברירה, והוא טילפן ממכונתו לבשר לרבי את הבשורה המרה.

כשחזר הרשד"ב גנזבורג, שאל אותו הרבי, "הרי סיכמנו שתדווח לי כל הזמן. מדוע לא טלפנת להודיע?"... הוא לא השיב, והרבי נענה מיד ואמר "שתמיד תתקשר [להודיע על] בשורות טובות"...

"מ'דארף מודיע זיין די קינדער"

לאחר ששמע הרבי על ההסתלקות אמר, "מ'דארף מודיע זיין די קינדער, די שלוחים" [= צריכים להודיע לילדים, לשלוחים]. ומיד נשלחה הבשורה המרה לרחבי תבל.

לאחר השיחה, ביקש הרבי להביא מחדרו את הטלית ותפילין, וכן ספרים העוסקים בדיני אבלות. בקשר לסידורי הלוויה הורה הרבי שלא לערוך אותה מוקדם מידי, כדי שיוכלו להגיע מהסביבה הקרובה, אך גם לא לעכבה יותר מידי.

בבית הרפואה סירבו לשחרר את הנפטרת מיד, שכן על פי החוק חייבים להשאיר את הנפטר למשך יממה מאז הכניסה לבית הרפואה, ואילו הרבנית נכנסה לשם רק בשעה 8:30 בערב – פחות מ 24 שעות.

במשך הלילה נדרש הרב יעקב יהודה הכט להירתם למשימה. הוא הפעיל את קשריו עם ידידו הרב חיים ברוך גליק מ'הצלה', שיש לו קשרים מצויינים עם הרופאים, ולבסוף, רק בשעה 5:00 לפנות בוקר הצליחו לשחרר את הנפטרת הק'.

בשעה 1:40 לערך, יצא הרבי אל דלת הבית, ושאל את ר' מאיר הארליג אם יש כאן מאנשי ה'חברה קדישא'. כשענה שנמצא כאן הרב שמואל צבי פוקס, שאל הרבי, "היכן [שלום דובער] ליפסקר?" ר' מאיר לא ידע להשיב. הרבי המשיך ושאל, "היכן גרונר? אני צריך את התפילין, הסידור וקיצור שולחן ערוך". ר' מאיר השיב שהריל"ג עסוק בסדרי הלוויה, והרבי עלה לחדרו.

2:10 לערך יצא הרבי החוצה למרפסת, ושאל את ר' מאיר הארליג "ווען קומט דער ארון", ור' מאיר השיב שעוד ייקח זמן. הרבי התעניין שוב אודות רשד"ב ליפסקר והריל"ג, ושוב הזכיר על התפילין, עד שהרבי אמר ש"ילך להביא את הדברים בעצמו" ... ושאל אם [שלום בער] גנזבורג הגיע כבר עם המעיל של הרבנית.

מעניין לציין, שלאחרי פטירת הרבנית חנה, אמו של הרבי, חילק הרבי את חפצי הבית בין המוסדות וכיו"ב, לבד מהמעיל, אותו שמר הרבי בחדרו במשך כל השנים.

אחר כך יצא הרבי בשלישית, ושאל שוב היכן הארון. הרבי גם שאל שוב האם גנזבורג הגיע עם המעיל, ושאל מה קורה עם הריל"ג. ר' מאיר ענה שוב שהריל"ג עסוק בסדרי הלוויה... הרבי שאל אם ישנה מכונית שתוכל לקחתו, ור' מאיר ענה שבנו יוכל לעשות זאת. אז אמר הרבי שוב שיסע בעצמו להביא את הדברים... לפועל הרבי לא נסע, והורה שוב שאף אחד לא ייכנס לבית.

כיון שנכחו לראות שהרבי רוצה את הדברים בדחיפות, עוד בטרם יגיע הארון – הלכו למשרדו של ד"ר פלדמן והזעיקו משם את הריל"ג, שיביא את הדברים לרבי. הוא יצא במהירות לגן-עדן העליון, אסף את הטלית והתפילין, ולקח גם שני ספרים הדנים בהלכות אבילות, ליקוטים שיצאו אז לאור באה"ק.

כאשר הגיע הריל"ג עם החפצים לבית הרבי, הוא נשאר לעמוד מחוץ לבית, כיון שהרבי הורה שאף אחד לא ייכנס.

הוא טלפן לרבי, ואמר שכיוון ששמע שהרבי רוצה את הדברים בדחיפות, הוא הזדרז והביאם. הרבי נתן לו רשות להיכנס, והוא עלה לחדרו של הרבי בקומה השניה. הרבי ישב ליד השולחן ועיין בספר שהיה נראה כ'שולחן ערוך'.

הוא הניח את הספרים על השולחן, ושאל את הרבי פרטים בקשר ללוויה ומקום הקבורה. הרבי אמר לו שלא לשאול אותו שום דבר בקשר לזה, מכיוון שזה קשור ל'חברה קדישא', ושהם יחליטו לבד בכל הדברים. אחר כך שאל אותו הרבי כמה ענינים דיני אבילות. מכיון שהריל"ג לא רצה להורות הלכה בפני הרבי – הוא שתק. הרבי ביקש שיודיע לו כאשר הארון יגיע, והוסיף: היות והרש"ז גורארי לא ישן כל

הלילה – שלא יעיר אותו כעת(!), אבל כשהוא יקום בבוקר, שיודיע לו שהרבי מחפש אחריו ורוצה לדבר איתו.

הגעת הארון

בשעה 5:20 הגיע הרכב מבית הרפואה ובו הרבנית. בחוץ המתינו חברי המזכירות ואנשי ה'חברה קדישא'. גם כמה מבאי הבית והמקורבים לבית רבי נכחו שם. הרבי הורה שנייחו את המיטה במטבח, הקרוב מאד אל הכניסה האחורית.

אחר־כך יצא הרבי לבוש במעיל, החזיק במעקה הברזל, ירד לאט במדרגות, ופסע עד למדרכה. במשך זמן זה הספיקו להוציא את האלונקה מהרכב והחלו לעלות. הרבי הסתובב ועלה אחר האלונקה, כשהוא עולה בצידן הימני של המדרגות, ומביט על המיטה. לרגע קצר התעוררה בעיה להכניס את האלונקה לבית, משום שהדלת בצידה השמאלי לא נפתחה, והרבי המתין.

גב' גיטין מה'חברא קדישא' וגב' שטרנברג העבירו את הרבנית אל הרצפה, על גבי ענפים קטנים שהונחו שם. הראש לכיוון דרום ועל הרצפה דולקים שני נרות נשמה גדולים.

הרבי קרא לרשד"ב ליפסקר, ושאל כמה עולה חלקת הקבר. הוא ענה שכבר שילמו (כאשר הרבי הרי"צ קנה את החלקה, הוא שילם עבור כל בני המשפחה), אולם הרבי שאל שוב: כמה זה עולה? הרשד"ב ליפסקר נקב במחיר, והרבי הוציא חבילה של כסף, והורה לו לבדוק אם יש שם מספיק, ואם לא – שיודיע כמה חסר, והרבי ישלים.

הרבי נתן לרשד"ב ליפסקר חפץ (מפי השמועה – טבעת שהרבנית קיבלה מאחותה, הרבנית שיינא הי"ד, אודותה מסופר בפרק ד'), וביקשו שיכניסוהו לארון. הרבי הוסיף ואמר ש"מסתמא יתפרו כאן בשבילה את התכריכים". ואכן, את התכריכים תפרו בחדר הסמוך.

אמירת תהילים

כמה שעות קודם לכן, בסביבות השעה 2:30, הגיע הריל"ג ל770, וביקש מהבחורים שיחלקו למשמרות – לפי גורל – ולאחר שיביאו את הרבנית לבית, ייכנסו בכל שעה 10 בחורים לאמירת תהילים.

הזאל הגדול למעלה היה מלא וגדוש בתמימים, ושם ערכו את ההגרלה בין התמימים ששהו במקום. ההגרלה התנהלה כך: הוציאו בגורל אות כלשהי, וכל הבחורים שנכחו ושמום התחיל באותה האות, עשו ביניהם הגרלה מי יזכה להיות בין העשרה. האחראי על הגורל היה הת' שמוליק ערנטרוי. מרגע לרגע נהרו בחורים ומקצת מאנ"ש ל770, חלקם הפסידו את הגורל בשניות ספורות... כי רק מי שנכח בעת הידיעה היה זכאי להשתתף בהגרלה, את פתקי הגורל הוציא הילד נחום ששונקין מתענך.

בינתיים נהרו התמימים ואנ"ש לעבר ביתו של הרבי. בחוץ קר מאד, חורף ניו יורק בעיצומו, אך הקהל לא התחשב בכך, ועמד בחוץ כדי להתעדכן מן הנעשה כל העת בבית הרבי.

בפועל, הקבוצה הראשונה שהתה 20 דקות, ואחר כך כל כמה דקות נכנסו מניין בחזורים, כאשר הקבוצה הקודמת יוצאת מהדלת האחורית.

אבל כבוד

את ההרגשה וההלם שאפפו את הבחורים, לא ניתן להעלות על הכתב. כולם הסתובבו בפנים דומעות וחיזורות, כל אחד הסתגר בפנינה אחרת והתעמק במחשבתו, מנסה לעכל את המתרחש. כולם המומים ומזועזעים. הרבנית?? מי העלה על דעתו? דוקא בשנה כה שמחה, "שנת תש"מ"ח ותש"מ"ח", יתעטף בית חיינו אבל?!

המקוה שבאיסטערן פארקוויי ("יענקל'ס מקוה") נפתח, וכולם מיהרו לטבול, גם תלמידי התמימים שעדיין לא הספיקו להניח ראשיהם על הכרית... מי שאזר כח – קרא תהילים. ומדי פעם נשמעו אנחות בקהל.

השעה היתה קרוב ל6:00 בבוקר, ולקהל הרחב נודע מהפטירה. כמובן שהכניסה פנימה היתה בסדר מסודר. תחילה הכניסו ע"פ הגורל (הנ"ל), וכל קבוצה שהתה 20 דקות, אך משראו הממונים כי זרם האנשים הולך וגדל, שינו את הסדר והעמידו את כולם בתור. וכך השתרך תור ארוך על המדרכה שלפני הבית בפרעזידענט, תור שהגיע עד רחוב ניריורק.

התור לאמירת התהלים היה בדרך כלל מסודר. לכל אחד נתנה הזדמנות כ-10 דקות בערך, ואחר כך עליו לפנות מקומו לאחר. כמובן שכשהקהל התרבה, צמצמו את משך שהותם של האנשים לכך דקות ופחות.

קשה. קשה עד מאוד לעכל את המציאות. אנשים נכנסים לביתו של הרבי... עד היום לא היתה לאף אחד גישה אל הבית. למעט בודדים ששימשו בקודש, ידעו כולם שהבית של הרבי הוא בבחינת קודש קודשים, ויראת הכבוד מנעה מן הקהל את הגישה לשם. הבית היה סמל של קדושה ופרטיות. נמנעו לעבור לידו בכל שעות היממה, גם כשהרבי שהה בחדרו שב770, ועל אחת כמה וכמה כשהיה בביתו. ואילו כעת, פוקד את הבית כל אחד ואחד, אם כי למשך זמן קצר מאוד, אך עצם העובדה מעוררת אצל כולם רגשות קשים. זאת מלבד, כמובן, ההרגשה הגוראה של הטרגדיה.

ובעצם, הביקור בבית כעת, מהווה רק התחלה שיהיה לה המשך ארוך מאוד... לכן מובן עד כמה קשה לעכל את העזות והחוצפה שבכניסה זו. ואולי, כך נדמה לי, היתה זו רק בעיה חולפת, ועם הזמן התרגלו גם לזה, ככלות הכל רגשות נשחקים...

במשך הלילה ביקש הרבי את הריל"ג שיברר אצל הרבנים דינים אבילות שונים, ובעיקר בנוגע לאמירת הקדיש. הרבי הדגיש שהוא מעוניין לשמוע גם את חוות דעתו של ראש הישיבה, הרב ישראל יצחק פיקרסקי, בקשר לזה. הרבי גם התעניין לדעת מתי תתקיים תפילת שחרית, והמזכיר השיב שהתפילה תתקיים בשעה הנוחה לרבי. הרבי השיב, "אם כך – שיהיה בשעה תשע". הריל"ג פנה לברר אצל הרבנים, ובינתיים הגיע הרש"ז גורארי'. הרבי שוחח עמו, ובין השאר דובר גם אודות אמירת הקדיש.

כעבור כמה דקות ירד רז"ג למטה, ואמר שהרבי מחפש מישהו שיגיד קדיש. הריל"ג, שסיים לברר אצל הרבנים בנוגע לקדיש, עלה ואמר לרבי שמכיון ששמע

מרז"ג שהרבי מחפש מישהו לאמירת קדיש, הוא רוצה להציע את עצמו, אולם הרבי לא קיבל זאת.

הריל"ג מסר לרבי את תשובת ראש הישיבה – שנהוג בעולם שכאשר אין ילדים והבעל יכול לומר קדיש, הבעל אומר. הרבי הגיב שאם כך אמר ראש הישיבה – הוא יאמר את הקדיש בעצמו.

בשעות הבוקר שאל הרבי את הריל"ג בקשר לבקשת מחילה, ובקשר לקריעה. הריל"ג אמר, שבקשר למחילה נהוג לקיימה אחרי הטהרה, ובקשר לקריעה, היות והרב פוקס מהחברה קדישא נמצא למטה – הוא יגיד אחר כך את הסדר.

יצוין, שכל זמן שהרבי שהה למעלה, פעל שם המזגן לקירור, חרף הקור העז ששרר בחוץ. בינתיים הוסרו הרבה חפצים ורהיטים מהקומה הראשונה.

בשעה 7:00 בבוקר הושמעה צפירה בשכונה. צפירה עולה ויורדת, שמשמעותה: משהו נורא קרה...

ההכנות ללוויה

כמובן ופשוט שכל החנויות שבשכונה (אלו שבבעלות יהודית) נשארו סגורות (חוץ מחנויות המכולת), וחלקן נשארו סגורות עד למחרת. כל אנ"ש, בלי יוצא מן הכלל, לא יצאו לעבודתם. מי שהספיק – ניגש לתור אמירת התהלים, ולאחר מכן ל770, שם המתינו לעדכונים אודות פרטי וסדרי הלוויה. נשות השכונה התאספו אותה שעה על יד הבית וקראו מספרי התהלים.

כבר בשעות הבוקר המוקדמות, שעות העומס – שבע שמונה בבוקר – כשאנשים נוסעים למלאכתם, סגרה המשטרה לתנועה את רחוב פרזידנט מרחוב קינגסטון עד רחוב ניר-יורק, על מנת לאפשר לקהל הגדול לבוא וליטול חלק באמירת התהלים. סגל המשטרה הגיע אל בית הרבי ועודכן על ידי האחראים באשר לתוכנית הלוויה, שכבר היתה ערוכה בקווים כלליים.

בשעה 8:00 קיימה 'אגודת חסידי חב"ד' אסיפה עם כמה מראשי התמימים, על מנת להבטיח סדר בעת הלוויה. אחר כך כינסו האחראים קבוצה בת ארבעים בחורים מבוגרים (עלטערע בחורים) למשך כשעתיים. האסיפה התקיימה בחדר האסיפות שבקומה הראשונה בבנין 778. זוכרי דבר ידעו לספר על חוסר הסדר ששרר בעת לוויית הרבנית חנה ע"ה בשנת תשכ"ה, וכידוע העגמת נפש וכו' שהייתה לרבי מזה, מה שמבקשים למנוע הפעם בכל מחיר.

בערך באותה שעה פרסמו את נוסח המודעת האבל:

"בס"ד. הלוויה של הצדקנית הרבנית מרת חיה מושקא בת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע מליובאוויטש – אשת – יבלחט"א – כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש – תתקיים היום כ"ב שבט בשעה 12:00 בצהריים. הלוויה תצא מ1304 פרעזידענט סט', ותעבור ע"י ביהכ"ג וביהמ"ד ליובאוויטש שבליובאוויטש בית אגודת חסידי חב"ד 770 איסטערן פארקוויי".

המודעה הוסגרה במסגרת שחורה. המודעות נתלו בכל מקום ומקום, בכל השכונות

היהודיות והחרדיות, וגם בדלת הראשית של 770. ואין צורך בהמחשה גדולה מזו, אשר כל מי שנכנס – נעשה לו שחור בעינים כפשוטו!

תפילת שחרית

באולם הבית הצטופף קהל רב, עמדו והמתינו. בסביבות השעה עשר ירד הרבי למטה (קומה א') לתפילת שחרית, פניו הק' חיוורות. חגור בגרטל והסידור בידו, אך ללא טלית ותפילין, כמובן. הרבי היה לבוש בבגדים רגילים, אך הנעליים היו נעלי אבלות. כמו כן לא פרסו מפה על גבי השטענדער, אותו הביאו מ770 לבית הרבי.

הש"ץ בתפילה זו היה ר' לייבל זאיאנץ (מברזיל). אחר הקטע "רבי ישמעאל אומר" ואמירת "יהי רצון", אמר הרבי קדיש דרבנן בקול נמוך. הרבי, שלא התפלל עם הציבור, החזיק בידו משניות והביט בהם. במהלך התפילה דפדף מפעם לפעם בסידור, ענה 'אמן' על ברכת "ברוך שאמר", "ישתבח" והקדישים. כמו-כן אמר ב"ברכות קריאת שמע" את פסוקי "קדוש" ו"ברוך", וכן "שמע ישראל". בחזרת הש"ץ הקשיב (כהרגלו בקודש) מתוך הסידור, וענה "אמן", "קדושה" ו"מודים". לא אמרו "ברכת כהנים" ולא "תחנון" כו'.

הרבי אמר את הקדישים שאחר "שיר של יום", "קווה", "עלינו לשבח" ושיעור התהלים היומי. לפני הקדישים הביט הרבי לצדדיו. באמירת קדיש שאחרי "היום יום" נעצר הרבי לכמה שניות וחזר ג' פעמים על התיבות "יהא שלמא רבא". ב"עלינו לשבח" אמר "קדיש דרבנן" (ולא "קדיש יתום"). אחרי אמירת תהילים שאל באם נוהגים לומר משניות, הריל"ג השיב בשלילה, והרבי עלה לחדרו שבבית.

■

בינתיים, פרסמו בכל כלי התקשורת על ההסתלקות, ובכל ריכוזי אנ"ש והתמימים והשלוחים הפזורים בכל קצוי תבל. ואכן, קהל רב, בהם גם תושבי השכונה, שמעו על דבר על הפטירה והלוויה – דרך כלי התקשורת.

אחר התפילה נכנסה קבוצת נשים מה'חברה קדישא' כדי לערוך את הטהרה. הרבי צירף מטפחת לבנה שבתוכה היה משהו; בנוגע לקבר הורה הרבי, שיניחו בו גם עפר מהאוהל – ולא כתמיד מחצר האוהל, אלא מהעפר שנמצא מעל הציון ממש. וכן עשו: חפרו תחת ערימות הקרח והפ"נ הקפואים, והוציאו כמות חול מסוימת.

הרבי ביקש שיודיעו באוהל (על ידי ה'חברה קדישא') אודות הפטירה והלוויה, והכינו פתק בזה הלשון, "הרבנית הצדקנית מרת חיה מושקא, אייער טאכטער, איז נפטר געווארן נעכטן ביי נאכט 12:35, און די לוויה וועט זיין היינט 12 א זייגער".

חברי הכולל נשלחו בשעה 7:00 בבוקר לחפירת הקבר. באשר למקום הקבורה הרבי לא הביע דעתו, והשאיר זאת לשיקול דעת ה'חברה קדישא'. מפני כמה וכמה סיבות הוכרע לקבורה לצד הרבנית שטערנא שרה. חברי הכולל כולם שהו שם בעת הקבורה.

■

בשעה 10:30 התקיימה אסיפה רבתי ב770, בה הודיעו האחראים (משה כצמן וכן ציון סטאק) על סדר הלוויה. התוכנית היתה כך: מסע הלוויה והרבי בראשו, ייצא

מהבית ברחוב פרזידנט, ימשיך עד לרחוב קינגסטון ושם יפנו שמאלה. המסלול לנשים נותב לרחוב ניויורק, ומשם עד איסטערן פארקוויי, וימינה לכיוון 770.

מפאת חשיבות הענין, נאלצו האחראים להזכיר לקהל את חוסר הסדר בתשכ"ה, וביקשו מכולם לעשות ככל שביכלתם לשמור על הסדר.

קבוצת הבחורים הנ"ל העסיקו תחתיהם עוד כמאתיים בחורים, וחילקום לשלוש קבוצות: קבוצה ראשונה – מונתה אחראית לסדר ליד היציאה, סמוך לבית הרבי; קבוצה שניה – ליד המחסום בקינגסטון, שיחצה אותו לרחבו, לקראת שדירת איסטערן פארקוויי, על מנת לאפשר גישה פנויה ל-770 עבור הרבי; קבוצה שלישית – ליד 770, שם פינו את כל הקהל לאורך הבניינים – מפינת הרחוב עד אחרי הספריה, וברוחב – עד לשדרת העצים שבאמצע כביש איסטערן פארקוויי.

הפרסום המיידית בכל כלי התקשורת הביא את ההמונים לנהור לבית הרבי. חלק תפסו מקומות ליד 770 על השדרה. איסטערן פארקוויי נסגר לתנועה, וכמובן גם רחובות קינגסטון ופרזידנט.

בשעות הבוקר עלה הרש"ז גורארי' לחדרו של הרבי. הרבי עמד ליד שולחנו בפנים רציניות, ואמר לרש"ז, שלהיותו המטפל העיקרי בנפטר, הרי זו זכות מספיקה עבורו, עבור הילדים והנכדים – עד סוף כל הדורות. לאחר מכן הורה לו הרבי על סידורי הבית, וכן הורה לו לומר למשמשים בקודש (חס"ד הלב רש"ט ורש"ד ב גנובורג) שהם סיימו את תפקידם, לשלם להם את שכרם ופיצויים עוד לפני הלוויה. הרבי הוסיף שזה יהיה לעילוי לטובת הנשמה.

הרבי ביקש מהריל"ג שאף אחד לא יהיה נוכח בשעת הקריעה, מלבדו ומלבד אנשי 'חברה קדישא', הם הרבנים לוי יצחק שפירא, צבי הירש פוקס ורש"ד ב ליפסקר. הרב פוקס התחיל לחתוך והרבי המשיך הקריעה, וגם אחרי שהרב פוקס אמר ש"על פי הלכה זה כבר מספיק", המשיך הרבי עוד קצת הקריעה.

מיד אחר כך יצאו כולם מהחדר, והרבי הסתגר עם הארון למשך כדקה.

מסע הלוויה

לאחר שנשאו את הארון, קודם היציאה, שאל הרבי: ווי פירט מען זעך, דער ארון גייט ארויס פריער? [= איך נוהגים, הארון יוצא קודם?], וענה הרב לוי יצחק שפירא: דער מנהג איז אז דער ארון גייט ארויס פריער.

מסע הלוויה החל בשעה 12:10 לערך. צעדו עם הארון תחילה, במרחק מה אחריו צעד הרבי, ואחריו כשלושים נכבדים, ביניהם בלטו הרב מדעברצין והרב מנשה הקטן (קליין). הריל"ג צעד לימין הרבי, וכן הרב בנימין קליין ליווה את הרבי חלק מהדרך, וחלק רב במכונית שנסעה הכן אחרי המיוחסים (כדי שמיד כשהרבי יחפוץ – יוכל להיכנס אליה). את הארון נשאו כל הזמן אנשי ה'חברה קדישא' וכמה מהמקורבים לבית רבי.

לפני הארון נוסעים כתריסר אופנועים של המשטרה. הרבי הגיע בהליכה די מהירה עד לרחוב קינגסטון, שם העיר לריל"ג, "אזוי לאנג דארף מען גייען?", והמשיך ללכת.

בשלה הקהל העצום, שרר במקום אי־סדר נוראי. עד כדי כך, שכשהגיעו למחסום קינגסטון, סגרו השוטרים את המחסום מיד אחרי הארון, והשאירו את כל הקהל, והרבי בראשם, מאחור. זאת מחוסר דעת כמובן... כך חיכה הרבי משך שלושים שניות! בתחילה צעק הריל"ג שיפתחו, אולם השוטרים סירבו. היה זה בלש יהודי שהבחין בכך, ומיד הורה לפתוח המחסום. זו היתה הזדמנות מאוימת לראות את הרבי מקרוב, לבוש במעיל, ידיו בכיסים, וארשת מבהילה ביותר נסוכה על פניו הק'. אלה רגעים שלא ישכחו לעד. לא היה שייך להביט יותר מרגע, פשוט א מבהיל'דיקער ציור.

הרבי המשיך לצעוד עד פינת קינגסטון ואיסטערן פארקוויי, שם החליט הריל"ג שהמהומה רבה מידי, ופנה לרבנים שיפסקו שאי אפשר לצעוד בלוויה פעם נוספת באותה הדרך (איסטערן פארקוויי), אף שזה לא ממש באותו הכיוון, ובכך פעל שהרבי יעלה לרכב. המארגנים פילסו לרכב דרך להתקדם, ובינתיים שאל הרבי "וואו איז דער ארון?", לייבל הצביע לכיוון הרכב של ה'חברה קדישא' שנע בתחילת הסערוויס ליינ, שם היה הארון. שוב פילסו דרך, הרבי ניגש לכמה רגעים לארון ולאחמ"כ נכנס לרכב.

יותר מרבבה השתתפו בהלוויה, אנשים נשים וטף. כל מוסדות הלימוד הביאו את תלמידיהם להלוויה. בין האנשים היה קל לזהות גם כאלו שאינם מאנ"ש. היו אלה יהודים מבורו־פארק והסביבה, ועד לווייליאמסבורג.

בטוחני, שאם הייתה הלוויה נערכת מאוחר יותר, היו מתווספים עוד כמה אלפי אנשים, שאכן היו בדרכם על המטוסים וכיו"ב. חלקם אמנם הספיק להגיע ללוויה, חלקם הגיעו ממש לקבורה, ואילו הגרים רחוק יותר – לא הספיקו גם לכך. עשרות אוטובוסים ומאות כלירכב נוספים נסעו לבית־החיים. כולם נשארו בחוץ.

בבית־החיים

בדרכו לבית־החיים ישב הרבי בקדמת הרכב. מאחור ישבו הרחמ"א חרקוב, הריל"ג לימינו, ור"ב קליין לשמאלו. בהגיע הרכב – הנהוג בידי ר"י קרינסקי – לבית החיים, יצא הרבי מהרכב בתנועה מהירה, פשט את המעיל, קפלו לשניים וזרקו פנימה. הרבי היה חגור בגרטל. תחילה צעדו עם הארון, ואחריו צעד הרבי. כשעברו ליד האוהל הפנה הרבי את מבטו הק' לרגע.

ר' אליהו הבר מה'חברה קדישא' נכנס לתוך הקבר לסדר את הארון. דער רבי האט אַ ציטער געטאן.... ובכלל, כל אותו זמן היו ידיו הק' קפוצות, ומידי פעם נשמעה אנחה של בכי עצור.

לתוך בית העלמין לא הרשו לאנשים להיכנס, למעט קבוצה מצומצמת, חברי ה'חברה קדישא' וחברי הכולל. גדר בית־העלמין נעקרה ממקומה כמעט לגמרי, מרוב לחץ קהל האנשים עליה. היו אמנם בודדים שקפצו את הגדר במרחק מה מעיני השוטרים, ונכנסו בסופו של דבר פנימה, אך כאמור, רק בודדים. שני רכבי 'הצלה' שהו אף הם בפנים, במרחק של כחמישים מטרים ממקום הקבורה, אך ת"ל לא נזקק איש לשירותם באותה שעה.

משך כל הקבורה הביט הרבי על הקבר. בעת אמירת הקדיש, לפני המילים "זיתדרר", נעצר הרבי ונשמע קול בכי.

אחר כך נכנס הרבי לאוהל, ושהה בו כמה דקות. הרבי הקיף את הציון, ובכה בקול, בכיות שנשמעו גם בחוץ. כשיצא מהאוהל, עמדו הנוכחים בשורה לניחום אבלים.

הרבי נכנס לדרכב, וחזר ויצא לעקוד עשבים, כנהוג. על מקום מושבו הונח קרש, כדין אבילות.

התמונות ממסע הלוויה, נלקחו על ידי הצלמים והעתונאים הרבים שסקרו את האירוע. לבית העלמין הם לא הגיעו, אך גם מי שבא עם מצלמות לשם, לא הורשה ליכנס, כאמור לעיל. בכל זאת התפרסמו בעתונות גם תמונות מה'קבורה', בעת אמירת 'צדוק הדין' ובעת הטמנת הארון. זאת הודות לר' חיים ברוך הלברשטם, שניצל את זכותו ליכנס, החזיק בכיסו הפנימי מצלמה זעירה, ומדי פעם צילם בהיחבא. יצויין שאת מסע הלוויה הסריט ר' ח.ב.ה במסרסת הוידאו שלו, אך כאמור לא התאפשר לו כזאת בבית העלמין.

בשעה 1:40 הסתיימה הלוויה. הרבי נסע לביתו, ואילו הקהל התעכב למשך כמה דקות ארוכות כדי לזכות גם הם ב'כיסוי'. אחר נסעו הקהל, כשבלב כולם תחושות של כאב יגון ושבר.

כשהרבי הגיע לביתו, ערכו את סעודת ההבראה בחדרו של הרבי למעלה, אולם הרבי ביקש שיכינו אותה למטה. כן התעניין הרבי בשלום גיסתו, אחותה של הרבנית.

הרבנית

תפילת מנחה נקבעה לשעה 3:15. לתפילה זו נכנסו רק השלוחים שהגיעו לאותו היום, אלו ששבו למחרת למקום שליחותם. כמוכן שנכחו גם בעלי קשרים שהצליחו להיכנס. לפני התפילה ירד הריל"ג לשאול את אחד הרבנים בשם הרבי, האם אבל ר"ל אומר "תתקבל". לאחר שהרב פסק בחיוב – חזר הריל"ג אל חדר הרבי, וכעבור דקות ספורות ירד הרבי לתפילת מנחה. בשעה זו כבר שבו ופרשו את מפת השטענדער, והרבי השתמש בו, כשליח-ציבור. אחר הקדיש של "עלינו" אמרו פרק מ"ט מתהלים, הריל"ג אמר משניות ממשנת "נפל לתוכו" כו', והרבי אמר קדיש.

הקהל היה מופתע ביותר, כשמיד אחר מנחה כשהרבי נשא שיחה קצרה (בת חמש דקות לערך). הייתה זו שיחה בנוגע לדין 'ניחום אבלים', ובה ביאר הרבי שאפשר לנחם כבר ביום הראשון, לאחר הקבורה כמוכן. הרבי סיים בתיבות "והחי יתן אל לבו", ובפרט ששמה של הרבנית היה "חיה"... מטון השיחה נשמע כאילו הרבי רצה להמשיך בשיחה...

מובן שהייתה זו הפתעה של ממש, ולכן לא שמעו את השיחה תיכף בעת אמירתה, כי לא הכינו את המכשירים לכך. כולם ניזונו מ'חזרה', אלא שלמרבית המזל הוקלטה השיחה, כך שכעבור זמן יכולו לשמוע את כל השיחה מוקלטת מפי הרבי.

השיחה הוגעה למחרת, והרבי הורה לפרסמה. כמוכן שהכל פלפלו ולמדו בשיחה זו שהיתה דיוטגמה חדשה.

לתפילת ערבית הגיע קהל רב. אף שלא כולם זכו להכנס לתפילה עצמה, כי נכנסו רק אלה שעזבו בימים הבאים את קראון-הייטס, אך אחרי התפילה נכנסו כולם לנחם, ללא יוצא מהכלל.

פניו הק' רציניות ואדומות מאוד, כמו גם לחות ורטובות מדמעות. הרבי ישב על כסא אבלות (אותו כסא שישב עליו בתשעה באב) בפנינת החדר, קרוב לדלת-כניסה לחדר נוסף. כשעברו לפניו, הביט על כל אחד ואחד, במבט חודר ועמוק. המעמד היה מזעזע, והביע יותר מכל את השבר אשר הושברנו... כל אחד השתדל שלא להיראות – עד כמה שהדבר אפשרי. מי שהרהיב עוז לנחם... עשה זאת בשקט ובלחש. כשהרב ר' יהודא קלמן מארלאוו, מרבני שכונת קראון הייטס, עבר לנחם – שינה מהרגיל ואמר כהנוסח (במשנה וברמב"ם) למנחמים כהן-גדול באבלו, "אנו כפרתך"...

כך עברו הקהל במהירות רבה אל עבר היציאה האחורית (שבחצר הבית). כל אחד יצא משם עם החלטה קשה בלבו... רבים יעדיפו שלא להגיע פעם נוספת.

אוצר החכמה

פרק עשירי
והחי יתן אל ליבו

ב770 יושבים כולם אבלים וחפויי ראש. כל אחד מהרהר ומפשפש במעשיו. וכמובן שחילקו בין אנ"ש את לימוד המשניות. וכמו כן גם עשו חלוקת הש"ס. כל אחד לקח על עצמו לפחות שלשה דפי גמרא, ואילו במשניות – הייתה חלוקה כפולה פי שמונה, כיוון שהשתתף קהל גדול בלע"ה, כשכל אחד לוקח על עצמו לכל הפחות מסכת משניות אחת. וכך חילקו את המשניות כמה וכמה פעמים.

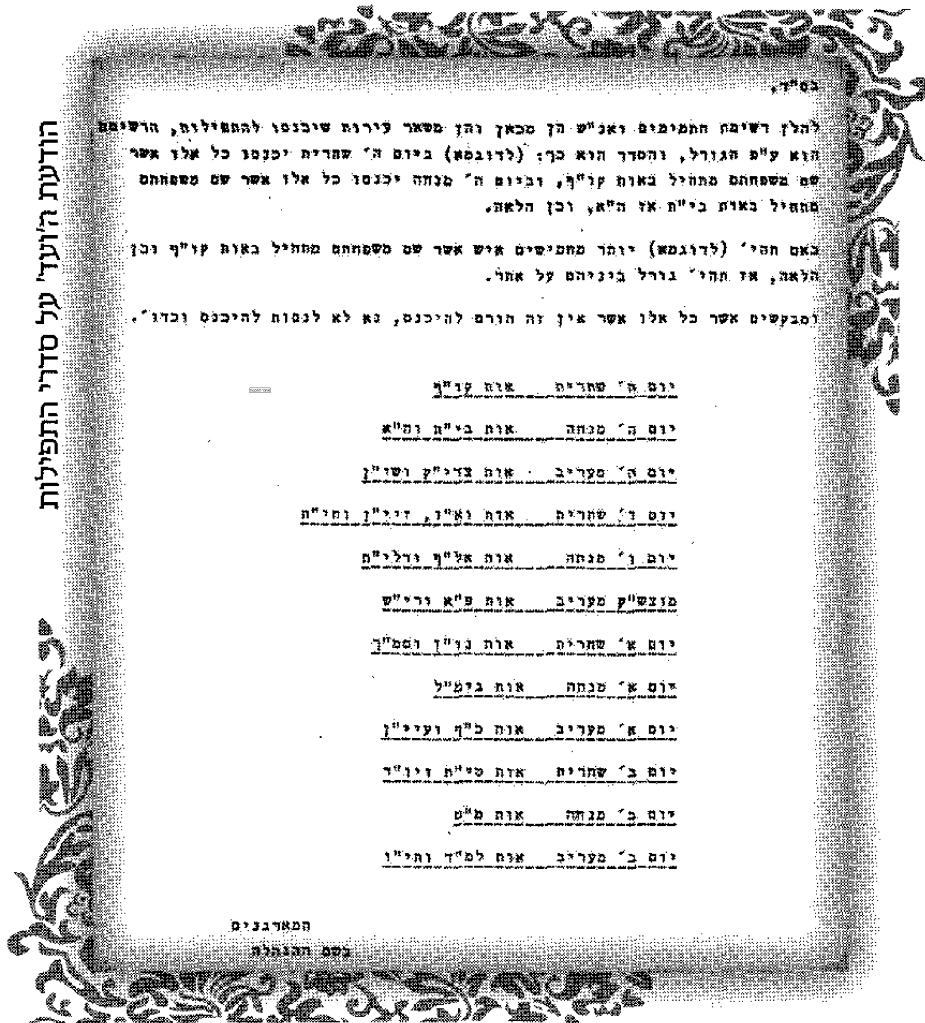
כל ימי השבעה התפלל הרבי בביתו, כשהקהל משתתף בתפילות לפי תור מאורגן,

כדי לאפשר לכולם לזכות בתפילה עם הרבי. ה"ועד המסדר" הודיע כי בכל תפילה יורשו להיכנס אלו ששם מתחיל באות שתוכרוז. והיות שרבים הם אנ"ש בכל אחת מהאותיות, ובבית מקום רק לכששים-שבעים מתפללים – תיערך ביניהם הגרלה (באמצעות פתקי מספרים) לפני כל תפילה ותפילה. כוחות משטרה (כולל פרשים) חגו סביב הבית ושמרו על הסדר. שאר הקהל התפללו ב770, שם הושמעה

תפילת הרבי מביתו, באמצעי הגברה.

אמירת הקדישים היתה בדרך כלל בשקט, כשמפעם לפעם נעצר הרבי מחמת בכי חנוק.. אך בדרך כלל זכו המתפללים לשמוע הכל. הקהל ב770 הקשיב בדומיה גמורה. הם הושלך בביהכנ"ס בשעת התפילות, וההרגשה הייתה כואבת מאוד.

בניחום אבלים עברו לפני הרבי אלפי אנשים ובהם אדמו"רים, רבנים, גדולי תורה

אוצר החכמה

ומכובדים רבים מאד, מכל רחבי העולם. בשיחות עם המנחמים הרבה הרבי להזכיר אודות 'החי יתן אל לבו', הפקת הלקח והלימוד העצמי לכל אדם מכל מאורע בחייו. כן הרבה להזכיר את הפסוק 'הקיצו ורננו שוכני עפר'.

לנציגי עיריית ניו-יורק שהביעו תנחומים, אמר הרבי, "לפי דעתי, כל הערכה אינה מספיקה לבטא את מעלתה. מעלתה האמיתית יודע רק הקב"ה..."

החיים בלב השכונה שבו למסלולם, אך ב770 תחושת 'ריקנות'. החל מכך ששובשו הלימודים בפועל, אם כי רשמית יש הנהלה וישנם משגיחים תמידין כסדרן, אך התמימים לא יכלו לשבת בראש שקט ליד ספסל הלימודים. את המשניות וגמ' לפי סדר החלוקה שנקבעה ביום הראשון של השבעה, התמידו ללמוד.

תקוותם היחידה של אנ"ש והתמימים הייתה, שלכבוד שבת יחזור כ"ק הרבי ל770, ונראהו "מלך ביופיו", ובפרט שזו שבת מברכים, הרי שתקיים התוועדות, ובפשטות ידובר בה גם אודות הרבנית נ"ע. תקווה זו לא הייתה מוטלת בספק שכן הדין הוא כי "אסור לנהוג אבילות בפרהסיא", כך שמסתמא תקיים התוועדות.

קהל גדול מאד הגיע במשך הימים האלה לליובאוויטש. שלוחים מכל רחבי תבל ורבים מאנ"ש באו לפקוד את בית הרבי. חלק מהשלוחים התכנס כאן אך לא מזמן, לקראת ראש חודש כסלו, וכעת נפגשו שוב אך בנסיבות שונות בתכלית. חלקם הגיעו רק ליום או יומיים וחזרו עוד לפני השבת, אך רובם נשארו לשבת קודש. הללו התעדכנו על ידי התמימים בכל מה שעבר עד הלום, ומי שרצה רווח את צמאונו בקריאת העתונים היהודיים ולהבריל הלא יהודיים, שבהם נכתבו כתבות, כולל תמונות מהלוויה.

שבת קודש

לקראת שבת כ"ה שבט, הודפס הליקוט שהוגה ע"י הרבי ביום שלישי, יום לפני ההסתלקות. כל הליקוטים לשבועות הבאים הודפסו עם הקדשה לע"נ הרבנית נ"ע, עד שבשבת אחת הופסק הדבר. היה משמע שהן הדפסת ההקדשה והן ההפסקה היו על-פי הוראה.

עד יום שישי בצהריים, היתה ארשת פניו הקדושות של הרבי רצינית וכואבת, ובכל פעם שהחל לדבר, פשוט בכה און זיך ניט געקענט איינהאלטן. ביום ועש"ק אחרי מנחה, נראה חיוך על פניו כשפנה לעבר שגריר ישראל באו"ם, מר בנימין נתניהו.

בליל שבת קודש, כשנכנס הרבי ל770 שררה דממה, אך ב'לכה דודי' ניגנו את הלחן של 'חיילי אדונונו', והרבי עודד בידו הק'. גם ביציאתו מהזאל עודד בידיו הק' את השירה. ראו בפשיטות איך שהשבת פועלת במראה פניו הק'.

בהתוועדות שבת זו דיבר הרבי לראשונה על פתיחת מוסדות חדשים לעילוי נשמתה, כגון מוסדות חינוך, גמ"ח וכיו"ב. הרבי עורר על הזריזות הנדרשת בענין זה, ושיהיה זה באהבת ישראל ואחדות ישראל. במוצש"ק, מיד אחר הבדלה, עברו מאות חסידים לנחם את הרבי, ולאחמ"כ עלה הרבי לחדרו ונסע לביתו.

ביום ראשון כ"ו שבט, התקיים ב770 כינוס התעוררות מיוחד ע"י אגו"ח, בו דובר

אודות חיזוק ההתקשרות לרבי, אחדות החסידים והתביעה והזעקה לגאולה השלימה. לקראת סיום הכינוס הגיע ר"י קרינסקי כשבידו שליחות מיוחדת מאת הרבי, לעורר שוב על ההוראות בנוגע להקמת מוסדות ארגונים וכדו' לע"נ הרבנית הצדקנית נ"ע, כפי שדובר בהתוועדות ש"ק.

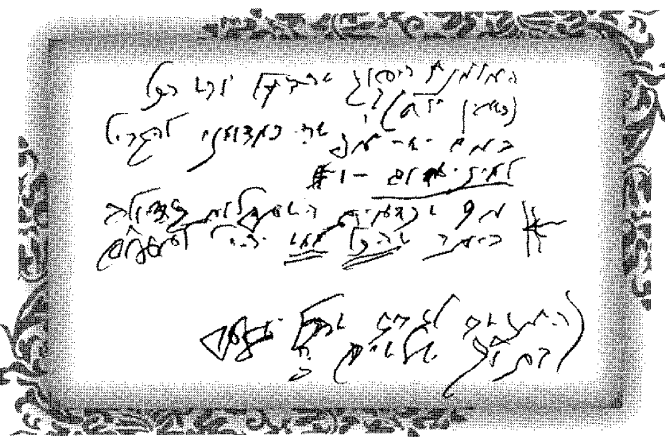
ביום שני כ"ז שבט, התחילו בכתבת ס"ת לע"נ הרבנית בביתו של הרבי. סיום הכתיבה תוכנן לסיים שנת האבל. למחרת, כ"ח שבט, סיום השבעה, ישב הרבי אחר שחרית זמן קצר לניחום אבלים. לאחמ"כ יצאו כולם מן החדר ונותרו בו רק רבני אנ"ש שאמרו בקול בוכים "המקום ינחם אתכם... דער רבי זאָל אויפשטיין... הרבי קם, ואז אמרו "המקום יגדור פרצות עמו ישראל ברחמים". הרש"ז גורארי' בירך את הרבי בשם אנ"ש והתמימים, והרב חיים הכהן גוטניק בירך בברכת כהנים.

אחר מנחה חילק הרבי דולרים בביתו. לפני הבית השתרך תור עצום והחלוקה נמשכה במשך ארבע שעות (!). קודם מעריב מסר הרבי לגבאים שטר של 100 דולר וביקש "מ'זאָל מאַכן אַ פּאַרבריינגען לעילוי נשמתה כנהוג ברוב פאר והדר, וברוב עם הדרת מלך וכל המרבה ה"ז משובח "והקיצו ורננו שוכני עפר". הפתעת הקהל היתה עצומה כשהגבאי הכריז - ע"פ הוראת הרבי - שההתוועדות תתקיים בביתו של הרבי, ותימשך למחרת ב770.

למחרת, יום רביעי כ"ט שבט, הוקמה המצבה. אחר הצהריים נסע הרבי ל'אהל' ושב רק בשעת ערב מאוחרת. לאחר מעריב נשא הרבי שיחה ובה בירך את כל המנחמים ואמר שהזכרים היום אצל הציון. הרבי עורר שוב אודות הפעולות לזכר הרבנית, והתייחס לשמה הפרטי ושם המשפחה. מיד אחר השיחה חילק הרבי דולרים לכל הנאספים, כשהשמועה על החלוקה הביאה אלפי אנשים אל הבית.

מיד אחר הלוייה, ביום כ"ב שבט עצמו, ביקש הרבי שעוד בימי ה'שבעה' יועבר כל רכושה של הרבנית לרשות 'אגודת חסידי חב"ד', בהליך חוקי שיאושר ע"י עורך-דין ובבית-משפט. כעבור מספר ימים הוציא הרבי הוראה כתובה בעניין, בה בולט רצונו הק' שכל רכושה ממש (עד הדולר האחרון) יועבר לאגו"ח:

האמנם החוק שהבעל יורש הכל (כשאינ יוצאי-חלצים)? באם יש - אפשר כמדומני להגביל למינימום - דולר אחד, אף שכדאית השתדלות גדולה ביותר שהכל ממש יהיה לאגו"ח. האפשר להזדרז שהכל יוגמר בתוך 'שלושים'?

במכתב (באנגלית) מיום ל' שבט, מיד אחר ה'שבעה', כתב הרבי במענה לתנחומים:

אה"ח 1234567

אוצר החכמה

פ"ט
 חרבנות הצדקנית
 מרת ח' מושקא
 בת כ"ט איסר"ב
 אור עולם
 בור ישראל ומארתו
 צדקת ה' עשה
 ומשפטו עם ישראל
 ורבים ישיב מעון
 מרנא זרנא
 יוסף יצחק
 זמק הרבנית הצדקנית
 מרת נחמה רבנא
 ע"ת ו'

הרבנית

ת"ח מקרב לב על הבעת ההשתתפות והתנחומים. אנו אכן מתנחמים עם הרעיון והמחשבה התמידיים שנפטרת החשובה הורשה לנו את מעשי הטובים שמילאו את כל ימיה. מעשים אלה ממשיכים להתקיים וממשיכים להתפתח – והרי צמחיה והתפתחות הם סימן לחיות אמיתית. נשמתה הנצחית – המשתקפת בפעולה הנמשכת של המוסדות תמשיך להיות מקור השראה לכל אלה שחייהם הושפעו מאורח חייה.

הבעת צער בזמן אבילות, המעוררת ניהומים ממקור הנחמה האמיתי, נקראת בתורה "ברכת תנחומים", והאבל משיב עליה "תבורכו מן השמים".

השי"ת יברך אתכם וכל אשר לכם בכל טוב, בטוב הנראה והנגלה, בגשמיות וברוחניות.

השלושים

ביום חמישי כ"א אדר תשמ"ח, יצא לאור מאמר "ומחה הוי' דמעה גו'" שהוגה ע"י הרבי במיוחד לקראת ה'שלושים'. ביום זה התקיים ב770 מאורע מיוחד, חגיגת סיום ס"ת לזכות הרבי – שכתובתו החלה שנה קודם – ע"י השלוחים מכל רחבי העולם. בש"ק שלאח"ז הקדיש הרבי זמן ארוך מן ההתוועדות למאורע זה.

בערך בשעה שבע בערב חזר הרבי מה'אהל' הק' והתפלל מעריב. מיד אחר התפילה נשא הרבי שיחה מיוחדת אודות תחילתה של תקופה חדשה בשנת האבלות, שאינה קשורה עם אבילות אלא רק עם ענינים שהם לטובת נשמתה – "אך טוב וחסד". אחר השיחה חילק הרבי דולרים לצדקה. בלילה זה נקבעה הנהגתו של הרבי להתפלל בביתו לפני התיבה משך כל ה'שנה'.

בתיאור זמן זה ב"ש לשלת היחס", נכתב: אחר ה"שלושים" להסתלקות הרבנית הצדקנית נ"ע – מתחיל להתוועד בכל שבת קדש (ומגיה את שיחות ההתוועדות מדי שבוע).

תמונה נדירה מחדר הרבי: על שולחן זה, במערב החדר, סעד הרבי את סעודות השבת מאז כ"ב שבט. בולטים בתמונה פמוטות הכסף של הרבנית, שהועברו לחדרו הק'. גראים גם מנורת לילה (שהיתה נותרת דלוקה כל השבת). כלי אכילה ותרמוס, ניתן להבחין גם בעט ועיפרון. בהם השתמש הרבי להגהת שיחות ומאמרים, וכתובת מנמנת קודש זכו' על שולחן זה.

סיום אמירת הקדיש

בכ"א טבת תשמ"ט, יום סיום אמירת הקדיש – אחד עשר חודשים אחר ההסתלקות, דיבר הרבי שיחה קצרה בנוגע לסיום אמירת הקדיש ואודות תחילתה של תקופה חדשה ב'והחי יתן אל ליבו'. לאחר השיחה חילק הרבי לכל הנוכחים שלש שטרות לצדקה בקשר לגאולה השלישית וביהמ"ק השלישי.

ליום זה יצא קונטרס כ"א טבת ובו מאמר ד"ה 'להבין ענין תחיית המתים' שהוגה ע"י הרבי. בש"ק שלאחר מכן, כ"ג טבת, מבה"ח שבט, דיבר הרבי בהרחבה אודות סיום אמירת הקדיש.

מהפעולות לזכר הרבנית

מיד אחר כ"ב שבט תשמ"ח, הוקמו עשרות ארגונים ונעשו מאות פעולות לזכר הרבנית ברחבי העולם. בין הפעולות היו הפעלת מרכזים להפצת יהדות, בתי-חינוך לבנות, בניית ושיפור מקוואות, הפעלת ספריות תורניות, קרנות גמ"ח ועוד פעולות רבות.

חיה כדוגמתה

אחד הדברים המידיים שנעשו לזכר הרבנית היה קריאת שמן של בנות החסידים על שם הרבנית. מיד אחר כ"ב שבט כבר נקראו כמה ילדות בשם זה, ומאז והלאה היה זה לשם הנפוץ ביותר הניתן בבית-חיינו.

אפי'זודה מעניינת ארעה עם אחת מהילדות הראשונות, בתו של ר' מיכאל גורארי'. כיון שסבתו קרויה "חיה", נמנע איפוא מלתת שם זה לבתו, וביקש להעניק לה רק את השם השני, "מושקא". אך כשה'בעל קורא' הרב דוד רסקין, הגיע ל"ויקרא שמה בישראל" – לא היסס לרגע, ומתוך התרגשות ניכרת לא שת לבו לדברי אבי הבת, והעניק לה תיכף את השם "חיה מושקא", כמו לכל הבנות שקדמו לה... כך גם ב"מי שברך" קראו בב' השמות הנ"ל, ללא הבחנה משאר הבנות.

אבי הילדה נקלע למבוכה: השם כבר ניתן, ואילו הסבתא חיה, תרתי משמע!.. הוראת הרבנים בזה היתה ש"את השם אין להשיב", וכל שנותר הוא לפנות אל הסבתא ולבקש ממנה מחילה...

בשבת פרשת יתרו תשמ"ט התייחס הרבי לקריאת הבנות על שם הרבנית:

ונוסף על כל זה שאצל כל אחד ואחד יהי' "והחי יתן אל ליבו", להראות ש"זרעה בחיים" (שאז "היא בחיים"), ע"י הלימוד מהנהגותיה ומההתנהגות ברוחה כו', מתוך מסירות נפש. ועאכו"כ עי"ז שקוראים לילדה על שמה, ומחנכים אותה ברוחה, שזהו בפשטות ממש הענין ד"זרעה בחיים אף היא בחיים", ועי"ז יתוסף אצל הילדה בחיים ("חיי") בפשטות – אריכות ימים ושנים טובות.

גם בשיחת אור לכ"ב שבט תשנ"ב, התייחס הרבי לזה:

עאכו"כ בנוגע לבתו של נשיא דורנו עצמו, שנתחנכה על-ידי נשיא דורנו וכו'. ואף לאחר הסתלקותה השפעתה ממשיכה, ובפרט שכו"כ מבנות ישראל, נקראות על

שמה, וע"י הנהגתן משמשות דוגמא חי', בנשמות חיים בגופים חיים שהן התחנכו לפי רוחה וע"פ הוראותי, וכדוגמתה (כבתו של נשיא דורנו).

במהלך פאראד ל"ג בעומר תש"נ, עברה מול הרבי בתהלוכה 'קבוצת חיה מושקא', כמאתיים ילדות קטנות בידי אמהותיהן, שנקראו ע"ש הרבנית הצדקנית ע"ה, כשלפניהן שלט ססגוני, "שמי הוא חיה מושקא"... הרבי נופף להן בידו הק' לשלום, ונחת-רוח מיוחדת ניכרה על פניו הק'.

קרן חמ"ש

כבר בכ"ב שבט, אחר הלוייה, קרא הרבי לר"י קרינסקי ומסר לו מספר הוראות. אחד ההוראות היתה להקים קרן צדקה מיוחדת ע"ש הרבנית. הקרן תקרא – "קרן חמ"ש", ר"ת של שם הרבנית. קרן זו נוסדה בעיקרה לסייע לנושאים השייכים בפרט לנשי ובנות ישראל כמו חינוך, הכנסת כלה וכיו"ב.

הרבי הורה שקרן זו – בשונה משאר הקרנות שייסד במשך שנות נשיאותו, שהיו סניפים לקופה הכללית של 'מחנה ישראל' ו'מרכז לעניני חינוך' – תהיה מוסד בפני עצמו. כן הורה הרבי שלקרן יהיה תקנון פרטי שיוכן ע"י עו"ד ויאושר כחוק. הרבי קבע את תקנות הקרן, וחתם בעצמו על התקנון כ'נשיא הקרן'. הרבי הורה שיסוד הקרן יושלם בתוך ימי השבעה. בשיחה אחר סיום השבעה, בכ"ט שבט, אמר הרבי:

נוסף להמענה של ברכה להמנחמים ומברכים, הרי כאן המקום להביע יישר-כח ונתינת תודה חמה, לכל אלו שמהירו (באופן ד"חטוף ואכול חטוף ואישתי") עוד בשלושה, עכ"פ בשבעה, עכ"פ במשך השלושים – וייסדו קרנות גמילות-חסדים, מוסדות וכו' – לזכר הנפטרת.

ולהוסיף, שנתייסדה גם קרן מיוחדת הנקראת בשם "קרן חמ"ש" – הראשי-תיבות דשם הנפטרת, חי' מושקא שניאורסאהן. ואע"פ ששם המשפחה אינו נוגע כ"כ לכאורה – מ"מ מצינו בכמה שטרות וכיו"ב, שלחיזוק הדבר חותמים העדים גם עם שם המשפחה. ובפרט בנדו"ד – שבשם המשפחה מודגש בגלוי הקשר עם מייסד המשפחה – אדמו"ר הזקן. ששמו "שניאור" [על שם שני האורות נגלה דתורה ופנימיות התורה, נוסף על זה שהי' נשמה חדשה, כמסופר ברשימות ושיחות של אבי הנפטרת], ובפרט שבשם המשפחה הוסיפו גם הסיום ("שניאור)סאן", המדגיש שהקשר עם אדמו"ר הזקן הוא באופן של בן ("סאן"). שהאב זוכה לבן מיד שנולד כו' (בחמשה דברים), ועד שבן יורש הכל...

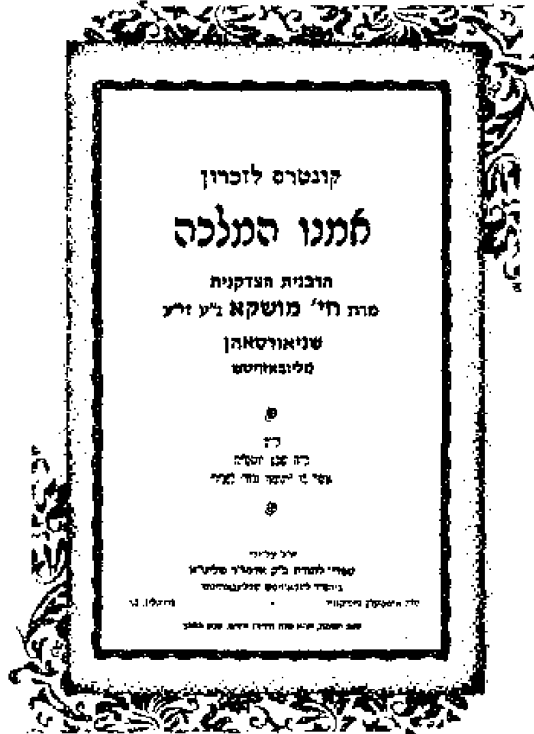
לקראת יום היארצייט בשנים תשמ"ט ותש"נ, הורה הרבי לתת מקופה זו תמיכה לשלוחים.

בכ"ג שבט תש"נ, אחר שחזר מה'אהל' הק', נשא הרבי שיחה קצרה בה הודיע שמוסדות הראויים להקרא בשם 'מוסד' וזקוקים לעזרה יפנו להנהלת קרן חמ"ש ויקבלו סיוע בהוצאותיהם. לאחר השיחה, בחלוקת הדולרים, פנה הרבי לריל"ג וביקש ממנו שיכריז ברמקול שמוסדות הזקוקים לעזרה יפנו לאחד ממנהלי הקרן כמו ר"י קרינסקי, יציין את כתובת משרדו ומספר הטלפון שלו, ושיכריז שפעילות המוסד צריכה להיעשות באישור רבני העיר או ה'מזכירות'.

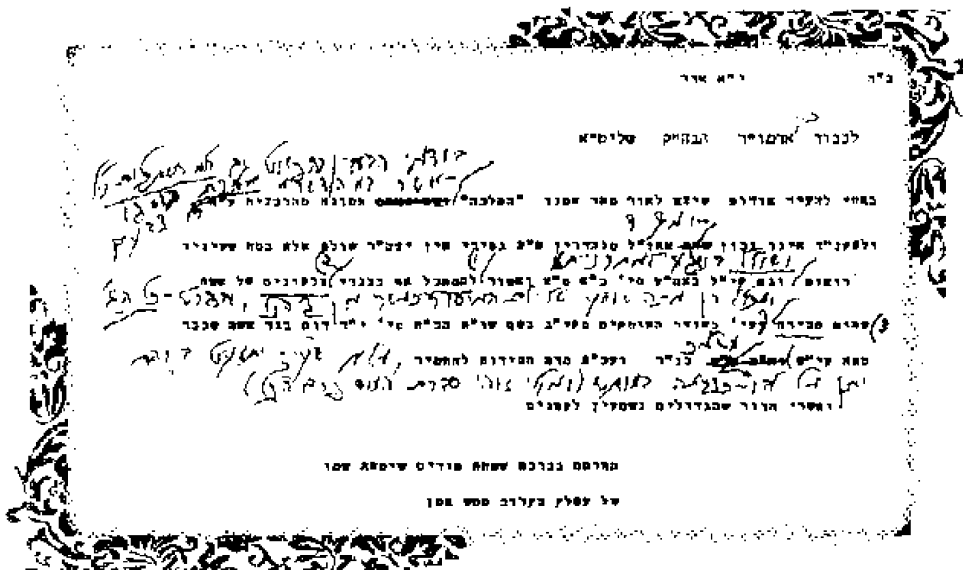
"אמנו המלכה"

לקראת סיום ה'שבעה' - כ"ח שבט תשמ"ח, יצא לאור ע"י "מחלקת ההוצאה לאור שע"י הספריה לתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א ביהמ"ד ליובאוויטש שבליובאוויטש - 770 קונטרס לזכרה של הרבנית. הקונטרס נקרא בשם "אמנו המלכה", ובו נלקטו קטעים משיחות ומכתבי רבותינו נשיאינו וכן סיפורי חסידים - המספרים אודות הרבנית, או כאלו שהוזכרה בהם.

בי"א אדר אותה שנה, שלח הרב ר' גבריאל צינעור מכתב לרבי, בקשר עם פרסום תמונת הרבנית בקונטרס זה.

במענהו של הרבי (המובא בזה), נתבאר כי אין בכך פסול, כיון שהתמונה נדפסה שלא בצבע, ובמטרה ברורה להוסיף ב"והחי יתן אל לבו".

השמועה מספרת כי בא' דר"ח אדר תשמ"ח, הודה הרבי להרה"ח ר' גרשון יעקובסון, עורך ה'אלגמיינער זשורנאל', על המאמרים שפרסם על הרבנית, וציין: התפעלתי - למרות שאין המדובר במאורע שמה - שכבר בריבוי הלוויה הצלחת להכניס בעיתון

תמונות, כתבות, מודעות עם כל הפרטים, ובודאי תהיה פעולה נמשכת, וכל המרבה הרי זה משובח.

הרבי הוסיף כי ברצונו להביע את תודתו על המאמרים וכו' גם בשם הרבנית, והוסיף, "הבעת תודה לא רק בדיבור, אלא ברצוני להשתתף גם בהוצאות בפועל". בתוך כך הוציא הרבי ממגירתו סך ארבע-מאות ושבעים דולר צרורים ודולר נוסף, ואמר: המספר ארבע-מאות ושבעים הוא הגימטריא של השם "חיה מושקא". לשמו של אדם ישנה שייכות מיוחדת עם האדם, כפי שמבאר רבינו הזקן, ומבואר בכמה מקומות בחסידות שהשם מהווה צינור לחיותו של האדם. אביה של הנפטרת, הרבי נשיא-דורנו אמר, שיש לתת תמיד בהוספה – לכן הנני מעניק לך גם הוספה, מעבר למספר הגימטריא. בודאי תכניס [= תנצל] זאת לעיתון, אם לא את הסכום כולו – על כל פנים חלק ממנו. השאר ביכולתך להשאיר אצלך, או לחלק לעוזרים בעיתון. הכסף הוא מ"קרון חמ"ש" שנתייסדה על שם הנפטרת, והוא [= ניתן] הן על העבר, והן על להבא..."

קמפוס חמ"ש

ביום ראשון כ"ד אדר תשמ"ח, ערב יום הולדתה של הרבנית, התקיימה הנחת אבן הפינה ל'קמפוס חיה מושקא' שנבנה עבור מוסד החינוך לבנות 'בית רבקה'. הרבי נתן את ברכתו והסכמתו לבניית הקמפוס ושמו. את הקמפוס תרמו מספר נדיבים ובראשם מר פרלמן שהיה ה'זבולון' העיקרי בפעולה זו. בחלוקת דולרים באותו יום עברו מר פרלמן ושאר הנדיבים שתרמו להקמת הקמפוס וזכו לקבל מלא חופניים מברכותיו של הרבי. בהנחת אבן הפינה השתתפו נכבדים רבים. נשיא ארה"ב דאז, מר רייגן, שלח אל האירוע נציג אישי שהביא את ברכתו.

לקראת סיום האירוע הבחינו לפתע ברכבו של הרבי מתקרב, הר"א שם-טוב ומר פרלמן מיהרו אל הרכב, והרבי מסר להם 470 דולר (כמנין 'חיה מושקא') באמרו, "אני נוסע אל הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר ואהיה גם אצלה. היום בלילה הוא יום הולדתה, וזו השתתפות ממנה וממני. יהי רצון שנשמע בשורות טובות..."

מנהגי יום הולדת

אחר תפילת שחרית ביום הולדתה של הרבנית, כ"ה אדר תשמ"ח, עלה הרבי אל הקומה העליונה, ולפתע שב אל הקומה הראשונה, ניגש אל השטענדר ופתח בשיחה מיוחדת אודות יום הולדתה. שיחה זו היתה הפתעה עצומה לקהל, שחלקו הלך כבר לדרכו. הרבי פתח ואמר:

"בהמשך להמדובר לאחרונה אודות הענין ד'והחי יתן אל לבו", וכבכל דבר ובפרט בענין עיקרי – בקשר למעשה שהוא העיקר – בודאי שיש לנצל את יום-ההולדת ש"מזלה גובר", כדי שעי"ז יתוסף בעיני יהדות, תורה ומצוות".

"... ובנוגע לפועל – באה ההצעה להוסיף מנהג טוב (וי"ל להרוצה בזה) – לזכות ולעילוי נשמתה) בקשר לאופן ההנהגה ביום ההולדת..."

בזאת עורר הרבי לראשונה אודות מנהגי יום הולדת, ופירט וביקש: שכל אחד יוסיף ביום הולדתו בג' העמודים שעליהם העולם עומד, שיקבלו החלטות טובות

למשך כל השנה החדשה, וכן שיערכו ביום ההולדת התוועדות עם בני הבית או חברים ובפרט עם קטנים, שזה יפעל עליהם שישתוקקו גם הם לחגוג את יום הולדתם באופן המתאים. הרבי ציין כי כל זה יהיה לזכות ולעילוי נשמת הרבנית.

בשבת שלאח"ז דיבר הרבי שוב על מנהגי יום הולדת והדגיש את המעלה המיוחדת לחנך את הילדים ואף קטני-קטנים בענין זה.

בשיחת אחרון-של-פסח אותה שנה, עורר הרבי (שוב) על "מנהגי יום הולדת", וביאר את ענין השמחה ביום זה, וענינים נוספים במעלת יום ההולדת. חלק זה מההתוועדות הוגה ע"י הרבי, ופורסם באותו הזמן. בקשר לזה קיבצו ה'מניחים' את ההוראות והמנהגים השונים (אלו שנמנו ע"י הרבי, כמו-גם אלו שנזכרו ב"היום יום" ואגרות-קודש) לכדי עשרה כללים. הרבי הגיה את הרשימה, וזו פורסמה כהוספה לשיחה הנזכרת.

קרון נש"ק

אחר בקשת הרבי בכ"ב שבט תשמ"ח להקים מוסדות וארגונים חדשים לע"נ הרבנית, החליט 'מטה מבצע נש"ק' – שהוקם באלול תשל"ד ופעל גדולות ונצורות – להקים קרון (שתפעל במשך שנת האבל) לעילוי נשמת הרבנית. יעדה העיקרי של הקרון היה פתיחת מסע פרסום מקיף בכל כלי התקשורת, הכתובה והאלקטרונית בענין נרות-שבת-קודש. לדוגמא: במשך כל ה'שנה' התנוססו בכל תחנות הרכבת בעיר שלטי-ענק צבעוניים בהם נראות אישה ובתה מדליקות נרות שבת, כששלהבות הנרות מרצדות ומפיצות אור המזכך את העולם סביבן. הרבי בירך את יו"ר הקרון, הרב יוסף וואסנר, שימשיך להחזיק בתפקיד עד ביאת משיח.

אחר ימים ספורים קרא הרבי לרש"ז גורארי' ובתו גב' שטרנברג, מסר להם 471 דולר כהשתתפות בקרון, ואמר שמכיון שעד עתה לא היתה שעת הכושר להשתתפות – הוא משתתף עתה בקרון המיוחדת – 470 דולר כמנין שמה של הרבנית ודולר נוסף כהשתתפות.

ימי היארציט

בשבוע בו חל היארציט (או בסביבתו), נהג הרבי להקדיש את הדפסת ה'ליקוט' השבועי לע"נ הרבנית, ולשלם על כך, כמקובל.

כ"ב שבט תשמ"ט

ביום שישי כ"א שבט, זמן קצר אחר שעלה אל הקומה השניה מתפילת שחרית, ירד הרבי שוב לקומה הראשונה, ולהפתעת כולם החל בחלוקת דולרים לכל הקהל. מאוחר יותר נסע הרבי אל ה'אהל', ושהה שם עד סמוך לכניסת שבת. ליום ש"ק כ"ב שבט, יום היארציט הראשון, יצא לאור באופן מיוחד 'הדרן על הש"ס' מהרבי. ב'פתח-דבר' נכתב שההדרן מודפס עקב זה ש"בכו"כ מקומות חילקו ולמדו כל הש"ס (משנה ותלמוד) לעילוי נשמתה, ומסיימים אותו ביום היארציט-הילולא הראשון.

לקראת שבת – יום היארציט – הוקמו ב770 פירמידות כדי לאפשר לקהל לראות את הרבי בתפילתו לפני העמוד. הצפיפות בקהל היתה עצומה, אך איש לא ויתר

על הזכות להתפלל עם הרבי. אחר התפילה נערכה ב770 התוועדות חסידיים רבתי, שכללה סיום על ש"ס משניות שחולק בין החסידיים פעמים רבות. כמובן, גם את תפילות היום התפלל הרבי לפני העמוד.

בהתוועדות דיבר הרבי בהרחבה על תקופה חדשה ב'והחי יתן אל לבו'. כן דיבר בנוגע ל'יאָרצייט' והרמזים ע"ז בשיעור הרמב"ם היומי, בפרשת השבוע (פ' יתרו), בתאריך היום ובשמה של הרבנית. ההתוועדות נמשכה כשלוש שעות.

בהמשך הלילה נערך ב770 סיום הש"ס שנלמד ע"י השלוחים במשך ה'שנה' לע"נ הרבנית. במהלך הכינוס דברו דברייתורה בקשר עם סיום הש"ס, דברי חיזוק ועידוד לשלוחים ברחבי העולם וכן דברי התעוררות על ההתקשרות לרבי. משנה זו הפך הסיום לנוהג קבוע בכל שנה ביום היאָרצייט.

למחרת, יום ראשון כ"ג שבט, נסע הרבי שוב אל ה'אהל', וכשחזר – אחר תפילות מנחה ומעריב – נשא שיחה נוספת אודות יום ההילולא, בהמשך לשיחת ש"ק, בה דיבר הרבי שוב אודות ה'תקופה חדשה', ועורר שוב על ההוספה בפעולות לע"נ הרבנית. בשיחה הודה הרבי והכיר תודה לכל אלו שהודיעו על פעולות שעשו וגם לאלו שההודעה על פעולתם עדיין לא הגיעה, והודיע שהזכיר את כולם ב'אהל'. אחר השיחה חילק הרבי דולרים לצדקה לכל הקהל.

כ"ב שבט תש"נ

ליום היאָרצייט השני, שחל גם בשנה זו בשבת, הגיע ל770 קהל רב של אורחים, ובעיקר שלוחים ונשי חב"ד. ביום ועש"ק יצא 'קונטרס כ"ב שבט' הכולל בתוכו מאמר מוגה "בחודש השלישי" והדרן על המשניות הנלמדות ביאָרצייט. ביום זה נסע הרבי ל'אהל' בשעות הצהריים ושהה שם כמעט ארבע שעות. בשבת התפלל הרבי ב770 לפני העמוד, והקהל נדחק לשמוע את קול תפילתו הק'. ההתרגשות היתה עצומה. בשחרית קראו בס"ת שנכתב לע"נ הרבנית.

בהתוועדות דיבר הרבי אודות מעלתן של נשי ישראל, ועורר אודות קבלת החלטות טובות בקשר ליום זה, במיוחד במצוות המיוחדות לנשים. כן הורה הרבי להוסיף בנתינת צדקה ובמיוחד במספר 470 – 'עת', שזו הגימטריא של שם הרבנית נ"ע. כן עורר על הקמת מוסדות חדשים ובפרט מוסדות לבנות ישראל. בסיום ההתוועדות חילק הרבי משקה.

בשבת זו – בשונה מהנהגתו בכל שבת – התפלל הרבי מנחה על בימת ההתוועדות, ובקריה"ת במנחה קראו בס"ת החדש שנכתב בשנה הקודמת ע"י ה'טנקיסטים' באה"ק לע"נ הרבנית.

למחרת, יום ראשון כ"ג שבט, החלה חלוקת דולרים בשעה 11:00 בבוקר, והסתיימה בשעה 4:00 אחר הצהריים (!) כשעתיים אחר החלוקה נסע הרבי ל'אהל' ושהה בו משך שלוש שעות. אחר תפילות מנחה ומעריב נשא הרבי שיחה – במפתיע – אודות קבלת סיוע מ'קרן חמ"ש'.

כ"ב שבט תש"א

בכ' שבט נסתיימה כתיבת ס"ת לע"נ הרבנית בבית חב"ד בקונטיקט. כנהוג, קראו

בס"ת 770 קודם החגיגה בבית חב"ד, ובקריה"ת בשחרית עלה הרבי 'שלישי' בס"ת זה. כשהוכנס הס"ת להיכל עודד הרבי בידו את שירת 'שישו ושמחו'.

בערב כ"ב שבט נסע הרבי לביתו והתפלל שם את תפילת מעריב. בלילה זה נערך ב770 סיום הש"ס ע"י השלוחים לע"נ הרבנית. ביום רביעי כ"ב שבט, נסע הרבי ל'אהל' בצהריים. אחר מעריב חילק הרבי ב' שטרות לצדקה לכאו"א מהנוכחים במשך כחצי שעה. גם למחרת נסע הרבי ל'אהל'. עד ערב ש"ק נשאר הרבי בביתו.

בכ"ו שבט נתאספו השלוחות – שהגיעו ל'כינוס השלוחות העולמי הראשון' – ב770 והרבי אמר בפניהן שיחה. היתה זו שיחה מיוחדת שהרבי נשא ממקומו בקדמת ביהמ"ד, בשונה מהרגיל בשיחות לנשי ובנות ישראל שנאמרו מבימת ההתוועדויות. אחר השיחה חילק הרבי שתי שטרות דולר לשלוחות, באמרו לכל אחת מהן "א פריילעכן חודש". כשעבר ר' משה קוטלאַרסקי, ממארגני הכינוס, נתן לו הרבי דולר נוסף ואמר 'פאַר די גאַנצע כינוס'.

כ"ב שבט תשנ"ב

בש"ק י"ט שבט, נכנס הרבי לקבלת שבת ובתוך סידורו היה קונטרס ורוד, במשך התפילות עיין הרבי בקובץ. בהתוועדות הורה הרבי שעל כאו"א מהחסידים להשפיע על עשרה יהודים לקיים תומ"צ, והסביר את הרמז לזה בשמה של הרבנית. הרבי הוסיף שיש לפרסם את ההוראה הזו גם למי שלא נכח בהתוועדות. בסיום ההתוועדות נערכה חלוקת משקה לאלו שהודיעו על סיומי ש"ס לע"נ הרבנית.

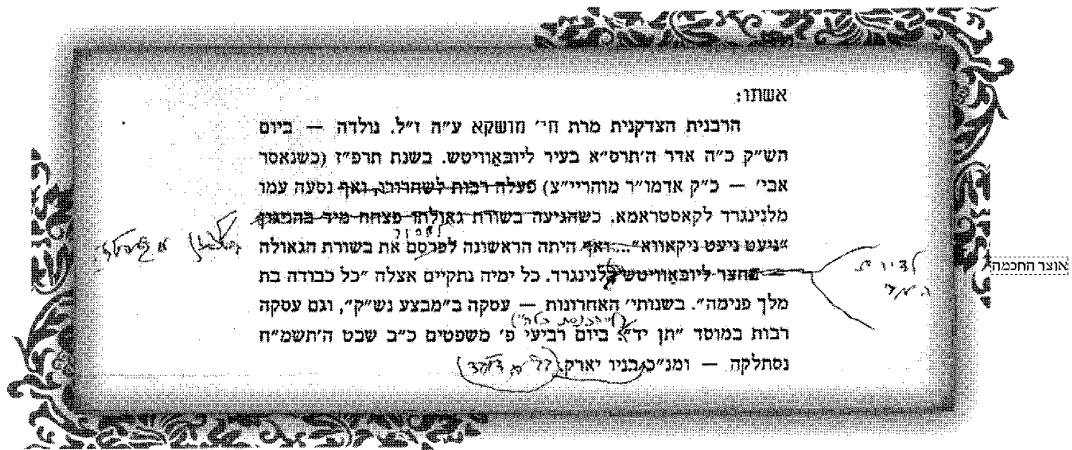
בשנה זו לא נסע הרבי לביתו לכ"ב שבט.

בערב יום היאַרצייט, חילק הרבי דולרים במשך יותר מארבע שעות. למעריב של יום היאַרצייט נתאסף ב770 קהל עצום, אנשים נשים וטף, וכשנכנס הרבי לתפילה פרץ הקהל בשירת 'שובה' אדירה. אחר מעריב נשא הרבי שיחה מיוחדת בה דיבר אודות יום היאַרצייט הרביעי והדגיש שההסתלקות לא פעלה שום חסרון ח"ו, ואדרבא, בכל שנה נפעלת עליה גדולה יותר. כן אמר הרבי, שכל מי שנקראה על שם הרבנית צריכה להיות 'דוגמא חיה' של מעשיה.

אחר השיחה החל הרבי בחלוקת הקונטרס ה'ורוד' – 'קובץ כ"ב שבט – יאַרצייט' היולא הרביעי של הרבנית נ"ע', שכלל שיחות ומכתבים אודות מעלת נשי ישראל. הקונטרס היה נתון בנרתיק שקוף, בצירוף שטר של חמש דולר (כר"ת של שם הרבנית) וחתכת 'לעקח' ארוזה. חלוקת הקובץ נמשכה כחמש שעות רצופות, בהן חילק הרבי למעלה מעשרת אלפים קונטרסים (!).

בצהרי יום כ"ב שבט, נסע הרבי ל'אהל', ושהה שם עד הערב. אחר תפילת מעריב דיבר הרבי שיחה, ובה התייחס למספר כ"ב בחודש האחד-עשר. אחר השיחה חילק הרבי ב' דולרים, באמרו "מען גייט איצטער צו דולרן, וואָס דאָס איז פאַרבונדן מיט 'כפלים לתושיה', ביז תושיה האמיתית בגאולה האמיתית והשלימה" [= ניגשים כעת לחלוקת דולרים, שזה קשור עם 'כפלים לתושיה', עד תושיה האמיתית בגאולה האמיתית והשלימה]...

עם עריכת "שלשלת היחס" שבראש ספר "היום-יום" מחדש, בשנת תש"נ – הוסיפה המערכת קטע על חייה ופועלה של הרבנית הצדקנית, אותה הגיה הרבי:

הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא ע"ה ז"ל. נולדה – ביום הש"ק כ"ה אדר ה'תרס"א בעיר ליובאוויטש. בשנת תרפ"ז (כשנאסר אבי' – כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ) נסעה עמו מלנינגרד לקאסטראמא. היתה הראשונה למסור את בשורת הגאולה בטלפון מקאסטראמא לדירת האב בלנינגרד. כל ימיה נתקיים אצלה "כל כבודה בת מלך פנימה". בשנותי האחרונות – עסקה ב"מבצע נש"ק", וגם עסקה רבות במוסד "תן יד" (ל"הכנסת כלה"). ביום רביעי פ' משפטים כ"ב שבט, ה'תשמ"ח נסתלקה – ומנ"כ בניו יארק.

1234567 ת"ח

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **משה פנחס** הכהן ע"ה

ב"ר **אברהם מרדכי** הכהן ע"ה

כ"ץ

עסק בניהול ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש כיובל שנה

וגבאי ביהכנ"ס וביהמ"ד ליובאוויטש שבליובאוויטש 770

נפטר בדר"ח אד"ש, תשמ"ו

ולעילוי נשמת

הרה"ח ר' **מרדכי ב"ר פנחס** ע"ה

מענטליק

ראש ישיבת תומכי תמימים כיובל שנה

ושר המשקים של כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

נפטר כ"ה תשרי, אסרו חג הסוכות, תשמ"ח

נדפס על ידי ולזכות משפחתם

לעילוי נשמת

מרת דבורה ע"ה קרינסקי

בת הרה"ת ר' זאב שו"ב קזיניץ ז"ל

נפטרה ליל ש"ק, יו"ד כסלו ה'תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

נדפס על-ידי משפחתה שיחיו

לאריכות ימים ושנים טובות ובריאות

לזכות

אוצר החכמה

כ"ק אדמו"ר נשיא-דורנו

שגזכה זעהן זיך מיט'ן רבי'ן און מיט'ן רביצין
דא למטה נשמות בגופים והוא יגאלינו

הוקדש ע"י ולזכות

ר' אברהם שבתי הכהן ומשפחתו שי'

אוצר החכמה

פרידמן